

Kirjoittaja kaikille tai ei kenellekään:

**Kirjailijaidentiteetin rakentuminen Karl Ove
Knausgårdin *Taisteluni*-romaanisarjan *Viidennessä*
*kirjassa***

Sosiologia

Turun yliopisto

Niklas Ferm

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2016

Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin Originality Check -järjestelmällä

TURUN YLIOPISTO

Sosiologian laitos/ yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

FERM, NIKLAS: Kirjoittaja kaikille tai ei kenellekään. Kirjailijaidentiteetin rakentuminen Karl Ove Knausgårdin *Taisteluni*-romaanisarjan *Viidennessä kirjassa*.

Pro gradu -tutkielma, 70 s.

Sosiologia

Toukokuu 2016

Tämän pro gradu -tutkielman aiheena on minäkertojan kirjailijaidentiteetin rakentuminen norjalaiskirjailija Karl Ove Knausgårdin *Taisteluni*-romaanisarjan viidennessä osassa eli *Viidennessä kirjassa* (2015). Tutkielma tarjoaa poikkeuksellisen tulokulman paitsi vähän tutkituun ja yhteiskunnallisesti merkittävään kirjalliseen ilmiöön, myös sosiologiseen identiteettitutkimukseen. Sen tarkastelun kohteena on, miten kirjailijaidentiteettiä *kerrotaan* Knausgårdin kaunokirjallista romaania ja omaelämäkertaa yhdistävässä teoksessa.

Tutkielma asemoituu kirjallisuussosiologian kentälle ja hyödyntää narratiivisen identiteettitutkimuksen periaatteita. Elina Jokisen teoksessaan *Vallan kirjailijat* (2010) jäsentämät kirjailijaidentiteettityypit (viimeiset romantikot, moderni kirjailijatyyppe ja postmodernit ammattikirjoittajat) ovat sen keskeisin teoreettinen viitekehys. Tutkielman metodi on narratiivinen tekstianalyysi. Siihen kiinnittyy dialoginen eli aineiston kanssa vuoropuhelua käyvä lukutapa, jonka apuvälineitä ovat kerronnan performatiivisia toistoja etsivä lukutapa sekä fokalisaation eli kertojanäänänen käsite.

Tutkielmassa hahmottuu minäkertoja, jonka kirjailijaidentiteettiprojekti perustuu kirjoittamisen sisäsyntyiselle pakolle eli romanttiselle kirjailijan kutsumukselle. Minäkertoja esittää kirjailijaidentiteettinsä kehityksen selviytymistarinaan, jota läpivalaisevat kaunokirjalliset metaforat. Tutkielmasta voi samalla havaita, että Knausgårdin kerronnassa kirjailijuuden saavuttaminen edellyttää äärikokemuksia ja -ajatuksia. Tutkielmassa kuvataan minäkertojan kokemaa epävarmuutta ja ulkopuolisuutta narratiivissa esiintyviin toisiin nähden, mistä voi vapautua vain kirjoittamisen avulla. Kuitenkin tutkielmassa hahmottuu myös saavutetun kirjailijuuden problematisoiva vaikutus minäkertojan ammatti-identiteettiin. Tämä ilmenee kerronnassa moninaisina julkisen ja yksityisen elämän kipupisteinä.

Tutkielman tuloksia on mahdollista hyödyntää paitsi Knausgårdin romaanisarjaa koskevassa jatkotutkimuksessa, myös tämän autofiktiivistä minää ja julkista minää koskeviin erontekoihin. Tutkielma tarjoaa myös poikkitieteellisesti jäsentyneen kirjailijaidentiteetinarratiivin mallin, jossa otetaan huomioon kaunokirjallisuuden omalakisuus. Siten se on yksi avauksista ymmärtävämpään kirjallisuussosiologiseen kirjailijaidentiteetti- ja omaelämäkertatutkimukseen.

Asiasanat: autofiktio, identiteetti, Karl Ove Knausgård, kirjailijaidentiteetti, kirjailijuus, kutsumus, narratiivinen analyysi

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. KIRJAILIJAIIDENTITEETTI SOSIOLOGISENA KYSYMYKSENÄ	5
2.1. Teoreettiset viitepisteet	5
2.1.1. Sosiologisesta kaunokirjallisuuden tutkimuksesta	5
2.1.2. Autofiktio omaelämäkertakirjallisuuden lajityyppinä	7
2.2. Keskiössä kirjailijaidentiteetti	9
2.2.1. Identiteettitutkimuksen murros	10
2.2.2. Minämuotoinen identiteettikertomus	11
2.2.3. Kirjailija romanttisena taiteilijana	12
2.2.4. Moderni kirjailijuus	15
2.2.5. Ammatti-identiteettinä kirjailija	18
3. TUTKIMUSASETELMA JA -MENETELMÄT	22
3.1. Aineisto ja tutkimuskysymys	22
3.2. Narratiivinen tekstianalyysi	24
4. KIRJAILIJA JA HÄNEN TAISTELUNSA	28
4.1. Pakko ja pelko: kirjoittajan kutsumus	28
4.1.1. Identiteettitavoitteena kirjoittaminen	29
4.1.2. Kutsumus ja romanttinen ahdistus	32
4.2. Kiirastulesta kaikkivoipaisuuteen: kamppailu kirjailijuudesta	37
4.2.1. Toinen maailma avautuu	37
4.2.2. Tulevan kirjailijan tulikokeet	42
4.2.3. Selviytyjä/kirjailija	46
4.3. Täyttymys ja häpeä: kirjailija paljastuu	51
4.3.1. Isän ikeestä ammattikirjailijaksi	52
4.3.2. Julkisen kirjailijan kiroista...	56
4.3.3. ...työn siunaukseen	59
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	63
KIRJALLISUUS	

1. JOHDANTO

”*Taisteluni* on kirja siitä, millaista on olla kirjailija.”

– Karl Ove Knausgård (Image, 8/2012)

Yllä oleva sitaatti on norjalaiskirjailija Karl Ove Knausgårdin (1968–) muotoilema näkökulma mammuttimaiseen *Taisteluni*-romaanisarjaansa (*Min Kamp*, 2009–2011, suom. Katriina Huttunen 2011–2016). Sarja on yksi nykykirjallisuuden kunnianhimoisimmista yrityksistä vastata perustavanlaatuisiin kysymyksiin: kuka minä olen ja miksi olen mitä olen? Suomennettuna se käsittää kuusi osaa ja 4031 sivua. Knausgård yhdistää siinä omaelämäkertakirjallisuuden autofiktiiviseksi romaanitaiteeksi: päähenkilö ja minäkertoja on Karl Ove Knausgård niminen mies. Tämän elämänvaiheet myötäilevät teosten todellisen kirjoittajan elämää. Kirjailijan magnum opuksessa kuvaillaan tunnontarkasti norjalaismiehen historia, ajatukset ja ihmissuhteet syvällisistä huippuhetkistä yleensä ääneenlausumattomiin alhoihin. Proosaan sulautuvat myös arjen pienimmät ja banaaleimmatkin yksityiskohdat. Sarjan suosio on ollut valtaisa erityisesti Pohjoismaissa. Sen on sanottu muuttaneen länsimaista kirjallisuuskäsitystä ja jopa tekevän täysin fiktiivisen kaunokirjallisuuden yhdentekeväksi. Norjassa se on aiheuttanut myös kirjallisuusskandaaleja, muun muassa isän puolen sukulaisten masinoimia oikeusjuttuja. Kuten Knausgårdin yllä oleva sitaattikin viestittää, *Taisteluni* on kuitenkin erityisesti kirjailijaelämäkerta. Kirjoittaminen ja kirjailijuus ylipäätään on merkittävä osa sitä, millaisena romaanihenkilö ja näin välillisesti myös todellinen kirjailija itsensä kokee.

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee *Taisteluni*-sarjan viidettä suomennettua osaa ja samalla itsenäistä teoskokonaisuuttaan eli *Viidettä kirjaa* (2015, jatkossa VK). Tutkin Knausgårdin minäkertojan kirjailijaidentiteetin rakentumista kyseisessä teoksessa. Tutkimusmielenkiintoni juontuu teossarjan viiden ensimmäisen osan lukemisesta. Oivalsin Knausgårdin teossarjan ainutlaatuisuuden myös Suomessa; pintatasolla tavanomaisen ja meillä tuntemattoman norjalaiskirjailijan elämäkerrallinen proosa on koukuttanut eri-ikäisiä ja erilaisiin sosiaaliryhmiin kuuluvia lukijoita. Valtakunnallinen kirjallisuuskritiikki romaanisarjan

jokaisen osan kohdalla on ollut jakamattoman ylistävää. Sarjan suosio ei samalla ole tyhjästä syntynyt ilmiö. Sen voi nähdä ensinnäkin seurauksena Knausgårdin julkisen sekä yksityisen minän limittymisestä ja lukijoiden tähän kohdistamasta mielenkiinnosta. *Taisteluni*-sarjan menestystä voi siis pitää esimerkkinä kirjallisuuden tekijäkeskeisyydestä ja siten julkisuuden synnyttämästä tirkistelynhalusta. Kuitenkin sen suosio on näin laajamittaiselle korkeakirjallisuudelle poikkeuksellista, joten kirjailija Knausgårdin elämäkertomuksen voidaankin katsoa tavoittavan jotain olennaista kollektiivisesta elämismaailmasta. Tutkielmani sosiologinen relevanssi on siis painokas: pyrin ymmärtämään ja kuvailemaan ajankohtaista yhteiskunnallista ilmiötä.

Tutkielmani oletus on sosiologi Dennis Erasga (2014, 99) mukailleen, että yhtenäiset minäkertomukset, kuten omaelämäkerrat, ovat sosiaalisen minuutemme tekstuaalinen jatke. Erasga (emt., 105–106) painottaa, että autobiografialla ja edelleen narratiivisella fiktiolla on ainutlaatuinen käyttövoimansa yhteiskuntatieteille ja siten myös sosiologialle. Ensinnäkin kirjalliseen muotoon puettut kokemukset heijastavat ja paljastavat sosiaalisen todellisuuden salattuja totuuksia sekä mahdollisuuksia. Toiseksi omaelämäkerta laajentaa näkemystä sosiaalisesta todellisuudesta pelkkien ideaalityyppien sijasta tulkituilla ja ainakin siten eletyillä kokemuksilla. Yksilöllinen kokemus ja edelleen identiteetti ovat siis tekstissä läsnä myös kollektiivisina: kaikkein yksityisin on aina myös yleistä. Tutkielmani analysoikin niitä merkityksiä, joita Knausgårdin minäkertoja liittyy kirjailijuuteen. Samalla se kuitenkin voi valottaa kirjailijaksi kasvamisen ja kirjailijan työn yleisempiäkin lainalaisuuksia.

Suomessa Karl Ove Knausgårdia on tutkittu verrattain vähän. Julkisessa *Taisteluni*-sarjaa koskevassa keskustelussa taas on totuttu yhdistämään surutta Knausgårdin todellinen kirjailijaminä ja romaanin kertojaminä toisiinsa, vaikka kyse on kaunokirjallisuudesta. Tutkimuksellisesti minua kiinnostavat sekä valitun *Taisteluni*-sarjan osan syvälinen ymmärtäminen että yhteiskunnallisesti näin merkittävän kirjailijan kehitys ja asemoituminen kirjailijuuteen. Samalla tätä kirjailijaluonnetta on mielestäni tärkeää paikantaa nimenomaisesti romaanin kerronnan tasolla, että siitä saataisiin Knausgårdin julkiseen kirjailijakuvaan sekoittumatonta tietoa. *Taisteluni*-sarjan suomennetuista osista VK keskittyy eniten

nimenomaan minäkertoja Knausgårdin kirjailijaidentiteetin rakentumiseen (kuudes osa ilmestyi vasta tutkielmani loppuvaiheessa). Tutkielmani polttopisteessä on se, *miten kaunokirjallisuudessa ja omaelämäkerrallisessa teoksessa kerrotaan kirjailijaidentiteettiä*. Tähän tarkastelemani kirjailijaidentiteettiin kaunokirjallinen aineisto on samalla sosiologisesti kiinnostava; syntyväthän identiteetit jo itsessään kertomalla ja kertomuksissa (ks. esim. Hall 1999). Lisäksi VK yksittäisenä teoksenakin on eräänlainen ääri-narratiivi: se on sekä aineistona laaja että kertomuksellisesti poikkeuksellisen runsas näkökulma yksilön kokemusmaailmaan ja maailman merkityksellistämisen käytäntöihin.

Matti Hyvärisen, Eriikka Peltosen ja Tiina Saaren toimittama *Hajoava perhe: Romaani monitieteisen tutkimuksen välineenä* (2015) on hyvä ja ajankohtainen, Ian McEwanin romaani-taiteeseen keskittyvä tutkimus, jossa kaunokirjallisuuden ymmärretään tuottavan ainutkertaista tietoa ihmiselämästä yli tieteenalarajojen. Myös yhteiskuntatieteille kaunokirjallisuuden poikkeuksellinen kieli ja kerronta laajentavat näkemystä esimerkiksi juuri identiteettiä koskien. Kirjailijaidentiteettitutkimukseni avulla on samalla mahdollista tuottaa tietoa siitä, millaista minä- ja maailmankuvaa Knausgårdin autofiktiivinen romaani rakentaa.

Tutkielmani toisessa luvussa avaan teoreettista taustakirjallisuuttani. Esittelen ensin tutkielmaani kiinnittyvän kirjallisuussosiologisen tutkimusotteen ja motivoin sen myötä tutkielmani poikkitieteellisen näkökulman. Käsitteelen tämän jälkeen VK:n edustaman autofiktion lajityyppiä, erityisesti omaelämäkertakirjallisuuden kerronnallisten tyyli- ja muoto-tyylien näkökulmasta. Tämä heijastuu myös tutkimani kirjailijan kehitykseen ja tyyliin avata yksityiselämäänsä: onhan jokainen Knausgårdin teossarjan edustama autofiktiivinen ja omaelämäkerrallinen teos myös osa tunnustuskirjallisuuden monimuotoista perinnettä (Koivisto 2011, 22). Tämän jälkeen etenen keskeiseen teoreettiseen viitekehykseni eli kirjailijaidentiteetin tutkimukseen. Luotaan lyhyesti sosiologista identiteettikäsitystä aineistoni edustaman sekä narratiivisen että toisaalta kaunokirjallisen identiteettikertomuksen peruspiirteitä. Teoreettisen viitekehykseni kärkenä on erityisesti Elina Jokisen (2010) kirjailijaidentiteettejä koskeva jaottelu. Jokisen jäsenitys tarjoaa tutkielmani kannalta oleellisen käsitteistön sekä kulttuurisia kirjailijana toimimisen malleja.

Kolmannessa luvussa avaan ensin tutkimusasetelmani ja esittelen aineistoni eli VK:n, jonka jälkeen kuvailen tutkielmani analyysimenetelmät ja niiden merkityksen itse analyysini kannalta. Dialoginen eli vuoropuheluun pyrkivä lukutapa on tekstianalyyttisen otteeni ydin, jonka apuna hyödynnän performatiivisen lukutavan ja fokalisaation työkaluja.

Tutkielmani sisältää yhden analyysiluvun, joka jakautuu kolmeen metatemaattisesti jäsentämäni alalukuun. Ensimmäisessä käsittelen Knausgårdin minäkertojan kirjoittajan kutsumusta kerronnallisine lainalaisuuksineen. Toinen teemani on enemmän tarinallinen: se syventää näkemystä Knausgårdin kirjailijaidenteettiä rakentavasta alituisesta kamppailusta kirjailijuuden saavuttamiseksi. Viimeisenä teemana käsittelen Knausgårdin kertojahahmon saavuttamaa ammattikirjailijuutta ja tähän liittyvää problematiikkaa. Lopuksi yhteenkokoan analyysini tuloksia pohtien niiden merkitystä. Samalla peilaan tutkielmaani kirjallisuussosiologiseen keskusteluun ja hahmottelen jatkumahdollisuuksia.

2. KIRJAILIJAIIDENTITEETTI SOSIOLOGISENA KYSYMYKSENÄ

Pro gradu-tutkielmani teorettinen lähtökohta on kaunokirjallisten teosten sosiologinen tarkastelutapa sekä VK:n edustama autofiktio ja siten omaelämäkertakirjallisuuden tyylipiirteet, joita käsittelen ensimmäisessä alaluvussa. Toisessa alaluvussani keskityn paitsi identiteettiä ja narratiivista identiteettiä koskeviin tutkimusnäkökulmiin, myös erityisesti kirjailijaidentiteettiä koskeviin luokitteluihin. Ne eivät tietenkään ole yleispäteviä, mutta tarjoavat työkaluja kirjailijoiden identiteettiprojektien samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien ymmärtämiseen. Samalla nämä luokittelut ovat johdatusta kirjailijan kokemukseen liitettyihin merkityksellistämisen tapoihin ja VK:n tarjoamaan ainutlaatuiseen kirjailijaidentiteettitarinaan.

2.1. Teoreettiset viitepisteet

2.1.1. Sosiologisesta kaunokirjallisuuden tutkimuksesta

1970–1980-luvuilla tutkielmani tapainen yksittäisten ihmisten elämäntarinoiden tutkimus yleistyi yhteiskuntatieteissä – myös Suomessa (Saresma 2011, 457). Samanaikaisesti sosiologian kiinnostus on kohdistunut kaunokirjallisuuden esitystapoihin, joissa on haettu synteisiä nimenomaan todenmukaisen ihmis- ja yhteiskuntakuvauksen sekä toisaalta fiktiota ja subjektiivisuutta painottavan kerronnan välillä. Kirjallisuustieteilijä Mika Hallilan mukaan se on seurausta uuden vuosituhannen kaunokirjallisuuden maailmallisuudesta, jossa todelliset tarinat ovat ikään kuin palanneet. (Hallila 2011, 424–426.)

Tutkielmani asemoituu kirjallisuussosiologian kentälle. Käsitteellä viitataan kirjallisuudentutkimukseen, joka pyrkii kartoittamaan yhteiskunnan ja kirjallisuuden välisiä suhteita. Kirjallisuussosiologia on taiteensosiologian alalaji. (Niemi 1991, 9–11.) Se on pohjimmiltaan eklektistä tieteenharjoittamista. Myös oman tutkielmani teoreetikot edustavat niin kulttuurihistoriaa ja kirjallisuustiedettä kuin sosiologiaakin. Niemen näkemyksen mukaan kirjallisuussosiologia onkin tutkimusalana välttänyt keinotekoiset oppialarajat. (Niemi 2000, 16.)

Suomessa sosiologinen kaunokirjallisuuden tutkimus on verraten nuorta, joten tutkielmani on siinäkin mielessä ajankohtainen. Viime vuosisadalla kirjallisuussosiologinen tutkimus lankesi maassamme kirjallisuustieteilijöiden, kuten Pekka Tarkan ja Marja-Leena Palmgrenin, harteille sosiologien ja yhteiskuntatieteilijöiden asemesta. Sosiologista kirjallisuudentutkimusta on maassamme jopa karsastettu varsinkin kirjallisissa asiantuntijapiireissä ja myös kirjailijoiden keskuudessa. (Sevänen 2011, 26–32.) Suhtautumisen voi nähdä johtuvan kirjallisuussosiologian ajoittaisesta kyvyttömyydestä saavuttaa kirjallisuustieteilijä Juhani Niemen kuvaama ymmärtävän tekstintutkimuksen ihanne. Vaarana on yksioikoisen selittävä näkökulma hermeneuttisen eli kirjallisten teosten oman autonomisuuden huomioon ottavan ja siten ymmärtävän tulkinnan sijaan. (Niemi 1991, 20–21.)

Ymmärtävän tekstisosiologian puuttumisen voi huomata pelkästään tarkastellessa kirjallisuussosiologian klassikoita. Esimerkkinä mainittakoon yksi tutkimusalan vaikutusvaltaisimmista teoksista eli sosiologi Robert Escarpitin *Sociology of Literature* (1971). Teos ei nimestään huolimatta juuri käsittele itse kirjallisia tekstejä. Se painottaa ulkoista näkökulmaa eli kirjallisuuden kentän toimijoita sekä heidän yhteenliittymiään (Escarpit 1971). Niemen (2000, 151–152) mukaan uuden kirjallisuussosiologisen tekstintutkimuksen on sen sijaan reagoitava yhteiskunnan muutosvirtoihin ja edettävä tutkimuksissaan institutionalisoituneista rakenteista edelleen refleksiivisempään sekä subjektilähtöisempään suuntaan. Näin on mahdollista tarkastella kaunokirjallisuutta riippumattomammin, mutta kuitenkin ulkoiset tekijät huomioiden. Nämä Niemen käsitykset ovat myös oman, Knausgårdin autofiktiivistä subjektia ja teoksen kerronnallista ominaisluonnetta tarkastelevan tutkielmani keskeisiä motivoijia.

1900-luvun viimeisten vuosikymmenten laajamittainen kulttuurinen käänne vaikutti kirjallisuussosiologian eriytymiseen itsenäisemmäksi erityisalakseen. Kaunokirjallisten romaanien yhteiskuntasuhteita tutkinut Liisa Steinby on kiteyttänyt kulttuurisen käänteen yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden lähentymisenä molemmille yhteisessä kulttuurin käsitteessä. Sosiologia on yleisenä yhteiskuntatieteenä ottanut yhä enenevässä

määrin, rakennetta ja toimintaa korostavien malliensa rinnalle, yhteisöllisen toiminnan kulttuuriset merkityksellistämisen tavat. Toisaalta myös kirjallisuustiede on aiempaa enemmän sisällyttänyt tutkimuskohteekseen myös kirjallisuuden sosiokulttuurisen ulottuvuuden. (Steinby 2011, 366–367.) Kirjallisuudentutkija Voitto Ruohosen (2011, 532) mukaan kulttuurista ja näin myös kielellistä käännettä on seurannut nykykirjallisuuden jopa sosiologista aikalaisdiagnoosia muistuttava yhteiskunnallinen analytiikka.

2.1.2. Autofiktio omaelämäkertakirjallisuuden lajityyppinä

Kulttuurintutkija Frederic Jamesonin mielestä kirjallisuuden laji on sosiologinen kysymys. Hänen mukaansa genre on kirjoittajan ja kirjallisen yhteisön tekemä sopimus, jolla määritetään kirjallisen teoksen oikea käyttötapa. Kirjallisuuden lajista tulee näin instituutio. (Jameson 1981, 106.) Niemen (2000, 43) mukaan kirjallisuussosiologiassa keskeisintä onkin institutionaalinen näkökulma lajien kehitykseen: kirjallisuus nähdään tällöin muotoansa suurempien lainalaisuuksien kannattelemana kokonaisuutena. Myös autobiografia ja edelleen Knausgårdin edustama autofiktio voidaan nähdä ennen muuta sosiaalisena toimintana, koska henkilökohtaisella tarinankerronnalla yksilö paikantaa omaa sosiaalista identiteettiään. Samalla tämä tulee ikään kuin uudelleenkodeanneeksi oman yhteisönsä keskeisimpiä arvoja ja käsityksiä sekä siten osaltaan muokanneeksi kulttuuripiiriään ja jopa historiaansa. (Ks. Smith & Watson 2010, 16–17)

Vaikka VK asettuu romaani-nimikkeen alle ja on näin muodollisesti kaunokirjallisuutta, tätä ei kertoja ilmituo itse kerronnassa: kyse on autofiktion lajityypistä. Kirjallisuustieteilijä Päivi Koiviston mukaan autofiktio on faktan ja fiktion rajamaastoon sijoittuva kirjallisuudenlaji, jolle on leimallista tietynlainen määrittelemättömyys. Koivisto kuitenkin tähdentää neuvostoliittolaisen kirjallisuudentutkija Serge Doubrovskyn ja myöhemmin esimerkiksi kirjallisuustieteilijä Anna Makkosen määritelleen autofiktion lajiolemuksen tarkemmin. Autofiktio on omaelämäkerrallinen teksti, joka ikään kuin haastaa omaelämäkertojen autenttisuuden ihanteen: hyödyntämällä kaunokirjallisuuden keinovarat fiktiivisistä aineksista pelkän romaanilajin taakse nimellisesti asettumiseen se muistuttaa, että kertomus ei

koskaan tavoita yksiselitteistä totuutta. (Koivisto 2011, 12–15.) Autofiktiota pidetäänkin kirjallisuudentutkimuksessa ensisijaisesti yhtenä omaelämäkertakirjallisuuden lajeista (ks. emt., 34–35). Siksi omaelämäkertojen tarkastelutavat ovat tutkielmani kannalta perusteltua teoreettista runkoainesta.

Omaelämäkerta on kirjallisuudentutkija Päivi Kososen (2009, 286–288) mukaan ainoastaan autoreferentiaalisessa suhteessa todellisuuteen eikä sellaisenaan tosi tai epätosi. Saresman mukaan omaelämäkerran kirjoittaminen on yhtäältä tuottava, kokemusta konstituiva ja siten nautinnollinen akti. Toisaalta se on myös tuhoavaa. Tuhoavuus liittyy tekstuaalisen muodon kyvyttömyyteen tavoittaa alkuperäinen kokemus, jolloin kirjoitetusta tulee kirjoittajalleen elettyä ensisijaisempaa. Tämä tasapainottelu kirjoittamisen uuttaluovan ja todellisuutta redusoivan potentiaalin välillä korostuu omaelämäkertakirjallisuudessa, joka on pyrkimystä mahdollisimman autenttiseen todellisuuskuvaukseen. (Saresma 2007, 42–45.)

Knausgårdin VK:lla on sekä kaunokirjallisuutena että omaelämäkertakirjallisuuden alalajina narratiivinen aikakäsityksensä. Sillä tarkoitetaan Saresmaa (2007, 70) mukailleen eksistentiaalista ja kokemuksellista aikaa, jossa kirjoittaja tekee itseään todelliseksi. Samalla kirjoittamisella on alkunsa ja loppunsa, joka on erillään todellisen elämän ajankulusta. Kyse on siis kirjoittajan valinnoista. Näen ne korosteisiksi erityisesti Knausgårdin autofiktiossa, koska todellinen kirjailija eroaa kertojahahmo Karl Ove Knausgårdista, joka on aina siten osaltaan myös kaunokirjallinen luomus. Narratiivisen ajan ”omaelämäkerrallisessa hetkessä” kerronnan kohteena oleva elämä jähmettyy kertomukselliseen näkökulmaansa. Samalla kertomuksen subjekti itsessään on jatkuvassa muutostilassa. Saresman (2007, 70–72) mukaan omaelämäkerroissa (myös lajityypin kaunokirjallisessa mielessä) toistuu kokoavava lopetus eikä niissä elämä lopu kertomuksen loputtua. Toisin sanoen lajityyppi vaatii lopetusta, mutta mahdollistaa samalla konkreettisia ja tulkinnallisia uusia alkuja kertomuksen loputtuakin. Tämä selvästi konkretisoituu tutkielmani aineistossa: onhan Knausgårdin teos osa laajempaa omaelämäkerrallista romaanikokonaisuutta.

Omaelämäkerran ja myös autofiktion minäkertoja ja subjekti eroavat Saresman (2007, 105)

jaottelun mukaisesti: minä on omaelämäkerran varsinainen minä, kun taas subjekti on kertomuksen kokemusmaailmassa elävä tekstuaalinen käsite. Sosiaalipsykologi Katri Komulainen (1998, 247) on havainnut, että narratiiviseen muotoon puetussa minäkertomuksessa kertojalla on psykologinen taipumus tulla ”toiseksi itselleen”. Näin ollen kertoja ymmärtää itsensä sekä oman puheensa että muiden ja häntä koskevien puheiden kautta. Omaelämäkerrassa sekä autofiktiossa minän ja toisten suhde on kuitenkin moniselitteisempi.

Omaelämäkerrallisen ja autofiktiivisen minän rakentumiseen vaikuttavat ”todellisten” toisten lisäksi myös ”tekstuaaliset” toiset. Niiden kautta kertova subjekti muodostaa omaa tietoisuutta itsestään. Merkittävät toiset (*”significant others”*) ovat kertojan minäkuvan kannalta tärkeimpiä. Niitä ovat esimerkiksi idealisoidut mutta poissaolevat toiset, jotka voivat olla joko hengellisiä tai maallisia. Sen sijaan subjektin sisäiset toiset ovat sananmukaisesti ja sananpsykoanalyttisessä mielessä jokaisen subjektin sisällä. Ne voivat ilmentyä autobiografioissa esimerkiksi minäkertojan puhuessa itsestään yksikön kolmannessa persoonassa ensimmäisen sijaan. Tekstuaalisia toisia ovat myös historialliset toiset, jotka voivat olla esimerkiksi poliittisia merkkihenkilöitä tai kertojan vertailupohjanaan käyttämiä roolimalleja. Myös taiteilijan taiteilijaomaelämäkerrassa esikuvinaan pitämät taiteilijat voidaan mieltää tällaisiksi. Tekstuaalisiin toisiin kuuluvat lisäksi sattumanvaraiset toiset, joihin ei kohdistu erityisempää itsereflektiota. (Smith & Watson 2010, 86–88.)

2.2. Keskiössä kirjailijaidentiteetti

Kulttuurihistorioitsija Kirsi Tuohela on tutkinut (2008) kirjailijaidentiteettiä kolmen naiskirjailijan (Victoria Benedictssonin, Amalie Skramin ja Laura Marholin) kirjallisessa työssään reflektoiden tunnekokemusten näkökulmasta. Tuohelan kulttuurintutkimuksellinen tulokulma kirjallisuuteen ammentaa esimerkiksi Foucault'n ajatuksista. Siihen liittyy myös oman tutkielmani lähtökohta. Pyrin kartoittamaan VK:n kertojasubjektia ja tätä koskevia kulttuurisidonnaisia neuvotteluja. Tällaisessa tarkastelutavassa otetaan huomioon Tuohelaa

lainaten kirjoittavan subjektin ”henkilökohtainen pyrkimys 'tulla joksikin' ” (Tuohela 2008, 37). Tuohelan tavoin oman tutkielmani tulokulmaa voidaan kutsua konstruktivistiseksi, koska sen taustaoletus on yksilöllisen kirjailijaidentiteetin rakentaminen kertomuksilla, joita luodaan ja muokataan. Tässä alaluvussa erittelen tarkemmin identiteettiä sekä sosiologisena että narratiivisena käsitteenä edeten kirjailijaidentiteettityyppejä koskeviin teoreettisiin näkökulmiin.

2.2.1. Identiteettitutkimuksen murros

Yhteiskuntateoreetikko Étienne Wegnerin mukaan identiteetin käsitteellä on sekä yksilöllinen että kollektiivinen ulottuvuutensa. Identiteetti on ainutlaatuinen kokonaisuus yksilön ominaispiirteitä, ajatuksia ja arvostelmia. Kuitenkin kaikkea tätä muokkaavat sekä yksilö itse että ne yhteisöt joissa tämä toimii. Pelkän sosiaalisen tai persoonallisen näkökulman sijaan olennaista identiteetin tutkimuksessa olisi keskittyä näiden kahden välisen suhteeseen ja siten identiteetin rakentumiseen. (Wegner 1998, 4; 146.) Vuosituhannen taitteessa minuus ja identiteetti ovat noussut enenevässä määrin mielenkiinnon kohteeksi sosiologisessa tutkimuksessa. Tämä juontuu yhteiskunta- ja sosiaalitieteiden käsityksestä modernista yhteiskunnasta ongelmallisena ja pirstoutuneena. Siten myös identiteettien ymmärretään olevan niin moninaisia, ettei niiden määrittämiseksi riitä kiinnittyminen esimerkiksi ammatillisen, sukupuolisen tai kansallisen identiteetin käsitteisiin. (Saastamoinen 2006, 141.)

Modernin yhteiskunnan kuvaamisen tarpeisiin sosiologian aiemmassa traditiossa korostuneet rakenneteoriat ovat riittämättömiä. Niinpä huomio kohdistuu sosialisatiossa muodostuneeseen identiteettiin. Se ymmärretään sosiologiassa (kuten myös omassa kirjallisuussosiologisessa tutkielmassani) kulttuurisidonnaisesti. Niinpä kulttuurin epävarmuus ja ongelmallisuus (ilmentäjinään esimerkiksi massatyöttömyyden, eriarvoisuuden ja edistysuskon kadottamisen kaltaiset ilmiöt) problematisoi myös identiteetin. Samalla identiteetti nähdään aiempaa sopimuksenvaraisempana ja neuvoteltavampana käsitteenä. (Saastamoinen 2006, 142.) Vaikutusvaltaisen kulttuuriteoreetikko Stuart Hallin mukaan yksilöllisestä identiteetistä puhutaan usein virheellisesti jonain luonnollisena. Todellisuudessa

se on kulttuurisista resursseista sekä toisten yhteisön ja yhteiskunnan jäsenten kanssa vuorovaikutuksessa syntyviä representaatioita. Hall on tähdentänyt yhtenäisen identiteetin olevan silkkaa ”fantasiaa”. (Hall 1999, 23.)

Identiteetin kuvitteellisuus on seurausta minän muokkaamisesta johdonmukaisuutta ja jatkuvuutta ilmentäviksi kertomuksiksi. Identiteetti on aina historiallisten muutosvoimien alaisuudessa eikä pysyvä olemisen tila. Se on oleellisesti paitsi toisiin samastumisten ja rinnastamisten, myös erontekojen ja ulossulkemisten kautta konstruoitu muoto. Hall muistuttaa samalla, että identiteetin perimmäisestä fiktioluonteesta huolimatta sillä on todellisia, kulttuuriin ja diskursiivisiin käytänteisiin ulottuvia vaikutuksia. (Hall 1999, 248–251.) Näin voidaankin sanoa, että identiteetin ja identiteettikertomusten tutkimuksella on aitoa merkitystä pyrittäessä ymmärtämään ihmisten toimintaa.

2.2.2. Minämuotoinen identiteettikertomus

VK:n kirjailijaidentiteetin kaltainen narratiivinen identiteetti ei tietenkään ole kokonaisuus yksilön identiteetistä. Se pikemminkin yhteenkokoaa tarinan ja/tai kertomuksen muodossa kertojan yksilölliset arvostukset; se sisältää siis esityksen siitä mitä ihminen kokee olevansa tai mitä haluaisi olla ja mitä ei. Nämä pyrkimykset muovaavat alati kertojansa identiteettiä kertomuksen sisällä. (Laitinen, A. 2002, 57–59.) Narratiivista identiteettiä sekä sosiaalitieteellisestä että psykologisesta näkökulmasta tutkinut Mark Freeman (2001) on jaotellut narratiivin ja identiteetin väliselle suhteelle neljä ulottuvuutta. Historialliset ja kulttuuriset ulottuvuudet liittyvät sananmukaisesti lainalaisuuksiin siinä kulttuurissa, jossa narratiivia tuotetaan. Kokemuksellinen ulottuvuus ottaa huomioon narratiivissa välittyvien elämäkokemusten subjektiivisuuden, tunneperäisyyden ja muuttuvaisuuden. Retorinen ulottuvuus viittaa kertojan kielellisiin valintoihin, joiden myötä tämä kommunikoi narratiivin sisällä ja kertomuksen vastaanottajien kanssa esimerkiksi evaluaation (arvioinnin) keinoin. Viimeisenä tarkastelutapana on poeettinen ulottuvuus, jonka rooli on autofiktiivisen aineiston kannalta itsestään selvän keskeinen. Sillä näet tarkoitetaan narratiivisen identiteetin tulkinnanvaraisuutta sekä tarkoituksellisia ja/tai tahattomia taiteellisia valintoja kyseistä

identiteettiä tuottaessa.

Tutkielmassani luotaan osin fiktiivisen henkilöhahmon identiteettiä, jolla ei kuitenkaan ole tutkimuksellisesti suoranaista eroa todellisen henkilön narratiivisen identiteetin tarkasteluun. Tämä johtuu VK:n omaelämäkerrallisista lähtökohdista, mutta myös kirjallisuustieteellisessä perinteessä hyväksytyistä käsityksistä: kaunokirjallisten henkilöhahmojen identiteetin tarkasteluun voidaan soveltaa tutkimuksellisia näkökulmia todellisen elämän identiteeteistä. Henkilöhahmon identiteetillä on oma rajoittuneisuutensa, mutta kuitenkin myös kompleksisuutensa. Tämä vastaa kokevan ihmismielen identiteettiä, jota kaunokirjallisuudessa useimmiten pyritään eri tavoin kuvaamaan. Samalla kaunokirjalliset identiteetikertomukset itsessään myös tuottavat ja muokkaavat identiteettiä koskevia ja kulloisessakin kulttuurissa saatavilla olevia puhetapoja. (Ks. Meyer 2006.) Esimerkiksi kirjallisuustieteilijä Alan Palmer pitää hyödyllisenä käsitteenä sisäänrakennettuja kertomuksia tai narratiiveja (*embedded narratives*) henkilöhahmon identiteettiä analysoitaessa. Ne ovat kokoelma kaunokirjallisen subjektin pyrkimyksiä, suhtautumistapoja ja maailmankatsomuksia. Yksittäisen henkilön narratiivi on samalla rajattu ja siis kuvaus yhden henkilön identiteetistä, mutta toisaalta myös muiden henkilöiden asemoitumisesta tähän identiteettiin. (Palmer 2004, 183–184.)

2.2.3. Kirjailija romanttisena taiteilijana

Kirjallisuudentutkija Elina Jokisen väitöskirja *Vallan kirjailijat* (2010) tarjoaa tutkielmani kannalta painokkaita näkökulmia kirjailijaidentiteettiin. Vaikka Jokisen varsinaisena tutkimuskohteena ovat suomalaiset kirjailijat, on teoksen teoreettinen viitekehys luonnollisesti laajempi. Samaan hengenvetoon voi myös todeta Knausgårdin kirjailijahahmon operoivan pohjoismaista nykykirjailijuutta koskevien reunaehtojen alaisuudessa. Jokinen alleviivaa tutkimusotteensa ja -kysymyksensä (”Mitä valtion apurahoitus merkitsee kirjailijoiden näkökulmasta?”) sosiologisuutta. Jokisen yhteenkokoamien kirjailijaidentiteettityyppien tutkimuksellinen perusta onkin samansukuinen oman tutkielmani kanssa. Kirjailijaidentiteettiä tarkastellaan molemmissa sosiologisena eli ympäröivästä yhteiskunnasta

ja yhteisöistä riippuvaisena ilmiönä kuitenkin unohtamatta humanistisen taiteilijatutkimuksen yksilöperspektiiviä.

Jokisen (2010, 77) mukaan kirjailijaidentiteetti on kirjailijan luovaa prosessia koossapitävä voima, joka näkyy suoraan tämän kaunokirjallisessa tuotannossa. Tämä johtuu identiteetin yksilöllisyydestä, joka synnyttää kirjailijan henkilökohtaiset tavoitteet sekä vaikuttimet kirjoittamisen aloittamiselle ja itse kirjoitustyön etenemiselle. Samalla kirjoittaminen tapahtuu spesifissä kirjoittamiskulttuurissa. Tämän taideyhteisön sosiaalisten konventioiden tuntemus edesauttaa kirjailijan ymmärrystä häneltä vaadittavista toimintatavoista ja odotuksista. Toki kirjailijaan kohdistuu näin valta-asetelmia ja kääntäen kirjailija itse muokkaa kirjoittamisellaan kirjoittamiskulttuuria, jonka jäsenenä toimii. Yhtä kaikki, kirjailijan kirjoittajan kehityksen ja edelleen kirjailijantyön analytiikka on olennaista osana kirjailijaidentiteetin kartoittamista. Se johtuu juuri aiemmin mainitusta pyrkimyksestä sisällyttää taiteilijatutkimukseen sosiologinen ja humanistinen dialogi. (Emt., 78.)

Jokisen erottelemat identiteettityypit kuvaavat nykykirjailijoiden ammattia osana heidän minäkuvaansa. Keskiöön nousevat itseen, kollegoihin ja ammattia harjoittamattomiin kohdistuvat henkilökohtaiset ja institutionalisoituneet suhtautumistavat ja käyttäytymismallit. Jokinen hahmottelee kirjailijaidentiteettityypeille kolme yläkategoriaa: viimeisiin romantikkoihin, moderneihin kirjailijatyyppeihin ja postmoderneihin ammattikirjoittajiin. (Jokinen 2010, 145.)

Jokisen (2010, 146–148) tutkimuksessaan erottama viimeisten romantikkojen identiteettityyppi kuvaa sellaista kirjailijamallia, jonka juuret ovat myyttisessä taiteilijäkäsityksessä. Kirjailijuus on tällöin kyseenalaistamaton identiteetti, sisäinen pakko, joka on ikään kuin transsendentaalisesti ylhäältä annettu. Romanttinen kirjailija on haluton tai kykenemätön tietoiseen kirjailijantyönsä reflektointiin, koska se on hänelle itsestäänselvä ja kokonaisvaltainen elämäntapa. Samalla tämä elämäntapa nostaa kirjailijan hänen yhteisönsä ulkopuolelle ja aikaansaa esimerkiksi väärinymmärretyä taiteilijaneron kaltaisia minäkertomuksia. Puhdaspiirteisiä viimeisiä romantikkoja voidaan tutkimuksellisesti pitää

osin historiallisena identiteettityyppinä, ja esimerkiksi Suomessa sellaisiksi voidaan ajatella uusromantiikan ajan kansalliskirjailijoita (kuten J.L. Runebergia tai Eino Leinoa). Kirjailijantyö on näet entisestään ammattimaistunut uudelle vuosituhannele tultaessa; se vaatii entistä enemmän suunnitelmallisuutta ja vuorovaikutusta työn osaltaan mahdollistavien (lue:rahoittavien) instituutioiden kanssa. Kirjallisuustieteilijä Hermione Lee (2006, 102) on esittänyt, että kirjailijaelämäkertojen ja -monografioiden nykyinen tendenssi on taiteen ja elämän välinen vuoropuhelu. Kirjailijaa ei nähdä vanhentuneiden romanttisten ihanteiden mukaisena ilmestyksenomaisen totuuden välittäjänä, vaan hänen teoksiinsa vaikuttavat kirjailijan oma maailmankatsomus, psyyke ja kulloinenkin elämäntilanne. Kirjailijan identiteetin jatkuvat muutostilat siis määrittävät jokaisen kirjan syntyä ja toisaalta valmistuneet teokset kirjailijaidentiteettiä.

Kuitenkin Jokisen tutkimuksissa romanttinen suhtautuminen kirjailijantyöhön on usein se mentaalinen pohjavire, joka ilmenee erityisesti kirjailijoiden ammattiinsa kohdistamissa ihanteissa. Romanttisilla käsityksillä kirjailijuudesta onkin edelleen merkitystä kirjailijaidentiteetin rakentajana ja vahvistajana; myös kirjailijaidentiteetin rakentumisen kuvauksessa esimerkiksi VK:n kaltaisessa kirjailijan kehityskertomuksessa. Romanttisen kirjailijakuvan nykymerkityksestä erinomaisen tutkimuksellisen esimerkin antavat sosiologi Deborah Ben-Shirin tutkimukset. Ben-Shir (2008, 24) on jakanut nykykirjailijoiden identiteettikertomukset kahteen ”metateemaan” (*meta-theme*). Ensimmäinen niistä koskee identiteetin luomista (*identity-creation*), joka on konstrukttiivinen ja jokapäiväinen prosessi. Se on tietoista minuuden työstämistä, mikä sosiaalitieteissä mielletään sosiokulttuurisista rakenteista riippuvaiseksi; tämä sidonnaisuus on myös oman tutkielmani lähtökohta. Identiteetin löytäminen (*identity discovery*) sen sijaan on edellä mainitun prosessin ”antiteesi”, joka on samansukuinen Jokisen romanttisen kirjailijatyypin kanssa. Löytämishetket mielletään Shirin identiteettikertomuksissa usein transsendentaaliseksi ja/tai mystiseksi uskoksi omista, usein ennaltamäärätyistä kirjailijan kyvyistä. Siinä missä identiteetin jatkuva luominen on kirjailijoiden työssä hetkiin sidottu metateema, identiteetin löytämisessä on kyse minuuden pysyvän ja jopa ikuisen luonteen paikantamisesta. Vaikka identiteettiä ei sosiologiassa mielletä miksikään ikuiseksi, voi tällaisilla kirjailijan

identiteettikäsityksillä olla tuntuva vaikutus käsitykseen itsestä kirjailijana.

Oman tutkielmani mielenkiinto kohdistuu erityisesti identiteetin löytämisen prosessiin. Ben-Shir (2008, 25) jakaa tämän toisen narratiivisen metateemansa vielä muutamaa keskeiseen alateemaan. Niitä ovat tietyissä kirjailijaidentifikaatioissa esiintyvä dikotomia ”kirjoittamaan syntymisen” ja toisaalta verrattain myöhään ilmenneen lahjakkuuden välillä. Molempiin kokemuksiin ovat sidoksissa erityinen kirjoittamisen pakko eli sisäsyntyinen tarve toteuttaa kirjoittajan kohtaloon vailla vaihtoehtoja. Merkittävä alateema on myös kirjailijan kokemus siitä, ettei hän ole kirjoitustensa pääasiallinen lähde vaan välittäjä, jonka tärkeänä tehtävänä on merkityksellisten viestien perillesaattaminen muille. Näin kuvatus tehtävän yhteiskunnallisuus korostuu, kun kirjailija oppii kohdentamaan kirjoittamistaan entistä paremmin yleismaailmallisiin tarkoituksiin itseensä käpertymisen sijaan. Kirjailija siis havahtuu välittäjän potentiaaliinsa ja seuraa tätä polkuaan. Se kasvattaa sekä kirjailijan omaa itsearvostusta että julkista vaikutuspiiriä.

2.2.4. Moderni kirjailijuus

Myös moderni kirjailijatyyppejä on kirjailijuuden malleista tutkielmani kannalta käyttökelpoinen. Jokinen viittaa sillä kirjailijoihin, joille kirjailijuus on romantikkojen tavoin sisäsyntyistä, mutta selittämätöntä pakkoa arkisempi kutsumus. Tällainen kutsumus ei ole ehdoton tai muuttumaton, vaan kirjailija tiedostaa ja työstää jatkuvasti kirjailijaidentiteettiään. Identiteettiä pikemminkin rakennetaan kirjoittamisen avulla kuin mielletäisiin kirjoittaminen ja identiteetti erottamattomiksi. (Jokinen 2010, 151–153.) Kuten Jokinen toteaa, modernin kirjailijatyypin edustajille ”kirjoittaminen on eräänlainen päättymätön matka” (emt., 153).

Modernien kirjailijatyyppejä tiedostavuuteen liittyy myös kirjoittamisprosessiin sisäänrakennettu kaksisuuntaisuus. Moderni kirjailija tavoittelee sisäisinä päämäärinään rehellisyyttä ja aitoutta kirjallisessa ilmaisussaan. Ulkoisena päämäärinään kirjailijatyypin kiinnostus suuntautuu lukijaansa – siinä myös ratkaiseva ero viimeiseen romantikkoon. Kirjoittaminen on modernille kirjailijaidentiteetin omaavalle kirjailijalle hänen ja lukevan

yhteisön kesken jaettu elämys. Jokisen mukaan tämä kiinnostus on kuitenkin luonteeltaan elitististä: moderni kirjailija on ylemmydentuntoinen näkijä ja opastaja, joka kokee laajentavansa lukijansa ajattelua ja tarjoavansa tälle uusia kokemuksia. Modernin kirjailijatyypin edustaja ei useimmiten voi nähdä tuotantoaan silkkana viihdekirjallisuutena, vaan tämän kirjallisella ilmaisulla on korkeakirjallisemmat tavoitteensa. (Jokinen 2010, 153–155.)

Jokinen (2010, 153) jakaa modernin kirjailijatyypin edelleen kolmeen alaluokkaan: herättäjiin, tutkimusmatkailijoihin ja sivullisiin. Hänen herättäjiksi nimittämien kirjailijoiden identiteetikokemukset viittaavat juuri edellä kuvattuun tiedostavuuteen ja halukkuuteen valistaa lukijaansa. Herättäjät pyrkivät toisin sanottuna vaikuttamaan. Tähän vaikuttamiseen koodautuvat yhteiskuntakriittisyys ja pyrkimys muuttaa lukijansa ajattelutottumuksia. (Emt., 157; 159.) Vaikuttaminen korostuu myös taiteilijoiden ja siten kirjailijoiden elämäkertatutkimuksessa. Esimerkiksi kulttuurintutkija Jukka Sarjala (2012, 416–417) on kirjoittanut taiteilijaelämäkertojen konstruktivisesta näkökulmasta. Siinä taiteilijoiden (ja siten myös kirjailijoiden) elämäntyö ja taiteellinen identiteetti nähdään sosiaalisten tekijöiden koordinoimana konstruktiona, jossa julkisuus ja taiteilijan tietoisuus omasta asemastaan vaikuttavat itse taiteen syntyyn tai syntymättömyyteen. Samalla herättäjiä voivat Jokisen (2010, 160) mukaan olla myös kirjailijat, jotka kokevat antavansa lukijoilleen sellaista hiljaista tietoa, jota vain kirjallisuus pystyy tarjoamaan. Kaunokirjallisuuden ei siis tarvitse kiinnittyä yhteiskuntaan tai muuttaa ihmisen toimintatapoja – ennemmin herkistää ja rikastaa sisäistä elämää.

Jokisen haastattelututkimuksessaan erittelemistä moderneista kirjailijoista tutkimusmatkailijat ovat herättäjiä vähemmän kiinnostuneita lukijoidensa opettamisesta tai heihin vaikuttamisesta. Tämä moderni kirjailijatyypipi pitää kirjoittamista nimenomaisesti matkana, jonka tarkoitus on tutkia omaa sisäistä elämää. Tutkimusmatkailijakirjailijan kirjoittamisen lähtökohdat ja päämäärät ovat toisin sanottuna minäkeskeisiä, koska hän pitää omaa asemaansa kirjoittajana tavalla tai toisella erityislaatuisena. (Jokinen 2010, 161–162.) Kuitenkin tutkimusmatkailija asettuu myös lukijan tasolle myöntäessään olevansa itsekkin identiteettinsä etsintä- ja

kartoittamisretkellä. Kuten Jokinen toteaa: ”Taide on hänelle ensisijaisesti identiteetin luomista ja elämän ja ihmisyyden tiedostamisen väline (emt., 161).”

Viimeinen Jokisen erottama moderni kirjailijatyyppejä eli sivulliset ovat niin ikään ottaneet ammatilliseksi ihanteekseen rehellisyyden. Sivullisen kirjailijan teokset kuitenkin irtisanoutuvat yhteiskuntakriittisyydestä tai tietyn sanoman ajamisesta. He ovat ”kirjureita”, jotka haluavat jäljentää kokemaansa ja havainnoimaansa mahdollisimman totuudenmukaisesti. Tämä ei kuitenkaan tarkoita yksioikoista realismia kirjallisena tyylinä. Pikemminkin estetiikka on sivullisille tärkeämpää, viimeisten romantikkojen tapaisesti. Kielellinen ilmaisu ja ajatusten kuvaus ovat juonta tai yksittäisiä tapahtumia keskeisempiä. (Jokinen 2010, 162–164.) Sivullisen kirjailijan ajatus resonoi ilmeisellä tavalla VK:n ja koko *Taisteluni*-sarjan idean kanssa. Pyrkiväthän Knausgård ja hänen minäkertojahahmonsa siinä todellisuuden autenttiseen ja virtaavaan kuvaukseen kertomuksen kielellistä sujuvuutta unohtamatta. Suomessa vastaavana kirjailijaesimerkkinä voi nähdä esimerkiksi Kalle Päätalon ja hänen *Iijoki*-sarjansa (1971–1998) kaltaisen yksilön kokemusmaailman laajamittaisen jäljentäjän.

Näen Jokisen modernien kirjailijatyyppejä ristivalottavan mielenkiintoisesti Niemen kirjallisuuden yhteiskunnallista toimijuutta erittelevää historiallista roolijakoa. Myös Niemen lähtökohtana on, Jokisen kirjailijatutkimuksen tavoin, kirjoittaminen itsessään merkitysten luomisen aktina, mutta merkityksistä koituvan vastuun ulottuminen yhteiskunnallisemmalle tasolle. (Niemi 2000, 71–72.) Tältä pohjalta Niemi sovittelee kirjailijoille kolmea yhteiskunnallis-historiallista roolia, jotka ovat olleet seurausta kulloisenkin yhteiskunnan ja aikakauteensa sidotun yhteiskuntatilanteen yliyksilöllisistä tarpeista. Kirjailijat voivat ensinnäkin olla parantajia tai lääkäreitä, joilla Niemi viittaa siihen, että kirjailija tarjoaa tekstissään tulkintoja niin yhteisönsä fyysisistä sairauksista kuin henkisistä traumaistakin. Esimerkiksi viime vuosisadan Suomessa Pentti Saarikosken ja Christer Kihlmanin kaltaiset modernistiset kirjailijat käsittelevät teksteissään alkoholismia – oman aikansa ja myös meidän aikamme sairautta. (Emt., 70.) Näin on myös VK:n identiteettikertomuksessa, jossa luodetaan paitsi Knausgårdin kertojahahmon isän alkoholismia, myös kertojan omaa ongelmallista

suhdetta alkoholinkäyttöön.

Niemen (2000, 70) mukaan kirjailijat ovat historian saatossa toimineet myös eräänlaisina asianajajina. Tällöin kirjalliseen identiteettiin on kuulunut oikeudenmukaisuuden ajaminen kirjallisen teosten käsittelytapojen kautta. Tästä tunnettuna esimerkkinä näen esimerkiksi Franz Kafkan *Oikeusjutun* (1925), jossa päähenkilö Joseph K joutuu oikeudenkäyntiin saamatta tietää syytä siihen. Päähenkilönsä kautta Kafka käsittelee muun muassa länsimaisen byrokratian aikaansaamaa vieraantuneisuutta ja oikeustajun hämärtymistä. Myös kansanvalistajan ja/tai opettajan tehtävä on Niemen (2000, 73–74) mukaan ollut kirjailijoille historiallisesti läheinen. Kuitenkin siitä on tullut hieman klisee, koska kirjailija ei enää ole patriarkaalisen yhteiskuntajärjestyksen kaapin päällä esimerkiksi 1800-luvun suomalaisten fennomaanikirjailijoiden (kuten J.W. Snellmanin tai J.L. Runebergin) tapaisesti. Moderni kirjailija pyrkii enenevässä määrin kapinoimaan vallitsevia käsityksiä vastaan tai vähintäänkin herättelemään lukijaansa. Näenkin esimerkiksi Jokisen herättäjän käsitteen opettajaa paremmin vastaavana osana moderneja kirjailijaidentiteettejä.

2.2.5. Ammatti-identiteettinä kirjailija

Kun Jokisen tutkimus pyrkii kartoittamaan kirjailijaidentiteettiä suhteessa yhteiskuntaan ja sen tarjoamaan tukijärjestelmään (apurahaan), niin myös Niemi pitää kirjailijan ja yhteiskunnan suhdetta elimellisenä juuri erilaisten rahoitusjärjestelmien vuoksi. Nykykirjailija on tekijälähtöisten kirjamarkkinoiden keskipiste, mutta samanaikaisesti riippuvainen kirjallisuuteen odotuksia kohdistavista intressiryhmistä. Näitä ovat lukijoiden lisäksi kirjallisuuden asiantuntijat (kuten kirjallisuuskriitikot), valtion kulttuuripolitiikka sekä taloudelliset markkinavoimat. (Niemi 2000, 68–69.)

Jokisen kolmas kirjailijaidentiteettityyppi, postmoderni ammattikirjoittaja, on hyvin tietoinen näistä realiteeteista. Kirjallinen luomistyö on hänelle ennen muuta ammatti eikä romanttinen elämäntehtävä. Postmoderni ammattikirjoittaja on työnsä kautta tullut tietoiseksi päämääriensä ja kirjoittajaidentiteettiensä jatkuvista muutostiloista. Tämä kirjailijatyyppe on

samalla tietoinen kirjailijan rooliin kohdistuvista odotuksista ja pyrkii siten sopeutumaan: ensisijaisena tavoitteena on toimeentulon saavuttaminen kirjoittamisen avulla. (Jokinen 2010, 165–167.) Myös postmoderneista kirjoittajista voidaan erottaa omia alaryhmiään. Jokinen käyttää koskettamaan ja tunteiden herättämiseen pyrkivistä kirjailijoista nimitystä tarinankertojat. Tarinankertojat eivät välitä korkeakirjallisista vaatimuksista tai vieroksu viihdettä. Heidän kirjalliseen ammattitaitoonsa kuuluvat olennaisena osana lukijoiden saaminen ja siten hyvät myyntiluvut. Tämä voi Jokisen mukaan aiheuttaa epäilyksiä kirjailijoiden ammattiyhteisön tai kriitikoiden silmissä. (Emt., 170–172.)

Postmoderneista ammattikirjoittajien identiteettityypistä Jokinen erottaa myös oppineiden esteetikoiden alaryhmän. Nämä muistuttavat sivullisen kirjoittajaidentiteettiä: myös esteetikot vaalivat kaunokirjallisuuden kirjoittamisen teknistä, so. kielellistä taituruutta, joka on heille kirjallisen luomistyön itseisarvo. Kuitenkin toisin kuin laajempaan kirjalliseen tietoisuuteen pyrkivillä sivullisilla, oppineiden esteetikkojen kirjailijaidentiteetti rakentuu tietoisesti marginaaliin jättäytymisen kautta. (Jokinen 2010, 173–174.) Postmoderneista ammattikirjoittajista yhteiskunnallisempi lähtökohta on Jokisen instituution uudistajiksi kutsumalla identiteettiryhmällä. Heidän kirjoittamisen lähtökohtansa on voimallinen tietoisuus sekä kirjallisuushistoriallisesta traditiosta että kirjallisuusinstituution nykytilanteesta. Tämän pohjalta he pyrkivät uudistamaan kaunokirjallista instituutiota ja luomaan uudenlaisia kirjailijana olemisen tapoja; Jokisen tutkimuksessa tämä ilmeni esimerkiksi halulla vaikuttaa Suomen kirjallisella kentällä toimimalla kaunokirjallisuuden kirjoittamisen lisäksi kustantamisen, käännöstyön, kriitikon tai opetustyön tapaisissa kirjallisuuden kenttätöissä. (Emt., 175–178.)

Postmodernien ammattikirjoittajien kolmen identiteettiryhmän ammatilliset ja institutionaaliset tavoitteet resonoivat kiinnostavasti ammatti-identiteettiä ja sen sosiaalista luonnetta tutkineiden Peter M. Gollwitzerin ja Oliver Kirchhofin (1998) huomioiden kanssa. Heidän mukaansa ammatillisesti suuntautunut identiteettitavoite (kuten kirjailijuus) on sellaisenaan hyvin kestävä identiteetin rakentaja. Samalla tällaista identiteettiä tuotetaan olennaisesti symbolisten esitystapojen kautta, jotka tähtäävät haluun olla uskottava ammatin

harjoittaja toisten silmissä.

Mielestäni on kuitenkin paikallaan problematisoida Jokisen ammattikirjoittajuuden yhteydessä käyttämä termi ”postmoderni” tai ”uusmoderni”. Kaunokirjallisuutta koskevassa keskustelussa ei ole päästy täyteen selvyyteen siitä, onko postmodernismi oma suuntauksensa vai vain modernismin viimeisin ilmenemismuoto, kuten kirjallisuuden ja yhteiskunnan välisiä suhteita tutkinut Pertti Karkama on tiivistänyt (Karkama 1994, 258). Postmoderniin liitetyt tyylipiirteet ovat kuitenkin Karkaman mukaan vaikuttaneet kirjailijoiden ja heidän tuottamiensa kaunokirjallisten teosten yhteiskuntasuhteeseen. Näihin piirteisiin kuuluu, ettei yhteiskunnassa nähdä enää mitään yleisesti hyväksytyjä ja koossapitäviä voimia. Postmodernissa esimerkiksi kaunokirjallisuudelle tyypillisestä intertekstuaalisuuden käsitteestä on luovuttava ja korvattava se vaikkapa kollaasilla. Subjektista ja sitä myöten identiteetistä tuli kaunokirjallisuudessa ongelmallinen ja irrallinen käsite: postmodernissa käsityksessä sen kuvaaminen haluttiin erottaa yhteiskunnallisista asianteiloista. (Karkama 1994, 304–307.)

Postmodernin ammattikirjoittajan voi nähdä vielä relevantimpana kirjailijaidentiteettityyppinä, kun sitä tarkastelee Hallin ajatusten valossa. Hän näet nimittää aikamme yhteiskunnalle tyypillistä pirstoutuneempaa kulttuurista identiteettiä postmoderniksi subjektiksi. Hallin nimitys on Jokisen tavoin käsitteellinen konstruktio, mutta auttaa hahmottamaan yksilön identiteettiprosessien samanaikaista monipuolisuutta ja problemaattisuutta. (Hall 1999, 22–23.) Jokisen ja Hallin ajatusten pohjalta koen, että sosiologian yleisiä identiteettikäsitteitä voi hedelmällisesti soveltaa kirjailijaidentiteetin tarkasteluun. Käsitteelliset konstruktio ovat tässä avainasemassa, vaikka liiallista yleistämistä onkin vältettävä. Sosiologisten identiteettikäsitteiden ja kirjailijaidentiteettiteoreemojen suurin eronteko liittyy nähdäkseni jälkimmäisen spesifimpiin tarkoitukseen – luonnollisesti siis kirjoittamiseen.

Jokinen muistuttaa, että kirjallisessa työssä eri vaiheineen esiintyy usein enemmän tai vähemmän kaikkia edellä käsittelemiäni identiteettityyppejä: viimeisiä romantikkoja,

moderneja etsijöitä ja postmoderneja kaunokirjallisuuden käsityöläisiä. (Jokinen 2010, 184). Oletettavasti myös Knausgårdin kirjailijaidentiteetin rakentuminen tapahtuu osaltaan näiden yleisten käytänteiden mukaisesti, mutta on aina myös kirjailijakohtaista, erityistä ja sellaisenaan ainutkertaista. Kirjailijaidentiteetin konstruktiot voikin nähdä enemmän ideaalityyppeinä, mutta samalla ne hahmottelevat tutkielmani kannalta hyvin kirjailijaidentiteetin tuottamisen käytänteitä, ts. tyypillisiä kirjoittamisen päämääriä ja motivaattoreita sekä toisaalta muista kirjailijoista erottautumisen tapoja. Tässä työssä hyödynnän kirjailijatyyppejä Knausgårdin minäkertojan kirjoittamiseen ja kirjailijuuteen kohdistuvien identiteettitavoitteiden ja -ongelmien ymmärtämisessä sekä teemoittelussa – esimerkiksi romanttisen totaalinen suhtautuminen vastaan ammatillinen kirjallisuusinstituutiossa toimiminen ja niin edelleen. Samalla kuitenkin kysyn, miten ja millaisia vastaavanlaisia kirjailijuuden identiteettitarinoita tehdään VK:n kerronnassa.

3. TUTKIMUSASETELMA JA -MENETELMÄT

3.1. Aineisto ja tutkimuskysymys

Tutkin tässä työssä Karl Ove Knausgårdin Knausgårdin *Taisteluni*-romaanisarjan viidettä osaa ja samalla itsenäistä romaaniaan, joka ilmestyi suomennettuna Like-kustantamon julkaisuna heinäkuussa 2015. VK on valikoitunut romaanisarjasta tutkielmani aineistoksi paitsi tarpeellisen rajauksen vuoksi (koko sarjaa on mahdoton käsitellä pro gradu -tutkielman puitteissa), niin ennen muuta sen tutkimusintresseihini soveltuvuuden vuoksi. Nimenomaan tämän teoksen keskiössä on Knausgårdin kertojahahmon kirjailijaidentiteetin kehitys. Jo kirja-arte faktin eli suomennetun aineistoni kantta koristaa päästään ja varrestaankatkennut lyijykynä, minkä voi nähdä johdatuksena VK:n romaanisarjan sisäiseen ja samalla omaleimaiseen kirjailijakertomukseen. Teos jakautuu kahteen osaan, jotka ovat suomennettuina ”kuudes osa” (s. 5) ja ”seitsemäs osa” (s. 263). Omaelämäkerrallinen romaanisarja ei siis todellisuudessa ole vasta viidennessä osassaan. Tämä tuntuu korostavan toisaalta *Taisteluni*-sarjan jatkuvuutta ja yhtäältä sen yhtenäisyyttä, vaikka sen viides osa onkin samanaikaisesti itsenäinen teoksensa.

VK kattaa vuodet 1988–2002, jolloin minäkertoja/päähenkilö asui pääosin keskisuudessa norjalaiskaupunki Bergenissä. Autofiktio alkutaival esittelee Knausgårdin kertojahahmon kirjoittajan urasta haaveilevana ja kirjoittajakouluopintonsa Skrivekunstakademietissa aloittavana nuorukaisena. Kertomuksen huipentavat ensimmäisen ja myös toisen romaanin julkaisu ja näin kirjailijan ammatissa toimiminen. Väliin mahtuvat taidehistorian ja kirjallisuustieteen opinnot yliopistossa, siviilipalvelus paikallisradiossa, muutaman vuoden mittainen kirjallisuuskriitikon pesti suositussa päivälehdessä (*Morgenbladet*), työt kehitysvammaisten hoitolaitoksessa ja mielisairaalassa sekä ennen muuta kompleksinen ihmissuhde-elämä railakkaista opiskelijabileistä ensimmäiseen avioliittoon. Kertomuksen päättäviä tapahtumia ovat lisäksi Karl Oven ensimmäisen avioliiton kariutuminen, isän kuolema ja Ruotsiin muutto.

Kertomuksen lineaarinen kulku on usein vaikeasti hahmotettavissa, vaikka tapahtumat etenevätkin pääosin kronologisesti. Kertoja jäsentää elämäänsä selvän ajallisen etäisyyden päästä, muistikuvien kautta. Tällainen retrospektiiviseksi kutsuttu aikakäsitys on tyypillistä nimenomaisesti omaelämäkertoille (Saresma 2007, 70). Knausgårdin minämuotoinen kerronta on samalla muistikerrontaa. Tällaisen kerronnan kieli kyllä yhdistää syy-seuraussuhteita kronologisesti. Tämä kronologia ei kuitenkaan ole orjallisen lineaarista, vaan noudattelee muistiperustaisia assosiaatioita (Cohn 1983, 182–185.) VK:n kerronta onkin vuoroin tapahtumia dokumentoivan juonellista ja vuoroin kertojan omaa ajattelua refleктоivan esseistisempää.

Vaativamman kertomistavan ja muuta kuvausta sekä toistuvamman että emotionaalisemman antinsa myötä kohdat, joissa kerronta keskittyy kirjoittamiseen ja kirjailijuuteen, vaikuttavat VK:n ydinepisodeilta. Ne ovat siis teoksen avainkertomuksia. Näin on myös juonellisesti, kun kirjailijakehityksen taitekohdat kuljettavat omaelämäkerrallisen romaanin narratiivia. Tällaiset kerronnalliset pääjuonteet ovat narratiivisen analyysin perusta erityisesti romaanin kaltaisessa laajassa tutkimusaineistossa, jota ei ole mahdollista analysoida kokonaan. Tutkijan kerättyä ja läpikäytyään kokonaisuutensa, hänen on koordinoitava kertomuksen ydinnarratiivi. Se on sellaista kertomuksen avainkohtien ja -aspektien muodostamaa narratiivista dataa, jonka tutkija katsoo parhaimmin palvelevan tutkimusintressejään. (Riessman 1993, 60.) Knausgårdin teoksen luonne sekä omaelämäkertana että fiktiona asettaa erityisen kiinnostavaan valoon unelmoidut, hylätyt ja myös toteutuneet toiveet kirjailijanurasta.

Aineistoni ja teoreettisen viitekehitykseni pohjalta olen kiteyttänyt tutkimuskysymykseni seuraavasti: miten Karl Ove Knausgårdin *Taisteluni*-romaanisarjan *Viidennen kirjan* minäkertoja esittää oman kirjailijaidentiteettinsä kehityksen?

3.2. Narratiivinen tekstianalyysi

Sosiologi Matti Hyvärisen mukaan narratiiviseksi käänteeksi kutsuttu suuntaus nousi viime vuosisadan lopun omaelämäkertatutkimuksissa vaikutusvaltaiseksi. Narratiivinen käänne tarkoittaa etenkin elämäkertojen kertomuksellisuuden nostamista keskiöön. Samalla omaelämäkertatutkimuksessa on pyritty tutkimaan yksilöllisen identiteetin esitystapoja sekä näiden rakentumista sosiaalisten konventioiden ja yhteiskunnallisten pakotteiden kautta. Yhtenäisen elämäntarinan rakenne sekä suhde aikaan ja kokemukseen ovat narratiivisen tutkimuksen ydintä. (Hyvärinen 1998, 316–320.) Tutkielmani tutkimusmenetelmäksi onkin valikoitunut narratiivinen analyysi.

Narratiivisen analyysini tarkoitus on paikantaa Knausgårdin kertomuksen merkitykset, mikä onnistuu parhaiten autofiktiivisen elämäkerta-aineistoni rekonstruoimisella. Narratiivisessa elämäkertatutkimuksessa sillä tarkoitetaan biografian analyyttistä syväluentaa, kuitenkin omia tutkimusintressejä painottaen. Niin kertomuksesta on mahdollista löytää sitä jäsentävät periaatteet. (Paananen 2008, 30–31.) Kun näin korostetaan elämäkerran tarinallisuutta ja kerronnan rakenteellisia seikkoja, on mahdollista puhua myös narratiivisista lukutavoista (Kaskisaari 2000, 62–64). Käytänkin ensisijaisesti lukutavan käsitettä analyysikeinojen sijaan. Luonnollisesti tutkielmani sivuaa myös kokonaan oman tieteenalansa eli narratologian keinoja. Sillä tarkoitetaan kertomuksen kielellistä ja suoraan kieliopillista analyysia esimerkiksi strukturalistiseen, kielen rakenteita tarkastelevaan tapaan. (Ks. Hägg, Lehtimäki & Steinby, 2009.) En kuitenkaan tutkielmassani paneudu kielen rakenteisiin kertomuksellisuuden sijaan, vaikka luonnollisesti kiinnitän huomiota esimerkiksi kertojan sanavalintoihin.

VK:n temaattisista juonteista olen kiinnostunut nimenomaan kirjailijan kehityksen tarinasta muun juonenkulun asemesta. Millaista kirjailijaidentiteettiä kirjailija Knausgård tuottaa päähenkilölleen kerronnallisten ratkaisujensa kautta? Oletettavasti kirjailijaidentiteetti resonoi

myös sen yhteiskunnallisen kontekstin kanssa, jossa kertoja toimii ja havainnoi. Analyysini kohdistuu myös Knausgårdin kertojahahmon kertomuksessa toimimiin yhteisöihin opiskelijatovereista norjalaiseen kirjallisuusinstituutioon, sikäli kun ne ovat oleellisia hänen kirjailijan kehityksensä kannalta. Narratiivisen analyysini avulla etsin Knausgårdin teoksesta viittauksia myös muihin kaunokirjallisiin teksteihin ja kulttuurisiin symboleihin, kun ne vaikuttavat kirjailijaidentiteetin kehitykseen. Tämän kaltaiset teoksen referentiaaliset ylätasot huomiomalla tutkielmassani toteutuu myös sosiologi Samuli Häggin peräänkuuluttama kontekstuaalinen ote. Tällainen ote on Häggin mukaan monipuolisempaa kirjallisuussosiologiaa: sosiologinen näkökulma säilyy, mutta se ei tapahdu kirjallisuuden omien erityispiirteiden kustannuksella. (Hägg 2011, 453–455.)

Kuten aiemmin mainittua, kirjailijan elämäkertomus ei ole hänen kertojahahmonsa saati hänen itsensä kokonaisnäkemys identiteetistään. Edelleen tämä kirjallinen identiteetti muodostuu varsinaiseksi identiteetikertomukseksi tutkijan valistuneiden lukutapojen avulla. Tutkija on Jokista lainaten ”identiteetikertomuksen kertoja tai ainakin kokoaja ja konkretisoija” (Jokinen 2010, 143). Analyysini pyrkimys on osaltaan purkaa Knausgårdiin henkilöitynyttä taitelijamyyttiä – sikäli kun se aineistoni ja tutkimusintressieni rajoissa on mahdollista. Oletan, että VK:n kirjailijan kasvutarinasta on narratiivisten lukutapojen avulla mahdollista etsiä sellaisia puhetapoja ja mielikuvia, jotka Jokista mukaillen kiinnittyvät taidekulttuuriin ja sen ylläpitämään erityiseen kirjailijan kasvutarinaan (emt., 63).

Ei kuitenkaan ole olemassa spesifiä narratiivisen analyysin menetelmää (Kaskisaari 2000, 62). Siksi yhdistelen tutkielmassani narratiivisia tarkastelutapoja, jotka soveltuvat luontevasti tutkimuskysymykseni tarpeisiin. Lähtökohtanani on sosiologi Marja Kaskisaaren (2000, 56–57) käsitys omaelämäkertapöytäkirjasta. Sillä hän viittaa omaelämäkerran käsittämiseen kirjoittajan ja vastaanottajan eli lukijan/tutkijan välisenä sopimuksena, jossa jälkimmäinen pyrkii jatkuvasti ymmärtämään ja vahvistamaan tulkintojaan. Ensisijainen analyysimetodini onkin dialoginen lukutapa tai lukija-asento. Tällä viitataan sosiologiassa elämäkerran näkemiseen kokonaisuutena, johon tutkija suhtautuu eläytyvän lukijan tavoin. Tutkijan ihanteena on etsiä elämäkerrallisesta tekstistä eroavaisuuksia ja tulkinnallisia

monimielisyyksiä silkan metodiuskollisen teemoittelun sijaan. (Saresma 2011, 478–479.) Tällöin aineiston kanssa keskustellaan jatkuvasti; dialoginen lukutapa on siis sananmukaisesti vuoropuhelua ja omien tulkintojen vertailua narratiivisen aineiston kanssa (Kaskisaari 2000, 58). Tämän kautta hahmotan ja analysoin VK:n kirjailijan kasvukertomuksen tarinallista luonnetta ja kuvaamisen tapoja, kuten metaforia. Dialogisen tulkintani apuvälineenä käytän myös teoreettista viitekehystäni, etenkin Jokisen (2010) identifioimia kirjailijaidentiteettinarratiiveja.

Dialoginen lukutapa on yhteydessä empaattiseen luku- tai lähestymistapaan. Sillä tarkoitetaan narratiivisessa tutkimuksessa eettistä positiota, jossa kunnioitetaan esimerkiksi omaelämäkerrallisen tekstin omalakisuuutta ja siten tekstin kirjoittajaa. (Kaskisaari 2000, 58–59). Aineiston tulkinnassani se ilmenee konkreettisesti esimerkiksi kertojanäänän ymmärtämisenä romaanihenkilön lausumina, mutta kuitenkin kirjailija Karl Ove Knausgårdin tuottamina. Dialoginen ja samanaikaisesti empaattinen lukutapa ovat myös yhteydessä omaelämäkerran autenttisen voiman tunnustamiseen: tutkija/lukija voi tunnistaa subjektiivisesta kertomuksesta myös jotain jaettua (ks. Saresma 2007, 144). Dialoginen lukija-asento on siten paitsi eettisesti kestävä, myös sosiologisesti mielekäs analyysitapa.

Omaelämäkertojen tutkimuksessa niin kutsutun itsensä esittämisen eli identiteetin tuottamisen sekä sukupuoli-identiteetin moninaisuuden tutkimukseen soveltuu erityisen hyvin performatiivinen lukutapa (Hyvärinen, Peltonen & Vilkkö 1998, 12). Omaelämäkertojen performatiivisuus viittaa autobiografisen subjektin yhteiskunnallisuuteen ylipäättään. Siten myös tämän subjektin identiteetti on prosessuaalinen, yhteisöllisten ja kulttuuristen toistojen sekä lainojen jatkuva projekti. Samalla omaelämäkerrallisen subjektin ja tämän tuottaman identiteetin rakentuminen on aina kiinteässä suhteessa toisiin. (Saresma 2007, 79.) Käytännössä etsin performatiivisen lukutavan avulla VK:sta toistuvia tekoja ja esittämisen tapoja, joilla minäkertojan kirjailijaidentiteetin rakentumista kuvataan. Performatiiviset toistot ovat siis analyysini työkalu dialogisen näkökulman lisäksi. Kerronta muuttuu ajan ja paikan mukana. Toisto samanaikaisesti muokkaa kerrontaa ja aiheuttaa muutoksia. (Kaskisaari 2000, 65.) Tällaisten toistoon perustuvien kertomuskohtien ajalliset vaihtelut ja risteymät ovat niin

ikään VK:n analyttisen tarkasteluni runkoainesta. Oleellista on, että ymmärrän tutkielmassani omaelämäkerran myös tulevaisuuteen ja muutokseen suuntautuvana silkan menneisyyteen paneutumisen sijaan (Hyvärinen, Peltonen & Vilkkö 1998, 12). Kysynkin Knausgårdin kirjailijaidentiteettikertomuksen toistuvilta kohdilta ja tarinallisilta taitekohdilta, että miten ne esitetään ja millaisia subjektipositioita kertoja tuolloin ottaa.

Narratiivisen analytiikkani kirjallisuutieteellisempi työkalu on kerronnan fokalisaatio eli kerronnallinen ääni tai, kuten Erkki Sevänen (2011, 247) tiivistää, ”se, keiden näkökulmasta tekstissä luotu maailma nähdään ja koetaan”. Tämän käsitteen avulla pystyn huomioimaan paremmin VK:n kaunokirjallisen tarinankerronnan sekä minäkertojan kirjailijan kehitykseensä liittämänsä tunteet. Esimerkiksi kirjallisuustieteilijä Charlotte Bosseaux erottaa kertomuksista ”mielen tyylin” (*mind style*); sillä viitataan sananmukaisesti kertomuksen mieleen tai mieliin, jotka rakentavat kertomuksen fokalisaatiota eli kerronnallista ääntä ja tuntemuksia. Näin on mahdollista syventää kerronnan struktuurien analyysia. (Bosseaux 2007, 16–18.) Refleksiivisyyden ja siten tutkimusetiikan vuoksi on mainittava, että kertomuksessa kuuluu myös suomentaja Katriina Huttusen ääni. Tutkimusasetelmani vuoksi keskityn kuitenkin nimenomaisesti Knausgård nimisen minäkertojan tuottamaan fokalisaatioon eli VK:n kertojanääneen ja sen lainalaisuuksien sekä muutosten tulkintaan.

4. KIRJAILIJA JA HÄNEN TAISTELUNSA

Tässä luvussa analysoin VK:n kirjailijaidentiteetikertomusta. Jokisen (2010) kirjailijaidentiteettityyppien ja Ben-Shirin (2008) metateemoja koskevien jaottelujen tapaisesti olen erotellut kolme metateemaa, jotka kuvaavat Knausgårdin kertojahahmon heräämistä omaan kirjailijakutsumukseensa, kirjailijuutta edeltäviä kamppailuja ja lopulta saavutettua kirjailijuutta. Kyseiset teemat ovat vain löyhän kronologisia, koska oleellisemmassa osassa analytiikkaani ovat kerronnan toistuvuudet ja taitekohdat. Keskeisiksi kerronnallisiksi strategioiksi ja myös analyysin kohteikseni kohoavat etenkin voimakkaat henkilökohtaiset tunnetilat sekä -skaalat, joiden keinoin VK:ssa tuotetaan kirjailijan kehitystarinaa ongelmallisuudesta onnistumishetkiin.

4.1. Pakko ja pelko: kirjoittajan kutsumus

Ensimmäisen erotteleman metateema on Knausgårdin minäkertojan *kirjoittajan kutsumus*. Tähän linkittyvät erityisesti erilaiset kirjoittamisen pohdinnan performatiivit. Tämän metateeman analyysi pohjustaa tulevia ja tarinallisempia analyysilukuja hahmottelemalla minäkertojan kirjailijaidentiteetti-projektin lähtökohtia ja kirjoittamista koskevien mielikuvien lainalaisuuksia. Tematiikkani ammentaa yhtäältä Jokisen (2010) moderneista kirjailijatyypeistä tutkimusmatkailijoiden ja sivullisten kokemasta kirjoittamisen tarpeellisuudesta osana identiteettitavoitetta sekä toisaalta ulkopuolisuuden kokemuksista. Toisaalta kutsumuksen metateemassa ilmitulee vahvimmin romanttinen kirjoittamisen sisäinen pakko.

4.1.1. Identiteettitavoitteena kirjoittaminen

VK:n narratiivin alussa minäkertoja on aloittamassa vuoden mittaisia opintojaan bergeniläisessä kirjoittajakoulu Skrivekunstakademietissa. Fokalisaatio hahmottelee samalla parikymppisen nuoren miehen sielunmaisemaa. Se ilmenee narratiivissa ehdottomuutta kuvaavin sanavalinnoin. Knausgårdin kertojahahmo kokee (s. 15) esimerkiksi täydellisen ”tyhjyyden” tunteita, mutta toisaalta kirjeenvaihtoihastuksensa Ingvildin olevan ”se oikea” (s. 21). Narratiivin ytimessä tuntuu jo tässä vaiheessa olevan sisäsyntyinen tarve pysyvän onnen löytämiseen. Nämä haaveet kiinnittyvät varhain ja voimallisimmin kirjoittamiseen. Se ilmenee kerronnan tasolla Skrivekunstakademietin opintojen mielekkäänä odotuksena. Tällainen onni on jotakin ajasta riippumatonta onnea, minkä voi havaita kun minäkertoja vertaa edessä olevaa muuttoaan Bergeniin lapsuutensa telttaretkiin: ”Aika oli silloin toinen, mutta odotuksen tunne sama. (s. 26)”

Kertojalla on narratiivin alkutaipaleella vaikeuksia kirjoittaa tai ilmaista muita kirjallisia tavoitteitaan, mutta silti hän suhtautuu niihin luottavaisesti: ”Kirjoittaminen ei ollut mikään poppakonsti. (s. 38)” Samalla VK:n kertojahahmon keskeisenä identiteettitavoitteena tuntuu olevan itse kirjailijuus. Etenkin autofiktiivisen romaanin alkupuolella kirjoittamista motivoi ennen muuta toisten ihmisten osoittama tunnustus ja sitä myöten kuuluisuus. Hänen kirjoittajan kutsumuksensa on samalla jo tässä vaiheessa korostetun romanttinen. Sen voi havaita fokalisaatiosta, jossa kuuluu suureellinen minäkeskeisyys valo ja tähti-metaforineen:

Onnen tunne humautti lävitseni. Se johtui sateesta, se johtui valoista, se johtui suuresta kaupungista. Se johtui minusta itsestäni, minusta tulisi kirjailija, tähti, valo muille. (Knausgård 2015, 49.)

Opintovuosi Skrivekunstakademietissa ei kuitenkaan nosta kertojan itsetuntoa, vaikka toimikin kirjallisuuteen kohdistuvan rakkauden katalysaattorina. Myöhemminkin, minäkertojan siirtyessä opiskelemaan kirjallisuustiedettä, häntä kalvaa pelko, että hänen tulevaisuutensa olisi vain ”kirjallisuutta käsittelevässä kirjallisuudessa” eikä ”kirjallisuudessa itsessään” (s. 228). Kertojan samanaikainen epätoivo ja kirjailijan kutsumuksen kohdentaminen kaunokirjallisuuteen saavat hänet jopa pitämään muunlaisten tekstien

kirjoittajia ja myös häntä itseään ”toisarvoisena ihmisenä” (s. 508). Selväpiirteisimminkin nämä kertojan asettamat henkilökohtaiset standardit kirjoittamiselle näkyvät, kun kriitikon pestin saaminen valtakunnallisesta päivälehdestä ei tunnu vahvistavan hänen kirjoittajan identiteettiään. Se pikemminkin rinnastuu yhtäältä itse-epäilyn ja toisaalta kirjoittamisen romantisoinnin performatiivisiin toistoihin. Vain kaunokirjallisuuden luominen on kertojalle aidosti merkityksellistä kirjoittamistyötä, mutta samalla liki transsendentaalinen ja siten hänen tavoittamattomissaan oleva ammattitaito:

Kriitikon uralle antautuminen ei kuitenkaan ollut yksinomaan myönteistä, minähän tähtäsin kirjailijaksi, ja oikeastaan minun olisi ollut melkein parempi tehdä jotakin aivan muuta, sillä arvostelijana katsoin silmiin tappiota joka kerta kun kirjoitin. Osasin kirjoittaa kirjallisuudesta, näin oliko se hyvää vai huonoa ja millä tavoin, en vain päässyt sisään. Minun ja kirjallisuuden välissä oli lasiseinä: näin sen mutta olin sen toisella puolella. (Knausgård 2015, 513.)

Merkillepantavaa on, että VK:n kerronnassa kuvatut kirjoittamisen aktit, joihin ei sisälly kertojan harjoittamaa kirjoittamisen tai kirjoittamisprosessinsa itsereflektointia, tuottavat tekstiä pakottomimmin. Narratiivi tuntuu implikoivan, ettei kirjoittaminen suinkaan edellytä aktiivista kirjoittamisprosessin itsereflektointia. Kertojalle jo esimerkiksi sanoitusten kirjoittaminen hänen ja veljensä Yngven harrastajayhtyeelle on pidäkkeetöntä ja nopeaa sormiharjoittelua (ks. s. 235). Kun taas kertojan proosan kirjoittaminen sujuu tuskattomammin ja on ristiriidassa aiempien kyvyttömyyden ilmausten kanssa, myös romaanin kerronta tihenee intensiteetin ilmaukseksi. Kirjailijaidentiteettiprojektin tavoitteena on aktiivinen kirjoittaminen ja sen hetkittäin onnistuessa myös muu kerronta huokuu eteenpäin menevää toimintaa. Kirjoittamista koskeva pohdinta on nyt sisällytetty osaksi kirjoittamisen kuvausta, performatiiviseksi aktiksi. Samalla tämä akti sulautuu kulloisenkin paikka-ajan ja siinä toimivien ihmisten kuvaukseen, kuten tässä kesälomamatkaan Islannissa:

Ulkona tuuli. Islannissa tuuli koko ajan, mereltä kävi yötä päivää tasainen, lepattava puhuri. Eräänä päivänä kun lähdin Pohjolan taloon lukemaan norjalaisia sanomalehtiä, näin miten tuuli kaatoi vanhan naisen. Kirjoitin kolme novellia ja kirjoitin kokonaisen muistikirjan täyteen havaintojani ja pohdintojani siitä mihin pyrin kirjoittamisellani. (Knausgård 2015, 466.)

Kirjailijuuden ja muiden ammattien vastakkainasettelu on VK:n kerronnan performatiivinen toistuma myös juonellisesti. Kertoja harjoittaa läpi teoksen pätkätyöluonteisesti käytännönläheisempiä ammatteja, joihin ei liity kirjoittamista. Kuitenkin kirjoittamisen reflektoinnin performatiivi halkoo myös näitä työyhteisöä ja työpäiviä luotaavia kuvauksia. Minäkertoja työskentelee jopa rakennusapulaisena öljy- ja kaasunporauslautoilla (s. 571–573), mutta suurimman osan teosta eripituisissa sijaisuusjaksoissa kehitysvammaisten- ja mielisairaiden hoidossa. Nämä työt kuvataan yksinomaan toimeentulon sanelemina valintoina ja perustavanlaatuisesti yksinkertaisempina kuin kirjoittaminen, tuo kertojalle vielä valkenematon salataito. Jälkimmäisestä tietämättömät työkaverit ovat erilaisia: minäkertoja kokee, ettei heillä ole hänen kirjailijan kutsumukseensa liittyvää kunnianhimoisuutta. Knausgård asettuu työyhteisössään ulkopuolisen tarkkailijan asemaan ja tämä tarkkailija setvii myöhemmin VK:n kerronnassa vieraantuneisuuden tuntemuksiaan – Jokisen (2010) sivullisen kirjailijatyypin edustajien tapaisesti. Toisaalta tämän toiseuttamisen kautta kertoja mieltää toimivansa kirjailijaidentiteettitavoitettaan vastaan. Tämä aiheuttaa tulevaisuutta koskevaa ahdistusta erityisesti hänen työskennellessään sijaisena Sandvikenin mielisairaalaan. Minäkertoja myös problematisoi ajan kulun: ”Kököttäisinkö minäkin siellä nelikymppisenä ja kertoisin tilapäistöitä tekeville nuorille opiskelijoille että oikeastaan minusta piti tulla kirjailija? (s. 456)”

Fokalisaatiossa korostuvat paitsi ajalehdintä ja siten oman kirjailijaidentiteettiprojektin hallitsemattomuus, myös selviytymistarve. Samalla muiden töiden harjoittaminen tuntuu olevan Knausgårdin kertojahahmon pakokeino hänen todellisesta kutsumuksestaan. Kertoja ei tällöin tunnu haluavan kohdata kirjailijan potentiaaliaan, koska pelkää epäonnistuvansa. Suunnitelmat ja unelmat kirjoittamisesta ovat läsnä kerronnassa, mutta fokalisaatiossa kuuluvat samalla epävarmuuden ilmaukset (kuten seuraavassa, Sandvikenin mielisairaalan työyhteisöä koskevassa, sitaatissa viimeisen lauseen ”olisi pitänyt”-konditionaalia). Vaikka minäkertoja tavoittelee kirjoittamisesta ammattia eli kirjailijuutta, on tämä tavoite samalla tapa elää ja olla olemassa tietyllä sekä poikkeuksellisella tavalla – ei harjoittaa ansaitsemiseen tähtäävää leipätyötä. Ristiriita sekä jäytää kertojaa että mieleenpalauttaa kirjoittamisen identiteettitavoitteen:

Työkaverini olivat vaatimattomia, tarvitsin sitä. Tarvitsin rahaa jota siellä ansaitsin. Ehkä tarvitsin myös muuta tekemistä, jotakin käytännöllistä, jotakin yliopiston ulkopuolelta, sillä näin muodostin itsestäni toisenlaisen kuvan jota tarvitsin pysyäkseni pystyssä. Kaiken tämän tavoitteena oli kirjoittaminen. Kaikki kohdistui siihen tosiseikkaan, tai ainakin olisi pitänyt kohdistua. (Knausgård 2015, 461.)

Tämän kirjoittamisen identiteettitavoitteen alkusyytä minäkertoja ei kykene selittämään narratiivissa esiintyville merkityksellisille toisille (kuten seuraavassa esimerkissä ensimmäiselle tyttöystävälleen Gunvorille), mutta ei myöskään itselleen. Fokalisaatiossa turvaudutaan romanttisiin selityksiin kirjoittamisen sisäsyntyisestä pakosta, joka ylittää kaiken muun. Kertoja itse asiassa polarisoi kirjailijuuden muiden ammattikuntien kanssa. Kirjoittaminen ja siten kirjailijan ammatti on kaiken muun yläpuolella. Se rinnastetaan olemassaoloon ylipäätään ja siten identiteetin kaikenkattavuuteen:

Ymmärsin että se oli normi, useimmilla oli tavallinen työ, jotkut antoivat sille kaikkensa, toiset eivät, mutta minusta se oli turhaa. Jos tekisin sellaista työtä, elämäni olisi turhaa, olisinpa siinä miten hyvä tahansa ja etenisinpä urallani miten korkealle tahansa. Se ei koskaan riittäisi. - - Sitä ei voinut tarkastella, sitä ei voinut selittää eikä perustella, siinä ei ylipäätään ollut mitään rationaalista, mutta toisaalta se oli päivänselvä, kaikenkattava, kaikki muu kuin kirjoittaminen oli turhaa. (Knausgård 2015, 448–449.)

4.1.2. Kutsumus ja romanttinen ahdistus

Kirjoittajana ja tulevana kirjailijana Knausgårdin kertoja on usein riippuvainen muiden mielipiteistä. Muiden osoittama arvostus tai sen puute vaikuttaa ja muokkaa armotta hänen kirjoittajanidentiteettiään. Narratiivissa toistuvat jälleen epäilevien itsearviointien ja -syytösten performatiivit, jotka päättyvät avoimeen konfliktiin muiden kanssa. Kertoja on siis erityisen herkkä kirjoittamistaan koskevalle kritiikille. Toisaalta vastoinkäymiset myös ruokkivat näyttämisen halua. Kirjalliset unelmat ovat siis siinäkin mielessä minäkertoja Knausgårdin identiteetin käyttövoimaa. Hän asettuu subjektipositioon, johon liittyy elimellisesti yksinäisyys. Kertoja on ikään kuin koko maailmaa vastaan – vuoroin sen lyömänä ja vuoroin sitä vastaan taistelevana. Narratiivissa toistuvat siis kohdat, joissa kirjoittamisen voi nähdä kertojalle sellaisena kutsumuksena, johon sisältyvä ideaali

kannattelee silloinkin kun konkreettiset onnistumiset puuttuvat:

Kun istuin kotona kirjoittamassa, teksti oli mielestäni hyvää, mutta sitten tuli akatemian arviointikierros, ja siellä sanottiin joka kerta samaa, vaisun kohteliaita kehuja näön vuoksi, kuten että kerronta oli eloisaa, mutta sitten tuli valituksia että se oli kliseistä, stereotyyppistä ehkä jopa yhdentekevää. Eniten minua kirveli väite että tekstini oli kypsymätöntä. - - Jos tunnustaisin että kuuluin sinne alas, kypsymättömien ja lahjattomien hirveään syvyyteen, olisin hävinnyt. En voinut tehdä sitä. Aherrettuani akatemiassa jonkin aikaa saatoin antaa periksi ja sano itselleni että se piti paikkansa, en ollut kirjailija, minulla ei ollut siellä mitään tekemistä, mutta en koskaan kauan, korkeintaan yhden illan ajan, sitten ajatukset alkoivat harata vastaan, se ei pitänyt paikkaansa, ehkä en osannut vielä mitään, mutta se oli vain väliaikaista, ohimenevää, ja kun aamulla heräsin, kävin suihkussa ja keräsin tavarani ennen kuin lähdin sinne takaisin, uhkuin taas uutta itsevarmuutta. (Knausgård 2015, 166; 168.)

Kirjoittamisen reflektoinnin performatiivi saa VK:n kerronnassa myös yllä olevaa ristiriitaisempia lopputulemia. Kirjoittamiseen liittyvän ajatuspuheen toistumat voi tällöin nähdä peräänkuuluttavan kirjoittamisen itsereflektion tarpeellisuutta kirjailijakehitykselle, mutta myös tämän jatkuvan tiedostamisen ongelmallisuutta kirjailijaidentiteettiprojektille. Välillä itse-epäilyksen hetkiä ei laukaisekaan periksiantamattomuuden ajatus vaan kokonaisvaltainen toivottomuus, joka seuraa romanttisen kirjailijakutsumuksen törmäytymisistä. Minäkertoja esittää kirjailijuuden ”ainoaksi” aidosti merkitykselliseksi asiaksi. Kuitenkin kertojan sisäisestä monologista välittyy kirjoittamisen ajattelun ja itse kirjoittamisen aktin ristiriita. Kirjoittaminen teknisenä prosessina ei ole tekijälle yhtä luontaista kuin hänen kuvaamansa kirjoittamisen selittämätön pakko. Samalla kuuluu dialogi VK:n kirjoittamishetken ja kertomuksen ajankohdan kesken: kerronnan strategiana on siis ristiriita kerronnan välittämien tuntemusten ja kertomishetken kesken. Se ilmenee kertojahahmo Knausgårdin kyvyttömyydessä kirjoittaa omasta elämästään, jossa lukija voi nähdä ristiriidan niin parhaillaan tekevän VK:n kirjoittaja Knausgårdin kanssa:

Se oli hulluutta, koska nimenomaan sitä en osannut. Kirjoitin hyviä aineita, kirjoitin hyviä artikkeleita, arvosteluja ja haastatteluja. Mutta heti kun istahdin kirjoittamaan kaunokirjallisuutta joka oli ainoa asia mitä halusin elämässäni tehdä, ainoa asia minkä koin tarpeeksi mielekkääksi, vedin vesiperän. Kirjoitin kirjeitä, silloin minulla kulki, lause lauseen jälkeen, sivu sivun jälkeen. Useissa kirjeissä oli kertomuksia elämästäni, siitä mitä olin kokenut, siitä mitä olin ajatellut. Jos vain olisin osannut välittää sen tunteen, sen asenteen, sen poljennon kaunokirjalliseen proosaan, jälki olisi ollut hyvää.

Mutta en osannut. Istuuduin kirjoituspöydän ääreen, kirjoitin rivin, sitten tuli pysähdys. (Knausgård 2015, 449.)

Samalla VK:n minäkertoja mystifioi tätä kirjoittamisen teknistä prosessia, kuten avattuaan ensimmäisen tietokoneensa: ”Vihreitä, futuristisia kirjaimia, valosta hohtavia, ja ne tallennettiin pienille levykkeille ja saatiin esille silloin kuin halusin. (s. 388)” Tulostettavan romaaniaihion sivuja taas ”pulppusi kuin salaisesta lähteestä jostakin koneen uumenista” (s. 406). Minäkertojan kirjailijaidentiteetin rakentumisen kannalta tällaiset hetket voidaan nähdä kertojan kirjailijan työhön liittämän henkilökohtaisen hallinnan tunteena. Kirjoittajana kertoja kokee itse olevansa täydellisessä vastuussa tuottamastaan tekstistä ja se tuottaa hänelle välitöntä mielihyvää. Vaikutelma syntyy fokalisaatiosta, jossa on ”salaisen lähteen” kaltaisia sadunomaisia ilmauksia, vaikka kysymys on itsessään arkisesta tietokoneella kirjoittamisesta. Samalla kirjoittaminen nähdään edelleen romanttisena ja poikkeuksellisena työnä.

Toisaalta VK:ssa ekspliiittisesti kuvatut kirjoittamisen aktit ja niiden yritykset voidaan nähdä myös kertojahahmon kasvavana ymmärryksenä kirjoittamisen vaativuutta kohtaan. Kerronnallisina tyylipiirteinä ovat voimakkaat kielikuvat, jotka luovat fokalisaatioon äärimmäisiä kontrasteja. Kertoja esimerkiksi mieltää junamatkallaan hahmottelemiensa lauseiden olevan ”täynnä elämää ja voimaa”, mutta tietokoneen näytölle tekstiksi aktualisoituessaan ”kuolleita ja tyhjiä” (s. 526). Kertoja on siis jo mieltänyt sisäisen elämänsä rikkaaksi ja siinä piilevät kyvyt hahmotella esteettisesti kestäviä lauseita, mutta ymmärtää samalla, ettei sekään vielä riitä kirjoittamiseen omien kaunokirjallisten ihanteidensa mukaisesti.

Kertojan kirjailijaidentitettikehityksessä toistuu myös kirjoittamisen näyttäytyminen poseerauksena, sellaisenaan performanssina: ”...en osannut kirjoittaa, minä vain puhuin siitä” (s. 457). Narratiivissa se ilmenee konkreettisesti dialoginkin tasolla. Minäkertoja esimerkiksi vastaa hänen ja veljensä yhteiselle ystävälle Annelle olevansa ”jo kirjailija” (s. 144), kun tämä ilmoittaa ihailevansa nuoren Karl Oven kirjailijapyrintöjä. Fokalisaation jatkuvat oman kirjoittamistavoitteiden kyseenalaistamiset ja toisaalta toiveikkaus unelman saavuttamisesta vaihtuvat dialogin keinoin lausuttuun tekoluonteiseen varmuuteen. Kertoja ei

myöskään pelkää julistaa kirjoittamiseen liittyviä tavoitteitaan voimakkain ja myös ruumillisin tuntemuksin; hän esimerkiksi julistaa tahtovansa olla kirjoittaessaan ”vereslihalla” (s. 407).

Kirjoittamisen performanssi dialogin tasolla toistuu myös esimerkiksi siinä, kun kertoja ilmoittaa eräissä illanistujaisissa kirjoittavansa – todellisuudessa vielä aloittamatonta – ”aikalaisromania”. Tällaisen varmuuden lisäksi Knausgård ilmentää vuoropuhelun keinoin myös kertojansa suoranaista ja kirjoittajan kutsumukseen liittyvää uhmakkuutta. Aiempi ajatuspuhe on kuitenkin implikoinut ihmissuhteeseen ja tarkemmin rakastumiseen kiinnittyvästä epävarmuudesta; kirjoittaminen on siis kertojalle esittämisen tapa tässäkin mielessä. Fokalisaatiossa myös täsmennetään aiempia fantasioita kirjailijan kuuluisuudesta. Minäkertoja näet asettaa julkaisemisen ja siinä ollen kirjallisuudelle laajan lukijakunnan saavuttamisen yhdeksi kirjailijaidentiteettitavoitteistaan:

Vilkaisin Ingvildiä, ja hän katsoi minua. En voinut näyttää muille miten naurettavan rakastunut olin, että halusin vain katsella häntä, enkä voinut näyttää sitä hänellekään, joten yritin kiinnittää häneen niin vähän huomiota kuin mahdollista. – Mutta nyt siis haluan julkaista sen, sanoin. – En halua että vain muutama lukee sen mitä olen kirjoittanut. Eihän siinä ole mitään järkeä. Silloin voisin yhtä hyvin tehdä jotakin muuta. (Knausgård 2015, 140.)

Ristiriitoja täydentävät pelot, jotka seisovat taiteilijuuden tiellä. Kertojan kokemuksissa kirjoittaminen on myös ”nöyryytystä”, koska ”siinä joutui kohtaamaan itsensä ja toteamaan ettei ollut tarpeeksi hyvä” (s. 429). Samalla hän glorifoi kirjallisuuden julkaisemista. Vain laajalle ihmisjoukolle välitetty taide tuntuu olevan nuorelle minäkertojalle merkityksellistä: ”...ja niin kauan kuin tekstiä ei ollut julkaistu aikakauslehdessä tai, voi onnea, kustantamossa, se ei ollut oikeastaan mitään, sitä ei ollut olemassa, ja sen näyttäminen hädän hetkellä merkitsi kasvojen menettämistä. (s. 322)” Toisin kuin VK:n kirjoittaja Knausgård, minäkertoja Knausgård haluaisi samalla säilyttää oman sisäisen maailmansa autonomisuuden: ”Lisäksi minulle itselleni tulisi paha olo kun kirjoittaisin itseni romaaniin, sillä osa siitä oli totta, sellaista mitä kukaan ei ikinä saisi tietää, ja jos kirjoittaisin niin, se olisi maailmassa, ei vain minussa, olipa se miten paljon seipitettä hyvänsä. (s. 624)”

Knausgårdin kertoja vaikuttaisi samalla mystifioivan ja romantisoivan paitsi kirjoittamista, myös tekstuaalisten toisten kirjoittamista. Hyvänä esimerkkinä on hänen kirjallisuudenopiskelijaystävänsä Espen, jolla ei kertojan mukaan ole ”kirjallisissa pyrkimyksissään muita kuin täysin puhtaita ja aitoja motiiveja” (s. 334). Kirjallisuuden luominen kohoo VK:ssa narratiiviselle jalustalle, jota sen kertojasubjekti yrittää saavuttaa. Samalla hänellä on taipumus kapsahtaa omiin alemmuskomplekseihinsa. Narratiivisessa evaluaatiossa korostuu eksplisiittisesti onnistuneeseen kirjoittamiseen liitetty romanttinen taiteilijamyöty sekä sen laatuksen käsityksen aikaansaama itse-epäilyksen performatiivi: ”Espen oli taiteilija, apokryfikirjojensa ylle kammiossaan kumartunut runoilija, nero, minä olin keskivertoihminen, sattumalta hänen ystävänsä, ja näin hänet työssä ja siitä juuri sen verran että ymmärsin sen olevan ainutlaatuista, mutta en tarpeeksi, en koskaan tarpeeksi tuottaakseni sitä itse. (s. 270)”

Muut kirjoittajat siis vaikuttavat kertojan kirjailijaidentiteettiin paitsi mielipiteillään, myös kertojan jatkuvasti vertaillessa itseään näihin kirjoittajiin. Vertailukohteet ovat sekä konkreettisia, esimerkiksi Espenin kaltaisia omaa kirjailijakutsumustaan vaalivia ystäviä, että abstraktimpia eli kirjoittajia ja kirjailijoita yleisesti. Fokalisaatio tuntuu vastaavan leppymättömin ja vaihtuvin ei-muodoin siihen, onko kertojalla muita selviytymismekanismejä itsensä tai yhteisönsä kanssa kuin kirjoittaminen. Kirjoittajalla on kuitenkin omat määritelmänsä kirjailijuuden saavuttamisen aikamääreestä: minäkertojan monologit implikoivat aitojen kirjoittajien lahjakkuuden täydellistyvän julkaisukelpoiseksi kirjallisuudeksi jo varhain. Kun kertoja ei itse saavuta näitä ihanteitaan, aiheuttaa se ensin ahdistusta, mutta toisaalta myös sisuuntumista. VK:n kertojalle kirjoittamisen ja ajankulun suhde onkin hyvin konkreettisesti sen kaltaista, miten Niemi (1991, 40) asian ilmaisee kuvatessaan kirjailijoiden aikasuhdetta ylipäättään: ”samalla kertaa vastus ja luovuuden lähde”. Kirjailijakutsumuksen ehdottomuutta kuvastavat jyrkät dikotomiat (”nyt/ei koskaan”, ”hurmaava/luuseri”):

Minun oli toimittava nyt tai ei koskaan. En voinut enää vain kirjoittaa julkaisematta koskaan mitään. Siihen oli sekä käytännön syytä – olin jo nyt koulutukseltani vuosia

jäljessä niistä joiden kanssa olin opiskellut, ja toiseksi minun täytyi elättää itseni – ja olihan minulla itseisarvo. Kun kaksikymppinen kirjoittaa kokopäiväisesti tullakseen kirjailijaksi, hän on vain hurmaava, mutta kun kaksikymmentäviisivuotias tekee samaa, hän on luuseri. (Knausgård 2015, 576–577.)

4.2. Kiirastulesta kaikkivoipaisuuteen: kamppailu kirjailijuudesta

Romanttinen kirjailijakuva syventyy toisessa identifioimassani metateemassa: VK:n kuvaamassa kirjailijaidentiteettitavoitteen eli kirjailijuuden saavuttamisen tarinassa. Kun edellisessä analyysiluvussa fokukseni oli kirjoittajan kehityksen kerronnallisten tyylipiirteiden kartoittamisessa niin keskityn tässä kirjailijaidentiteetikertomukseen nimenomaiseen tarinallisuuteen ja tämän kasvutarinan teemoihin. Yhtäältä tässä metateemassa korostuvat myös ensimmäisessä metateemassa ilmitulleet kirjoittajan kutsumuksen problemaattisuudet. Toisaalta analyysini kohdentuu entisestään Knausgårdin kertojahahmon sisäiseen ja romanttiseen kirjoittamispakkoon liittyviin kamppailuihin eli sananamukaisiin ”taisteluihin” (vrt. romaanisarjan nimi). VK:n kirjailijaidentiteettiin liittämäni vimmaisen kamppailun metateeman sisällä voi samalla nähdä selviytymistarinan. Minäkertojan kirjailijaidentiteetin kehitystarinaa ryydittävät kirjallisuuden maailmaan tukeutuminen, konkreettiset tai vertauskuvalliset selviytymiskamppailut ja lopulta myös oman kirjallisen inspiraation elämyksellisyys.

4.2.1. Toinen maailma avautuu

Knausgårdin kerronta on läpi VK:n fragmentaarista. Siinä missä kirjailija Karl Ove Knausgård pyrkii omaelämäkertaprojektinsa myötä jonkinlaiseen kokonaisnäkemykseen, hänen romaanisubjektinsa on jatkuvasti muutoksessa ja liikkeessä. Tämä muutos ja liike on oleellisesti kamppailua ja spesifimmin kamppailua kirjailijaidentiteettiin sisällä. VK:ta halkovat juuri erilaiset fragmentit: ne on useimmiten ladottu kursiivilla, kun taas varsinainen omaelämäkertateksti tavanomaisella antikvalla. Kursiivilla ovat ensinnäkin kertojan omat,

kerronnan kuvaamaan tapahtuma-aikaan kiinnittyvät kirjoitukset, kuten myös tämän kertomuksen aikaiset kirjalliset muistiinpanot (ks. s. 604–608). Ehkä kärjistetyin esimerkki tästä fragmentaarista kerrontatavasta on kertojan sellaisenaan ylöskirjoittama ja häntä väheksyville kirjoittajopiskelijoille suunnattu ”runo” eli liki aukeamallinen ”VITTU”-sanoja (s. 130–131). Kohta on erityisesti näin venytettynä yhteismitallinen Knausgårdin autenttisuuteen ja yksityiskohtaisuuteen perustuvan elämänkerronnan kanssa, mutta samalla se kielii kyvyttömyydestä tekstuaaliseen itseilmaisuun ja tämän painetilan synnyttämästä turhautumisesta.

Kuten aineiston kuvailussani totesin, VK:ta ryydittävät myös monologimuotoiset kerrontatavat. Narratiivista on kuitenkin mahdollista erottaa myös upotettuja monologeja, jotka Cohnin (1983, 190) mukaan ovat kertojan kirjaamaa muiden ihmisten ajatuksia ja puhetta – tyypillisimmin dialogia. Niitä ovat myös Knausgårdin kerronnassaan jäljentämät ja Katriina Huttusen aineistooni suomentamat suorat kaunokirjalliset lainaukset, kuten ranskalaisrunoilija Paul Celanin runo *Mustaa maitoa* (s. 125–126). Kaikki tällaiset upotetun monologin tuomat kerronnalliset pysähdykset korostavat VK:n omaelämäkerrallista luonnetta. Ne ovat yrityksiä tavoittaa niin subjektinsa tunne-elämä lukkoineen kuin tämän kirjailijaidentiteetin tärkeimmät kiinnekohdatkin romaanimuodon tarinallisista vaatimuksista piittaamatta. Samalla kirjailijan kehitys on sidoksissa voimakkaisiin taide-elämyksiin, joiden sanatarkka jäljentäminen romaaniin kielii itse kokemuksen sanallistamisen vaikeudesta.

Jokinen (2010, 184–185) on tähdentänyt luokittelemiensa kirjailijatyyppeiden kohdalla, että käytännössä nykykirjailijat eivät rakenna kirjailijaidentiteettiään noudattaen orjallisesti jotakin omaehtoista typologiaa. Ennemmin he etsivät samastumis- ja erottautumiskohteikseen esimerkiksi yksittäisiä kirjallisia esikuvia. Tällaisten esikuvien edustama yhteiskunnallisesti muokkaantunut kirjailijaidentiteetti on usein arkkityyppinen (boheemikirjailija, yhteiskunnallinen vaikuttaja jne.) ja vaikuttaa näin kirjailijan ihanteisiin sekä henkilökohtaiseen kirjailijakuvaan. Myös Knausgårdin kertojahahmon kirjailijaidentiteettiin kuuluvat tällaiset esikuvat. Minäkertojan performatiivina toistuu aiempien vertailukohtien lisäksi itsensä vertailu tunnettuihin kirjailijoihin. Kertojan voi siis

nähdä vahvistavan kirjailijaidentiteettiään samastumisen keinoin: kirjallisuushistorian suuretkin nimet ovat joskus olleet minäkertojan itsensä mieltämiä nuoria ja valmiista teoksesta vasta unelmoivia kirjailijanalkuja. Kertoja vuoroin tunnustaa ”markkinoivansa ihanteenaan” Bret Easton Ellisin tapaisia amerikkalaisia nuoria modernisteja peittääkseen omaa epävarmuuttaan (s. 250). Vuoroin samastuminen on vielä mimeettisempää: esimerkiksi kertojan opiskelija-asunnossaan kokema ”tunnelma oli kuin Dostojevskilla, nuori, köyhä opiskelija suurkaupungissa” (s. 44).

VK:n kerronnassa kirjallisuus kuitenkin ennen muuta elävöittää kertojan kokemusmaailmaa. Tällaiset eksistentiaaliset itsensä maailmaan paikantamiset ja edelleen minuuden konstruoinnit taiteen avulla ovat Saresman (2007, 109–111) mukaan taiteilijasubjektille (ja Knausgårdin kertojahahmon tapauksessa sellaisia subjektipositioita ottavalle) olennaisia, performativisia akteja. Kirjallisuuden keskeinen merkitys VK:n kertojan kirjailijaidentiteetin kehityksessä ilmenee suoraan myös intertekstuaalisuuden täyteisenä fokalisaationa, jossa syvennyttään tunnetuihin taiteilijoihin ja etenkin kirjailijoihin. Minäkertoja palaa usein käsittelemään länsimaisen kirjallisuuden kanonisoiduimpia klassikoita, kuten Thomas Mannin *Taikavuorta* (s. 304) tai kirjallisuustieteen lopputyönsä aihetta eli James Joycen *Odysseusta* (s. 471–472).

Minäkertoja tuottaa kirjailijaidentiteetin representaatioita merkityksellistämällä näitä lukukokemuksiaan. Ne ilmenevät fokalisaatiossa arkitodellisuudelle vastakkaisen kaunokirjallisen maailman löytämisen ja ymmärtämisen prosesseina. Prosessit kuvataan usein käänntekekevinä elämyksinä kuten argentiinalaisen Jorge Louis Borgesin novellistiikan lukeminen: ”Mutta parasta mitä tuohon aikaan luin olivat Borgesin tekstit, niiden sadunomaisuus jonka tunsin lapsuudesta ja jota en tiennyt kaivanneeni ennen kuin luin häntä, ja tapa jolla kuviin, kaikkiin yksinkertaisiinkin, sisältyi monimutkaisuudessaan lähes loputtomia merkityksiä. (s. 458–459)” Näiden merkityksellisyyden kokemusten voi siis nähdä kiinteänä osana kertojahahmon kirjailijaidentiteetin rakentumista. Lukemalla kertoja ymmärtää yhä paremmin kaunokirjallisuuteen sisältyvät tiedostamattomat puolet ja sen roolin tunteiden käsittelemisessä.

Toisaalta kirjallisuuskokemukset ovat kertojahahmolle oleellisesti ajatuksellista kamppailua, so. luovan mielen avautumista ja edelleen laajentumista. Kertojan kirjalliset preferenssit suuntautuvat kerronnan edetessä yhä enemmän kaunokirjallisuuden muotoon varsinaisen sisällön eli juonen asemesta. Tässä voi nähdä myös kehityskaaren VK:n narratiivin sisällä, kun kertomuksen alussa kertojahahmo vielä tunnusti olevansa kiinnostunut ”vain juonesta” (s. 7). Myöhemmin minäkertoja esimerkiksi julistaa brittiläiskirjailija V.S. Naipaulin ”suureksi prosaistiksi” lukiessaan tämän ”juonetonta” romaania *Saapumisen arvoitus*. Kerronnassa toistuu myös kirjoittamisen reflektoinnin performatiivi samanlaisine identiteettitavoitteineen. Kertojahahmon esittämänä Naipaul on löytänyt romaaninsa kirjoittamiseksi sen salatun ”varmuuden”, jollaista kertojahahmokin tavoittelee. Kertoja myös vertailee itseään ja mieltää näin omat puutteellisuutensa kirjoittajana, mutta toisaalta kykenee nauttimaan ajatus- ja kokemusmaailmastaan. Kertojahahmon voikin tulkita rakentavan kirjailijaidentiteettiään sekä vastakohtaisin että samanaikaisin (”nautinto/mustasukkaisuus”, ”ilo/epätoivo”) affektein. Lisäksi kaunokirjallisuus on kertojahahmolle eskapistinen apukeino, kun se vie ajatukset pois reaali maailman ongelmista kuten ahdistavasta ja kirjailijuutta merkityksettömämmästä työpaikasta:

Mutta siitä en osannut kirjoittaa, se oli täysin ulottumattomissani, ensinnäkin koska kieleni ei riittänyt, toisin sanoen ei ollut olemassa keinoa jolla voisin lähestyä sitä, keinoa jolla pääsisin siihen käsiksi, enkä toisekseen tiennyt sitä tarpeeksi. - - Osasinko kuvata maisemaan saapumista kuten Naipaul? Ei, minulla ei ollut sitä rauhaa jota hänellä oli, enkä osannut toteuttaa edes pastissina hänen varmuuttaan ja kirkkauttaan, sitä mitä oli kaikilla suurilla prosaisteilla. Sellaista oli lukea Naipaulia, samoin kuin melkein kaikkia muitakin hyviä kirjailijoita, yhtä lailla nautintoa kuin mustasukkaisuutta, yhtä lailla iloa kuin epätoivoa. Tosin se vei ajatukseni pois laitoksesta, ja silloin, uutta työviikkoa edeltäneenä iltana, pyrin ainoastaan siihen. (Knausgård 2015, 379–380.)

Kertojalle taide on siis ensisijaisesti yksilöllinen kokemus. Kerronta tuntuu viestivän, että taiteen kokeminen on esitetyn kirjailijan kutsumuksen tavoin jotain sisäsyntyistä ja aitoa, mutta vaikeasti määriteltävää. Se ylittää myös lähinnä kirjoittamiseen liittyvät ”mitättömyyden” tunteet ja pitää kirjallisuuden lähellä. Narratiivissa toistuu jälleen ”avautumisen” kielikuva. Samassa yhteydessä VK:n kerronnasta voi tulkita sanoman siitä,

että kirjallisuuden lukeminen on myös jaettava ja sosiaalinen elämys. Kirjallisuus auttaa minäkertoja asettumaan ystävyys- ja tuttuussuhteisiin muiden kanssa, etenkin aiemmin mainitun opiskelijatoveri Espenin kanssa. Kirjallisuuden aktiivisella lukemisella ja pohdinnalla on tässäkin mielessä keskeinen rooli kertojan kirjailijaidentiteetin rakentajana, koska se auttaa ymmärtämään kirjallisuuden sosiaalisen merkityksen:

Emme olleet ketään, olimme vain kaksi mitätöntä kirjallisuudenopiskelijaa jotka juttelivat purkutuomion saaneessa talossa pienessä kaupungissa maailman laidalla, paikassa jossa ei ollut koskaan tapahtunut mitään tärkää eikä todennäköisesti tulisi koskaan tapahtumaan, elämämme oli tuskin alkanut emmekä tienneet mistään mitään, mutta se mitä luimme ei ollut mitätöntä, se käsitteli äärimmäisiä asioita, ja sen olivat kirjoittaneet länsimaisen kulttuurin tärkeimmät ajattelijat ja kirjailijat... - - Emme lukeneet näitä voidaksemme kertoa niiden sisällöstä, toisin kuin kurssikirjoja, vaan koska ne antoivat meille jotakin. Mitä tämä jotakin oli? Minun osaltani se oli sitä että jokin avautui. (Knausgård 2015, 335.)

Kirjallisuuden lukeminen ulottuu myös kertojan kirjallisuustieteen ja taidehistorian yliopistopintoihin. Kirjoittamisen takkuilla ja kirjoittamisen kutsumuksen ollessa koetuksella kertoja myöntää, että opiskelu on hänelle ”kiinnekohta” (s. 284). Kertojahahmo heittäytyykin kirjallisuudenopiskeluun, mutta hänen tavoitteensa ovat erilaiset kuin useimmilla hänen opiskelutovereistaan: kertoja haluaa hyödyntää ja jalostaa ajatuksiaan muuhunkin kuin opiskelutarkoituksiin (siis kirjoittamiseensa). Siten nautinto uuden tiedon omaksumisesta vaihtuu ajatukselliseen kamppailuun. Fokalisaatio toistaa riittämättömyyden ja kyvyttömyyden performatiiveja. Ne ilmenevät ehdottomin negaatioin. Niitä voi löytää esimerkiksi kertojan ajatuspuheen syventyessä Maurice Blanchotin antiikin mytologiaa koskevaan kirjallisuusteoriaan. ”Nämä ajatukset olivat minulle liian suuria, mutta ne kiehtoivat minua, yritin selättää ne, pakottaa ne alleni, tehdä niistä omiani, mutta en onnistunut siinä, katsoin niitä ulkopuolelta ja tiesin että niiden täydellinen merkitys jäi minulta ymmärtämättä. (s. 285)”

Nimenomaan kaunokirjallisuus on minäkertojalle kaikkein elämyksellisin lukukokemus, kun se kykenee parhaimmillaan irtauttamaan hänet kokonaan ajan ja paikan vaatimuksista. Kirjallisuutta lukiessaan kertoja yltää ajattomuuden kokemuksiin, minkä kerronta esittää

voimakkaana eläytymisenä. Minäkertoja tuntee usein olevansa osa kulloinkin lukemaansa tekstiä. Erinomaisena esimerkkinä tällaisesta kirjallisen elämyksen kouriintuntuvuudesta on oheinen narratiivinen monologi, johon kertoja on upottanut Danten *Jumalaisen näytelmän* (1321) tekstiä. Sen voi tulkita kaiuttavan jo ajatusta oman kirjallisen ilmaisun löytämisestä. Tämä löytöretki tähtää ajattomaan ja rajoitteista vapaaseen ilmaisuun: kertoja kiinnittää huomiota siihen kuinka Dante on ”eksynyt”, mutta ”saa nähdä kaiken”. Uskonnollinen symboliikka korostaa sekä Danten että minäkertojan oman polun voimallisuutta ja ratkaisuavuutta:

En silti ollut varautunut ensimmäisiltä sivuilta välittyvään tunnelmaan, siihen ettei teksti kertonut 1300-luvusta vaan oli peräisin siltä ajalta, se oli kirjoitettu aikakaudella josta minäkin pääsisin nyt osalliseksi. Ken tästä käy, saa kaiken toivon heittää. Helvetin portti, pääsiäinen vuonna 1300. Dante on eksynyt, elämän puolivälissä, ja kokee vapahduksen saamalla nähdä kaiken. Hän saa saa nähdä kaiken ja siten kokea vapahduksen. - - Helvetti ei ollut sisäinen tila, sen sisäänkäynti oli siinä elämän puolivälissä, jyrkänteen pohjalla, joka puolelta metsän ja autiomaan ympäröimänä. (Knausgård 2015, 305.)

4.2.2. Tulevan kirjailijan tulikokeet

Ajoittain minäkertoja onnistuu tiivistämään kirjailijakehityksensä reunaehdot, vaikka hänen kirjailijaidentiteettiprojektinsa ei ole vielä lähellekään täydellistymistä. Avautumisen metafora on jälleen läsnä. Avoimuuteen sisältyvää rehellisyyttä ja pelottomuutta painottamalla kertoja tulee samalla mieltäneeksi kirjoittajan polun ohdakkeisena, mutta uskovansa henkisiin ominaisuuksiinsa: ”Ja jos aioin kehittyä, minun täytyi olla avoin, enkä varsinkaan saisi pelätä erehtymistä. (s. 161–162)” Tällaiset sisäisen varmuuden performatiivit voidaan tulkita kehitysaskelina kohti tulevaa kirjailijuutta; ovathan ne jo minäkertomukseen sisällytettyjä toistumia ja siten kertojalle merkityksellisiä.

Kuitenkin juuri totaalinen ja romanttinen kutsumuskäsitys problematisoi jälleen kertojan kirjailijaidentiteettiprojektia. Kun kertoja on kyvytön kirjoittamaan lauseita, ”kaikki” hajoaa. Samalla kertoja tuntee ikään kuin kaksinkertaista ulkopuolisuutta: hän kokee vieraantuneisuuden tunteita omasta elämästään, mutta myös olettamastaan minäkuvansa

perustasta eli kirjoittamisesta. Kirjailijuus merkitsee kertojalle siten elämänhallintaa ja epävarmuus tavoitteen onnistumisesta tuon hallinnan puutetta. Avautumisen vertauskuvat vaihtuvat kuvittelukyvyttömyyden ja tavoittamattomuuden kaltaisiin vastakohtiin.

Minulla itsellenikään ei ollut tulevaisuutta, mutta ei siksi, että se olisi jossakin muualla, en vain osannut kuvitella sitä. Tulevaisuuden hallitseminen ja muokkaaminen mieleisekseni olivat täysin ulottumattomissani. Elin hetkessä, otin vastaan kaiken sellaisenaan ja toimin lähtökohdista joita en tuntenut tietämättä sitä itseään. Yritin kirjoittaa, mutta siitä ei tullut mitään, kaikki hajosi muutaman lauseen jälkeen, minulla ei ollut sitä sisälläni. (Knausgård 2015, 333.)

Kuten todettua, minäkertojan kirjailijaidentiteettitavoitteiden suotuisimpana ilmenemismuotona esiintyy proosan luominen. Kertoja aloittaa jatkuvasti uusien romaaniaihoiden kirjoittamisen ja pyrkii myös tätä nopeampiin saavutuksiin tarjoamalla aktiivisesti novellejaan eri tekstikokoelmiin. Nämä yrittämät kuitenkin päättyvät toistuvasti hylkäyskirjeisiin. Ensin kertoja on jopa tyytyväinen saatuaan välitettyä tekstiään edes hetkeksi kuten tässä Signaler-nimisen antologian kustantajalle: ”Muutaman minuutin ajaksi olin ainakin täyttänyt hänen päänsä sillä mikä oli ollut minun päässäni! (s. 247)” Kun hylkäyskirjeet ajatuksellisesti konkretisoituvat, minäkertoja paneutuu epäonnistumisen aiheuttamiin tuskatiloihin. VK:ssa näiden kirjailijan kutsumusten sisäisten koetintilojen ja niistä vapautumisen metaforana voi nähdä tulen. Se näkyy hyvin konkreettisesti polttamisen performatiivisina akteina. Tuli oman identiteettinsä uudelleenmuovaamisen vertauskuvana on läsnä jo mielikuvana: ”...ymmärsin sen tarpeen hyvin, heittäisin menemään kaiken mistä en pitänyt ja mitä en halunnut, kaikki elämän epäkohdat rovioon, ja aloittaisin alusta. (s.161)” Myöhemmin kertoja päätyy polttamaan juuri hylkäyskirjeitään (s. 283). Kertoja myös polttaa puoli vuotta työstämänsä tekstiaihion tyytymättömänä työnsä jälkeen, koska siinä ”kaikki oli yhtä tyhjän kanssa” (s. 459).

Polttamisen aktio ja tarkemmin tuli on kuin se kiirastuli, jossa kertojan on vertauskuvallisesti puhdistuttava. Minäkertojan kirjailijaidentiteetti rakentuu näin kieltäytyksen ja kamppailun välisessä jännitetilassa. Tässä on selvä analogia Jokisen (2010) erottelemien viimeisten romantikkojen kirjailijatyypin edustajien suhtautumistapoihin. Niin riittämättömyyden kuin

periksiantamattomuuden performatiivien vuorottelu kumpuaa jälleen eksklusiivisesta kirjailijakäsityksestä. Minäkertojan mukaan kirjailijoilla on määrittelemätön ”se” eli jokin mystinen ominaisuus:

Jotakin olin sentään oppinut. Oivallus oli tullut kalliiksi, mutta se oli tosi ja tärkeä: en ollut mikään kirjailija. Minulla ei ollut sitä mitä kirjailijoilla oli. Taistelin tätä oivallusta vastaan ja sanoin itselleni että voisin ehkä saavuttaa sen mitä kirjailijoilla oli, jos vain jaksaisin yrittää tarpeeksi kauan, vaikka se oli laiha lohtu. (Knausgård 2015, 250.)

Kertojalle ajatuksellinen tulikoe on myös hänen jatkuvien vertailupisteidensä eli kirjoittavien ystävien kaunokirjallisten julkaisujen myötä saavuttama valmis kirjailijuus. Kertojan kirjailijaidentiteetin osana olleet käsitykset ulottuvat siis myös tekstuaalisiin toisiin. Kirjailijuus on tällöin kertojalle julistuksellinen tosiasia: ”Espen *oli* runoilija” (s. 522) ja ”Tore oli kirjailija” (s. 594). Kertoja asettuu näihin ystäviinsä ja lähimpiin vertailupohjiinsa nähden alistuneeseen subjektipositioon. Minäkerronta välittää näitä alistumisia vastavuoroisina epäkirjailijaksi julistautumisina. Esimerkiksi Skrivekunstakademietin vanhoille oppilaille tarkoitettuun antologiakokoelmaan lähetetyn tekstin hylkäyskirjeen tullessa kertoja tekee yhden monista ”lopullisista” päätöksistään kirjoittamisen lopettamisesta. Fokalisaation välittämässä järkytyksen ja romahduksen tunteissa kuultaa kertojan luopumus kirjailijaidentiteettitavoitteistaan:

Sehän ei ollut mikään kilpailu, antologi oli tarkoitettu oppilaille, enkä ollut edes varautunut mahdollisuuteen että minut hylättäisiin. Mutta niin minut vain hylättiin. He eivät halunneet tekstiäni. Kaikkiin muihin hylkäyksiin olin suhtautunut tyynesti, ne olivat odotettuja, jokainen niistä. Mutta tämä nujersi minut. Olin aivan poissa tolaltani monta viikkoa, ja se sai minut tekemään lopullisen päätöksen että lakkaisin kirjoittamasta. Se oli kerta kaikkiaan liian nöyryyttävää. (Knausgård 2015, 586.)

Sekä odotukset että niiden toteutumattomuus synnyttävät minäkertojan äärimmäiset tunnetilat. Toisaalta VK:n kerronnassa ne myös synnyttävät sellaisen identifioitumisen kirjailijuuteen, joka mahdollistaa kirjoittamiseen uudelleen ryhtymisen. Pian minäkertoja yrittääkin vielä ”viimeisen kerran epätoivoisesti taas kirjoittaa”, mutta esittää samalla uskonsa kirjailijaidentiteettiprojektinsa onnistumiseen hiipuneen ja toimivansa enää ”puhtaan tahdon varassa” (s. 595). Epäkirjailijaksi itsensä julistamiset sekä niiden jälkeiset uudelleen

kirjoittamaan ryhtymiset ovat VK:n kirjailijaidentiteetikertomuksen tarinallisia taitekohtia ja kärjistyneempiä muotoja kirjoittajan kutsumuksen yhteydessä esiintyneistä itse-epäilyn performatiiveista. Toisin sanottuna kertojahahmon kirjailijaidentiteetti rakentuu osin kirjailijan kutsumuksen uudelleenlöytämisen performatiivisin toistoin.

Näissä toistoissa kertoja palaa periksiantamattomuuteensa. Hän tulee esittäneeksi kirjoittamisen sellaisena kamppailuna, jonka oikeuttaa vain oma sisäsyntyinen identiteettitavoite. Myös lukeminen on tällöin kirjoittajan tukena: ”En antanut periksi, jatkoin ponnistelua, lainasin yliopiston kirjastosta kirjoja, kirjoitin lauseen tai kaksi kun tulin illalla kotiin lukusalista ja muutaman tunnin sunnuntaiaamupäivisin, eikä jälki ollut hyvää, mutta ennemmin tai myöhemmin minultakin varmaan irtoaisi... ” (s. 596). Kertojan kirjailijaidentiteetin voi nähdä vahvistuvan VK:n narratiivin edetessä, kun se toistuvasti selviää kaikkein vastakkaisimpienkin ajatusten tulikokeista – kirjaimellisista ja kuvainnollisista. Kirjoittaminen vaatii kerronnassa sellaista tahtotilaa, joka on jatkuvasti lunastettava uudelleen.

Tulen lisäksi tämän tahdon keskeisenä ilmentäjänä voi nähdä myös sydämen. Se on VK:ssa ja sen kirjailijaidentiteetikertomuksessa sekä metafora että motiivi. Kertoja usein personifioi sydämen ja yhdistää sen ihmisen sisäiseen perusolemukseen: ”Sydän ei koskaan erehdy” (s. 70). Useissa kohdissa teoksen kerrontaa nimenomaan sydäimestä ja siten ruumillisuudesta tulee romaanisubjektin pysyvyyskokemusten ilmentäjä: ”Melkein kaikki oli vielä edessäni, kylvin tietämättömyyden ja avoimuuden toiveikkaassa valossa, ja sen läpi sydän, tämä uskollinen lihas, kuljettaisi minua ehjänä ja vahingoittumattomana, eletystä elämästä entistä vahvempana” (s. 199). Knausgårdin kertojahahmolle sydän on itse asiassa koko *Taisteluni*-romaanisarjan kantava metafora muutenkin; alkoihan jo *Ensimmäinen kirja* (2011) sitä koskevalla metafyyysisellä monologilla. VK:n kirjailijaidentiteettitarinassa sydämen voi nähdä vertautuvan kirjoittamisen näkemiseen vaistonvaraisena ja tunnepitoisena toimintana: todellisen kirjailijan luova voima kumpuaa sananmukaisesti suoraan sydäimestä eikä ole täysin älyllistettävissä, toisin kuin esimerkiksi kirjallisuuden opiskelu.

Lopulta sydämen syke on jotain yhtä salattua kuin laadukas kirjoittaminen. Samalla kerronta peräänkuuluttaa keskeisen kirjailijaidentiteettitavoitteen eli oman kaunokirjallisen äänen löytämisen merkitystä vertaamalla sitä onnellisuuteen ja sisäiseen rauhaan. Nyt kirjoittamisen reflektoinnin performatiivisessa toistossa on kutsumusta täsmentävä aspektinsa. Kertoja haluaa välittää kirjoittamisensa kautta voimakkaita tunne-elämyksiä ja toisaalta selvittää oman sisäisen maailmansa salojaan. Hän korostaa siis moderneille kirjailijatyypeille luonteenomaista esteettistä vaadetta ja toisaalta minäkeskeisiä pyyteitä. Nämä välitys- ja selvitystavoitteet eivät viittaa niinkään kirjalliseen realismiin: kertoja haluaa luoda kirjallisuutta, jota ei leimaisi eräänlainen kirjallisuudellisuus. Hän ei siis halua vain ylöskirjoittaa voimakkaita tuntemuksiaan, vaan ”saada teksti olemaan sitä itsessään”. Ajatusten toisto sekä kysymysmuodot luovat fokalisaatioon kuumeisen etsinnän vaikutelman. Kertoja on myös ”varma” tämän etsintäretken tarpeellisuudesta eli oikeilla jäljillä olostaan. VK:ssa kirjailijaidentiteetti rakentuu osin tällaisten kertomuskohtien kautta, joissa kertoja ikään kuin tunnustaa identiteettiprojektinsa keskeneräisyyden kerronnan samanaikaisesti viestiessä aiempaa kiteytyneemmistä oivalluksista:

...minusta tuntui että kaikki oli ulottuvissani, olin lähellä jotakin tärkeää, jotakin mihin yltäisin jos vain kurkottaisin. Se oli epämääräistä, ei mitään minkä varaan rakentaa, mutta yhtä kaikki olin varma että jotakin siinä oli. Sumussa kuusimetsän pimeydessä, havuneulasilla kimaltelevissa kastepisaroidissa. Valaissa, jotka uivat meressä, sydämessä joka löi rinnassa. Sumu, sydän, veri, puut. Miksi se oli niin kiehtovaa? Mikä minut täytti niin suunnattomalla himolla? Voi, kunpa vain osaisin kirjoittaa siitä, ei, ei kirjoittaa siitä vaan saada teksti olemaan sitä itsessään, silloin olisin onnellinen. Silloin saisin rauhan. (Knausgård 2015, 601.)

4.2.3. Selviytyjä/kirjailija

VK:ssa kirjailijan kehitystarina vuorottelee siis aallonpohjien ja huippukokemusten välillä. Näihin liittyy olennaisesti taiteilijaelämäkerroille tunnusomainen alkoholin käyttö. Kertoja lievittää alkoholin avulla kirjailijaidentiteettitavoitteiden toteutumattomuudesta kumpuavaa huonoa itsetuntoaan ja sosiaalista alemmuudentunnettaan. Minäkertoja esittää nousuhumalan myötävaikuttaman yhteenkuuluvuuden tunteen järjestyttävänä sulautumisen kokemuksina. Hän kokee sopeutumisen ja hyväksymisen kaltaisia tunteita jyrkkien dikotomioiden kautta –

”kaikkien” tai ”ei kenenkään” kanssa. Lopulta viinahuurun haihduttua ihmiset tuntuvat entistäkin etäisemmiltä ja jättävät kertojalle tyhjyyden tunteen. Tämän kuvaamiseksi hän käyttää valo/pimeys-metaforaa: ”...ja humalan hohtavassa valossa ihmiset työntyivät esiin pimeästä kuin taskulampun valaisemina. Kaikki olivat kiinnostavia, kaikilla oli sanottavana jotakin mitä halusin kuulla ja mikä kosketti minua, kunnes lähdin pois ja he vaipuivat taas pimeyteen.” (S. 144.)

Alkoholiin liittyvät kuvaukset ovat keskeinen osa VK:n kirjailijaidentiteetikertomuksen sisäistä selvitysmistarinaa. Minäkerronnan voi nähdä heijastelevan romanttista käsitystä kirjailijasta epäkonventionaalista elämäntapaa harjoittavana poikkeusyksilönä. Kirjoittamisen kautta saavutetussa kirjailijan työssä ei ole mitään tavallista – enemmän piittaamattomuutta yhteiskuntaelämän kannalta välttämättömistä velvollisuuksista ja normeista. Kertoja epäilee elämänsä liiallista norminmukaisuutta suoraan kirjallisten tavoitteidensa epäonnistumisen syyksi: ”...ehkä siinä oli syy miksi en pystynyt kirjoittamaan. En ollut tarpeeksi raju, en tarpeeksi taiteellinen, lyhyesti sanottuna olin aivan liian tavallinen onnistuakseni.” (S. 249.) Kirjailijaesikuviin samastumisen performatiivisia tuotetaan kerronnassa nyt kirjailijoiden – kuten päihdekokeiluillaan ja teoksillaan elämän varjopuolia ruopanneiden beatnik-kirjailijoiden – elämäntapaan kohdistuvassa ihailussa. Ihailu on luonteeltaan romanttista. Esitystapa toistaa jälleen ”valo/pimeys” metaforaa: ”...olinhan lukenut Bukowskia ja Kerouacia ja kaikkia muita kirjoja joissa ihmiset norkoilivat baareissa juomassa, ja se kimaltavan pimeyden elämä oli vetänyt minua puoleensa lukiosta saakka.” (S. 173–174.)

Samalla hän rakentaa kirjailijaidentiteettiään sen uskomuksen varaan, että kirjailijuuteen kuuluvat taiteilijan kärsimys ja äärikokemukset. Kun hän reflektoi amerikkalaisen modernisti Jayne Anne Phillipsin lukukokemustaan, ei fokalisaatiossa kuulu samanlaista korkealentoista merkityspuhetta kuin muiden tilanteiden taidekokemuksissa. Kertoja siis yhdistää itseluottamuksen nousuhumalaisen kohoamisen kirjoittamiseen kohdistettuun itsevarmuuteen, vaikka samanaikainen juonenkuljetus ei näitä tunteita tuekaan. Päihtymystila aikaansaa hänessä jälleen itsevarmuuden ja lopulta kaikkivoipaisuuden tunteita. Ne rinnastuvat suoraan kirjoittamiseen:

En myöskään kirjoittanut, kaikki paitsi ulkona käyminen tuntui turhalta. Halusin tutustua suurkaupungin rappioon ja taiteilijaelämään, käydä kirjailijan tavoin pohjalla avoimin silmin ja pullo pöydällä. - - Pari päivää myöhemmin menin Café Operaan aamupäivällä, en jaksanut käydä akatemiassa enkä istua kotona, joten päätin mennä sinne, ostaa itselleni pullon viiniä ja katsoa mitä tapahtuisi. Tuntui hyvältä olla humalassa keskellä päivää... - - Jumalauta, minä olin jotakin, näin sellaista mitä kukaan muu ei nähnyt, näin suoraan maailman aukkoon. - - Join monta tuntia, viiden aikaan söin siellä päivällistä, sitten käväisin kirjakaupassa ostamassa Jayne Anne Phillipsin romaanin ja yritin lukea pari tuntia, mutta siitä ei tullut mitään, en pystynyt enää keskittyttymään kuin muutaman minuutin kerrallaan, jokainen lukemani lause sai minut uhkumaan tunteita. Tämän minäkin osaan, ajattelin. Ei vaan paremminkin. Paljon, paljon paremmin. (Knausgård 2015, 230–231.)

Kertojan alkoholin käyttö ei edistä luovuutta eikä hän varsinkaan kykene identifioimaan itseään tässä tutkielmassa mainittujen saarikoskien ja kerouacien kaltaiseksi boheemiseksi kirjailijan aluksi. Selväpäisenä minäkertoja itse asiassa liittää alkoholin käytön hallitsemattomuuteen, jolloin siitä muodostuu vastakohta kirjoittamisen hallinnan tunteelle. Aiempi ajatuspuhe omasta kirjailijan potentiaalista näyttäytyy nyt valheellisena. Ryyppyreissut ja niitä seuraava toistuva ahdistus ovatkin VK:n kirjailijakertomuksen narratiivinen kierre. Fokalisaatio toistaa kerronnallisesti tuttuja alemmuudentunteita eli riittämättömyyttä ja häpeää. Moraalikrapulat ovat fyysisiäkin pahempia: ”Kun heräsin, ahdistus ja häpeä olivat niin voimakkaita että tuntui kuin olisin repeämäisilläni. Olisin voinut kirkua kurkku suorana, en ollut oppinut mitään, olin taas ollut holtiton ja vailla kontrollia, tilassa jossa mitä tahansa saattoi tapahtua.” (S. 280.)

Alkoholista tulee kerronnassa esitettyjen huonon itsetunnon ja toteutumattomien unelmien muu'assa yksi niistä tekijöistä, jotka lopulta ruokkivat minäkertojan itsetuhoista käyttäytymistä. Tämä itsetuhoisuus näkyy VK:ssa performatiivisina akteina. Ne ovat kertojan kirjailijaidentiteettiin rakentumiseen nivoutuvan selviytymiskamppailun kannalta olennaisia taitekohtia. Esimerkiksi perusteettomaksi osoittautuva humalainen mustasukkaisuusepäily hänen tulevaa vaimoaan Tonjea ja Yngve-veljeään kohtaan aikaansaa kerronnan tasolla naturalistisesti kuvatun viiltelykohtauksen. Kertoja viiltelee kasvonsa lukemattomille arville ja aiheuttaa näin parisuhteeseensa ensimmäisen vakavan kriisin. Samalla tekoa voi kuvailla

VK:n narratiivissa transgressiiviseksi, kun kerrontaan syntyy sen jälkeen vuoden mittainen ajallinen juopa (s. 571); autofiktio ei tässäkään mielessä pyri kokonaistotuuteen. Oman analyysini kannalta olennaisempaa on kuitenkin kertojan itsetuhoon kohdistamat emootiot: ”Kivussa oli iloa, tunsin iloa ajatellessani että kestin sen, kestin kaiken, kaiken, kaiken. (s. 566) ” Itsetuhoisuus on kertojalle pysyvää, kirjailijan ammatista riippumatonta ja kuitenkin nähdäkseni siihen edelleen kiinnittyvää.

Narratiivissa tämä näkemys syntyy siitä, että Knausgårdin kertojahahmon itsemurhafantasioissa tuntuu toistuvan samanlainen peräänantamattomuuden performatiivi kuin unelmissa kirjailijuudesta. Ensin on ajatus teosta eli ainakin kerronnan tasolla todellisena näyttäytyvä halu täydellisestä luovuttamisesta. Kun kertoja täydellistää ajatuksen fokalisaatiossa, hän päätyy periksiantamattomuuteen. Elämää on näin mahdollista verrata kirjoittamiseen (sen romanttisessa ja ehdottomassa mielessä), johon kertoja itsepintaisesti palaa ajatuksen edellisissä kappaleissa tai lauseissa jo kerran hylättyään. Kertoja myös reflektoi perimmäisen elämänhalunsa olevan jokin muuttumaton osa identiteettiään. Samalla tämä identiteetti ei ole moraalinen valinta; kertoja jopa näkee sen oman ”hyvän ihmisyyden” käsityksiensä vastavoimana. Tässäkin mielessä se rinnastuu suoraan kirjoittamishaluun, jonka VK:n kertoja on aiemmin esittänyt samalla tavoin kompromissittomana:

Minun täytyi tulla hyväksi ihmiseksi. Minun täytyi tehdä kaikkeni tullakseni sellaiseksi. - - Ennen muuta minun täytyi toimia. Tehdä jotakin. Mutta mitä? Ajattelin tappaa itseni, lähtisin vain uimaan merelle, ja se oli kutkuttava ja hyvä tunne, siinä oli viehätystä, mutta en koskaan tekisi sitä, periksi antaminen ei kuulunut luonteeseeni. Olin niitä jotka kestivät. Kukaan vain ei ollut kertonut ettei kestämisen aikana voinut tulla paremmaksi ihmiseksi. (Knausgård 2015, 679.)

Minäkertojan kirjailijaidentiteetikamppailun ja sitä limittävien itsetuhon performatiivien vastakohtana puristuu syvä onnistuminen: kerronta kuvaa kirjailijaidentiteettitavoitteen ensimmäisen täydellistymishetken. Ennen tämän kirjailijaidentiteettinarratiivin taitekohtaa VK:n tekstuaalisilla toisilla on sen synnyssä tärkeä osa. Kertojan ystävä ja tuore esikoiskirjailija Tore suosittelee Knausgårdin kertojahahmoa kustantajalleen. Tapaaminen järjestyykin. Minäkertoja lupaa lähettää laajemman tekstikatkelman kustantaja Geir

Gulliksenille. Kirjailijaidentiteetin taitekohdassa eli kirjailijuuden saavuttamisessa suhteiden ja instituutioiden tarve on siis selvä. Minäkertoja suhtautuu ensin aiempaa realistisemmin kirjailijaidentiteettitavoitteeseensa: hän on vasta ”saanut jalan ovenrakoon”. Toisaalta hänen voi nähdä mieltävän olevansa identiteettitavoitteensa kynnyksellä. Kuuluisuudenhohtoinen unelma julkaisusta on lähempänä kustantamokontaktin myötä: kertoja ilmaisee, ettei ole enää ”pelkkä nimi”, vaan ”myös kasvot”. (S. 601–602.)

Minäkertoja matkustaa Kristiansandiin ja vuokraa huoneen vanhasta taiteilijakartanosta: hetkellisen kirjalliseen elämälle omistautumisen voi samalla merkitä tarkoittavan kertojan mielikuvissa vetäytymistä totunnaisesta elämänpöyrästä (s. 603). Ensin itse-epäilyn performatiivit kuitenkin kuihduttavat kirjoittamisyritykset. Kertoja etsii aihetta ja ajautuu problematisoimaan niin ajan kuin historian kulkua. Tämän voi nähdä viestivän kertojan tavoitteesta eristää jotain olemassaolon rajat ylittävän totuudellisempaa kirjoittamisellaan, vaikka hän subjektina olisikin auttamattomasti osa myös muita ihmisiä ja omaa arkista elinpiiriään: ”Kaikki muistoihin nivoutunutta, kaikki mielenliikkeiden värittämää. Aika tulvi elämämme läpi.” (S. 609.) Pian seuraavan huipentuman vuoksi kirjoittamisen reflektoinnin performatiivissa voi tulkita kangastelevan kertojan muuten hajanaisen elämän kokoavan kohtalonomaisen tarkoituksen: romaanikirjailijuuden.

Kertoja näet aloittaa esikoisromaaninsa *Ulkona maailmasta* (norj. *Ute av verden*, 1998) ilmestyksenomaisesti, kahvilassa kuullun keskustelun jälkeen. Omaelämäkertatutkimuksessa tällaisia kerronnan aiemman liikkeen muuttavia tai kokonaan pysäyttäviä ilmiä kutsutaan epifaaneiksi (Saresma 2011, 69). Näen romaanin aloittamisen yhtenä VK:n tärkeimmistä epifaaneista, koska se on kirjailijaidentiteetinarratiivin käännekohta. Se murtaa lopullisesti eriaisteiset ”writer's blockit” ja avaa pidäkkeettömän luovuuden padon. Epifaanin merkitystä korostaa paikka-aikaa alleviivaava toisto: romaani alkaisi ”juuri tästä”. Samalla identiteettitavoitteen saavuttamista ja siten selviytymiskamppailun voittamista voi verrata suorastaan uskonnolliseen vapahdukseen: minäkertoja toistaa ”Kristusta” koskevan keskustelun merkitystä kirjoittamisen liikkeellepanevana voimana. Kirjailijaidentiteetin kiinnittymishetkeä kerrotaan romanttisen äkillisenä kokemuksena, kun fokalisaatioissa

viljellään suuruuden ja täydellistymisen ilmauksia. Ne näkyvät lukemisen tuottamassa samastumiskokemuksessa, so. viittauksena ranskalaiseen autofiktioon pioneeri Marcel Proustiin. Proustin *Kadonnutta aikaa etsimässä*–romaanisarjan lukeminen on tässä yhteydessä kertojahahmon kirjoittamista eteenpäinvievä voima: se jäntevöittää luomistyötä. Näin on myös hänen vaimonsa Tonjen mielipiteiden laita. Nämä voi tulkita kirjailijaidentiteetin vahvistumisen esityksenä, koska nyt minäkertoja hyödyntää muiden kirjailijanääntä ja mielipiteitä oman yksilöllisen kirjailijanäänensä tarkoituksiperiin. Fokalisaatioon todentuvat samalla aiemmat kirjoitustavoitteet esteettisesti kunnianhimoisesta muodosta alisteisena sisällölle. Juoni ei ole kirjoittamisessa olennaista, vaan sisäsyntyisen kokemuksen nivominen ”ulkoiseen”. Jälleen VK:n kertojan kuvatessa kirjoittamisensa sujuvuutta myös muu kerronta intensifioituu:

Hän puhui Kristuksesta, hän oli saanut elämyksen Kristuksesta. Kirjoitin muistiin kaiken mitä hän sanoi. Tästä romaani alkaisi. Juuri tästä, tästä merenrantakaupungista, tästä kirjaston kahvilasta, tästä Kristusta koskevasta keskustelusta. Tein tohkeissani muistiinpanoja. - - Palattuani muutaman tunnin kuluttua huoneeseeni aloin kirjoittaa. Kymmenen aikaan illalla soitin Tonjelle ja luin tekstin hänelle ääneen. Hänen mielestään se kuulosti hyvältä. Jatkoin pitkälle yöhön. Joka kerta kun kirjoittaminen tyrehtyi tai jälki oli mielestäni liian huonoa, selailin kirjoja joita minulla oli esillä, etenkin Proustia, ja jatkoin sen suurenmoisen rikkaan ja kirkkaan kielen tunnelmien täyttämänä. Juonta ei ollut, halusin nivoa sisäisen ulkoiseen, aivojen hermoradat sataman kalastuveneisiin, ja jotta päähenkilö en olisi minä, tein kielestä vanhahtavaa, vältin uudenaikaisia ilmauksia, kirjoitin kaiken uudestaan, tekstiä oli tullut puoli sivua, ja menin nukkumaan. Kun viikonloppu koitti, minulla oli kahdeksan sivua. (Knausgård 2015, 610.)

4.3. Täyttymys ja häpeä: kirjailija paljastuu

Tässä viimeisessä alaluvussa käsittelem kirjailijaidentiteetikertomukseni kolmatta metateemaa: saavutettua kirjailijuutta. Narratiivisen analyysin kohteena ovat ennen kaikkea minäkertojan heräävän kirjallisen ammatti-identiteetin tunnuspiirteet ja siihen liittyvät suhdeverkot. Ensimmäisessä alaluvussa ammattikirjailijuus liittyy tarinallisesti isän kuolemaan, minkä näen olennaiseksi minäkertojan kirjailijakehityksen kannalta. Analyysini päättää Knausgårdin kertojahahmon toimiminen menestyksekkäänä esikoiskirjailijana ja

julkisuuden mukanaan tuomiin kirjailijaidentiteettiprojektin uusiin haasteisiin.

4.3.1. Isän ikeestä ammattikirjailijaksi

Kirjallisuuden motiivien tutkimuksessa ja myös kirjailijoiden omissa kertomuksissa ovat korostuneet traumojen merkitys kirjallisessa uravalinnassa, kuten tämän tutkielman toisessa luvussa totesin. Ongelmallisen isäsuhteen traumat ovat Knausgårdin kertojahahmon kirjailijakehityksen väkevä pohjavire. VK:n tekstuaalisista toisista kertojan kirjailijaidentiteettiä rakentaa lopulta merkityksellisimminkin isän hahmo, jonka vaikutus ulottuu vahvimmin nimenomaan minäkertojan ammatti-identiteetin muotoutumiseen. Näen tämän tulkinnan mahdollistuvan ensinnäkin VK:n fokalisoinnin ja kerronnan välisellä dialogilla. Niillä on oma resonanssinsa myös koko *Taisteluni*-romaanisarjassa. Esimerkiksi *Ensimmäisen kirjan* (2011) loppuluvut käsittelevät etupäässä isän kuolemaa. Narratiivit siis risteävät, kun Knausgårdin minäkertoja kuvaa samaa tapahtumaa VK:ssa. Painotukset ovat kuitenkin erilaiset. Jälkimmäisen teoksen kerronnassa isän kuolema seuraa kirjailijan ammatin saavuttamisen performatiivisia taitekohtia. Minäkertojan kirjailijaidentiteettikertomuksessa tällaiset ratkaisut eivät ole sattumia.

Kertoja on jo kirjoittajan tiensä alkutaipaleella kykenemätön valottamaan isälleen sisäisissä monologeissa ilmentämiä perustuntemuksiaan. Tällainen narratiivinen vastavoimaisuus esitetään usein eksplisiittisesti, dialogin kautta. Tästä hyvä esimerkki on kohta, jossa kertoja harvinaislaatuisesti vierailee isänsä ja tämän silloisen naisystävän luona. Isä kyseenalaistaa kertojan kirjallisuudenopiskelun (”Sinun pitäisi opiskella jotain hyödyllisempää”). Kertoja on myöntyväinen (”Eiköhän sekin aika tulee”), vaikka hänen VK:ta kauttaaltaan lävistävä ajatuspuheensa kirjallisuudesta unelmien kohteena ja ainoana vaihtoehtona ei vastausta tue. (S. 384.)

Siten aiemmin mainittu kirjailijuuden performanssi ei päde isään. Isän rooli narratiivisessa tietoisuudessa esitetään muutenkin hallitsevana. Sen voi tulkita minäkertojan unista, joilla hän peilaa alitajuntaansa. Kertoja peräänkuuluttaa jälleen sisäisen maailmansa autonomisuutta ja

tämän autonomisuuden säilyttämistä. Se vertautuu myös minäkertojan käsityksiin kirjailijan sisäsyntyisistä voimista. Isä murtautuu tähän sananmukaiseen sisimpään. Tämän voi nähdä isäsuhteen trauman vertauskuvana: isän huuto on kuin minäkertojan minuuden kyseenalaistamista. Isä on samalla VK:n kerronnassa erityisen merkitsevä toinen, koska kertoja kokee hänen olevan ikään kuin oman subjektiviteettinsa sisällä:

Yksinäisyyttä ei kukaan voisi minulta viedä. Maailma oli tila jossa liikuin, siinä saattoi tapahtua kaikkea mahdollista, mutta se tila joka minulla oli sisimmässäni, se joka olin minä, oli aina sama. Kaikki voimani oli siinä. Ainoa joka tiesi sinne johtavan tien oli isä, ja hän myös pääsi sinne, silloin kun näin unta ja hän ikään kuin oli sielussani ja huusi minulle. Kaikille muille olin tavoittamaton. (Knausgård 2015, 344.)

Minäkertojan voi nähdä esittävän, että tästä alitajuntaa jäytävästä isän hahmosta voi vapautua vain kirjoittamisen avulla. Samalla rehellisyyden voi tulkita olevan VK:ssa kirjoittamisen onnistumisen tae ja siten tekevän ammattikirjailijan. Katsantokanta rinnastuu jälleen suoraan Jokisen (2010) esiinnostamien modernien kirjailijatyyppeiden kirjallisiin ihanteisiin. Minäkertoja rakentaa nyt omaa kirjallista identiteettiään omien autenttisen elämäkokemustensa hyödyntäjänä. Teoksen esitystavoissa se ilmenee kouriintuntuvasti kertojan rohkaistuessa työskentelemään edelleen tulevan esikoisromaaninsa *Ute av verdenin* parissa. Fokalisaatio tuntuu vihjaavan, että henkilökohtaisissa ja vuolaissa tunnereaktiossa on yksi minäkertojan aiemmin hamuaman ”sen jonkin”, ts. muodoltaan puhtaan kaunokirjallisuuden salaisuuksista. Nuo reaktiot assosioituvat kertojan isään. Narratiivissa kuuluu kirjoittamisen performatiivista koskeva kehityskertomus, kun kertoja on aikaisemmin pelännyt kirjoittamaan omasta elämästään ja nyt ymmärtää niin tehdessään kirjallisen tyyliensä parantuneen ratkaisevasti: ”Valtavan rohkaistuneena kirjoitin vielä kaksisataa sivua, muun muassa pitkän kohtauksen isästä, ja itkin kirjoittaessani sitä, tuskin näin kuvaruutua kyyneliltäni, ja tiesin että se oli hyvä, jotakin aivan muuta kuin aiemmat tekstini. (s. 617)”

Kirjoittamisen synnyttämistä traumoista vapautuminen rinnastuu myös kertomuksen aikaiseen juonenkuljetukseen. Tässäkin mielessä kirjailijan tien siltana toimii isäsuhteen taakasta vapautuminen. Tämä ilmenee, kun kertoja keskeyttää hetkeksi esikoisromaaninsa kirjoittamisen ja matkustaa jälleen nuoruutensa kotikaupunkiin Kristiansandiin. Sukujuhliissa

hän tapaa isänsä. Kertoja esittää nousseensa aiemman ja tunneperäisen kirjoittamisen performatiivisen aktin jälkeen ratkaisevasti ylempään subjektipositioon suhteessa isäänsä. Isä on siis sekä konkreettisesti että vertauskuvallisesti kertojan kirjailijatarinan nimetön antagonisti, jonka ”vaarattomaksi” tekeminen onnistuu kirjoittamalla. Kertojan voi nähdä myötäilevän tulkintaa kuvaamalla vapautumisen kokemuksen, joka on luonteeltaan ainutkertainen: ”Ensimmäistä kertaa elämässäni tunsin itseni vahvemaksi kuin isä, ensimmäistä kertaa elämässäni minussa ei ollut hitustakaan pelkoa, vaikka olin samassa huoneessa kuin hän. Hän oli vaaraton.” (S. 618.)

Isän jäädessä viimeisen kohtaamisen jälkeen ”pää painuksissa” seisomaan (s. 621) kirjailijaidentiteettinarratiivi kiihtyy toiseen käänteentekevään epifaniaansa. Kustantaja Geir Gulliksen soittaa minäkertojalle dialogimuodossa esitetyn puhelun, jossa sekä soittaja että vastaanottaja toistavat ”julkaista”-verbiä. Fokalisaation voi näin nähdä painottavan kirjailijaidentiteettitavoitteen eli julkaisemisen saavuttamisen merkitystä. Minäkertojan kokema kirjailijaidentiteettitavoitteen ammatillinen täydellistyminen myös esitetään eksplisiittisesti täyteen kokemuksenä, kun puhelun jälkeen kustantajan sanat täyttävät hänet ”kokonaan”. Kirjailijaidentiteetikertomus lunastuu lopullisesti joksikin eli kirjailijaksi tulemisen tarinaksi. Tämän tavoitteen täytyminen saa minäkerronnan muistuttamaan henkilökohtaisen apoteoosin kokemusta. Tulkinnan mahdollistavat paitsi julistautumisen performatiivinen toisto, myös aiemman kirjailijakamppailun vaihtuminen miltei uskonnollisävytteiseen onneen – ilo on lähes kaaduttavaa transsia:

Kävelin kevään valkoisessa valossa jalkakäytävällä jalankulkijoiden välissä kuin transsissa. Hänen sanansa täyttivät minut kokonaan, kaikki ympärilläni oleva oli jossakin kaukana. - - En voinut uskoa että se oli totta, ja hoin sitä itsekseni yhä uudestaan ja uudestaan. Minusta tulee esikoiskirjailija. Romaanini julkaistaan. Olen kirjailija. Melkein lyyhistyin ilon paineen alle. Minusta tulee esikoiskirjailija. Romaanini julkaistaan. Olen kirjailija. (Knausgård 2015, 622.)

Kertoja viittaa suoraan kirjailijuutensa pysyvyyteen, joka rinnastuu aiempiin romanttisiin unelmiin kaunokirjallisuuden julkaisemisesta. Sen on esitetty olevan kirjailijaidentiteettiprojektin keskeinen tavoite, kaikkien luopumusten ja

periksiantamattomuuksien vaikutin. Kirjailija esittää myös orastavan kirjailijan ammatti-identiteettinsä romanttisena: se on rakentunut kuin ihmeenomaisesti ja kertarysäyksellä. Kirjoittaminen näyttäytyy sen kaltaisena transsendentaalisena kykynä kuin kertoja on aiemmin kuvitellut: ”ihminen on itsensä ulkopuolella”. Autofiktion aiemmat tapahtumat eli noin kymmenen vuoden ajanjakso kuitataan merkityksettömänä, vaikka lukija ymmärtää VK:n koko narratiivin perusteella, ettei näin tietenkään ole. Kertoja rakentaakin kirjailijan ammatti-identiteettiään elämyksellisyyden kokemukselle. VK:n kertojan kirjoittamisen transsendentaalisuutta koskevien romanttisen käsitysten voi samalla nähdä edesauttavan hänen varsinaisen kirjallisen työnsä edistymistä. Ne tuottavat kokemusta kirjailijan työnteon mielekkyydestä. Toisin sanottuna saavutetun kirjailijuuden ihannoinnilla on kertojahahmon työskentelylle todellista merkitystä, mikä resonoi Ben-Shirin (2008) nykykirjailijoita koskevien tutkimusten kanssa. Fokalisaatiossa elämyksellisyyttä kerrotaan muuttunutta tajunnan poikkeustilaa (”suurenmoinen”, ”päähtymystä”) kuvaavin affektein:

Se tuntemus oli suurenmoinen. Olin elänyt yli kymmenen vuotta saamatta aikaan yhtään mitään, ja sitten yhtäkkiä, kuin tyhjästä, aloin vain kirjoittaa. Ja se mitä kirjoitin oli aiempiin puuhiini verrattuna laadultaan sellaista että se yllätti minut joka ainoa ilta, kun luin läpi mitä olin edellisenä yönä kirjoittanut. Se oli kuin päähtymystä, tai unissakävelyä, tila jossa ihminen on itsensä ulkopuolella, ja juuri siinä kokemuksessa oli ihmeellistä se että se oli pysyvää. (Knausgård 2015, 627.)

Toisaalta minäkertoja esittää kirjailijaidentiteettinsä vaativan myös muokkausta kirjoittamisen ammattimaistumisen myötä. Muokkauskäytänteet ovat enenevissä määrin vastakohtaisia kerronnassa esitetyn kirjoittajan kutsumuksen sekä kirjailijuuden saavuttamisen jännitteisyydelle. Tämän voi huomata fokalisaatiosta, joka painottaa jo julkaisutakuun saaneen romaanin kirjoittamisessa rutiinien merkitystä. Kertojan kirjailijaidentiteettiä rakentaa nyt totaalinen ammatillinen omistautuminen, jollaiseksi kirjailijan kutsumuksen kaikenkattava pakko on nyt eskaloitunut. Rutiinien tasapaino tarjoaa kestävän maaperän, jossa kertojan luovuus voi versoa ja sitä myöten romaani muotoutua valmiiksi kaunokirjalliseksi teokseksi. Samalla kirjoittamisen akti on sananmukaista ja vimmaista tekemistä: minäkertoja huomaa olevansa voimiensa tunnossa. Hän toistaa myös kirjallisuuden reflektoinnistaan tuttua, mystifioitua ”lähde”-vertauskuvaa. Omakohtaisessa asiayhteydessä se tuottaa

kerrontaan itsetehostuksen performatiivista, mikä ilmenee kirjoittamisen produktiivisuutena:

Nousin ylös illalla, kirjoitin yöllä, menin nukkumaan aamulla ja odotin kiihkeästi illan tuloa, jotta voisin taas kirjoittaa. Välillä ajoin pyörällä pieneen kauppakeskukseen ostamaan cd-levyjä tai kirjoja, mutta sekin lyhyt aika tuntui suurelta uhrukselta, eikä minulla oikeastaan ollut siihen varaa. Niinä kuukausina huomasin rutiinin ja toiston suuren voiman. Tein joka vuorokausi täsmälleen samoja asioita, niin että kaikki voimani säästyivät kirjoittamiseen. Sekin sai tehonsa samasta lähteestä, sillä kun kirjoitin joka päivä kolme sivua, sadassa päivässä karttui kolmesataa sivua, vuodessa yli tuhat. (Knausgård 2015, 626.)

4.3.2. Julkisen kirjailijan kiroista...

Minäkertojan tuotteliaisuudesta sikiää *Ute av verdenin* valmis käsikirjoitus, joka päättyy norjalaisille kirjamarkkinoille (Knausgård 2015, 649). Pian VK:n kertojahahmo astuu julkisen toiminnan alueelle ja osaksi kotimaansa kirjallisuusinstituutiota. Narratiivin pintatasolla kerrotaan menestyvän esikoiskirjailijan tarinaa. ”Sensaatiomainen esikoisteos” (s. 650) näyttää arvostelumenestystä ja pokkaa Norjan kriitikkojen palkinnon (s. 656). Kertoja jopa liitetään osaksi hänen palvomaansa länsimaisen kirjallisuuden kaanonin. Häntä esimerkiksi verrataan norjalaiseen klassikkokirjailija Knut Hamsuniin (s. 650), jonka hän oli ilmoittanut yhdeksi esikuvistaan Skrivekunstakademietin opintojensa aloituspäivänä (s. 66).

Julkisuus ei kuitenkaan tuo romaanin kirjoittamiseen ja julkaisemiseen verrattavaa helpotusta. Samalla narratiivissa sukeutuu ristiriitaa kirjailijan pyrkimysten ja niiden aktualisoitumisen välille: kertojahahmon yksi esittämistään kirjoittamisen pontimista on ollut julkisuus ja kirjallisen yhteisön osoittama ihailu, mutta nyt se ei tarjoakaan minkäänlaista katharsista – päinvastoin. Kertoja janoaa jatkuvasti ”lisää” julkisen huomion tunnustusta, mutta huomio aikaansaa ainoastaan tästä tutkielmani analyysiluvusta tuttuja riittämättömyyden performatiivisia toistumia. Saavutetussa kirjailijuudessa riittämättömyyden performatiivi kiinnittyy julkisuudesta juontuvaan jatkuvaan itsensä todistamiseen tarpeeseen ja näiden todistusten aiheuttamaan epäonnistumiseen (”koska tämä oli julkista, täällä jouduin tosiaan panemaan parastani”). VK:n kertoja kokee myös kokonaisvaltaisena esitettyä häpeän tunnetta, joka ilmenee niin fyysisinä (punastuminen) kuin vertauskuvallisinkin (”häpesin silmät päästäni”) tiloina. Oman persoonan ja kirjoitetun keskinäinen läheisyys on niin tukahduttavaa,

että se aiheuttaa lohduttomia alemmuudentunteita. Kertoja määrittelee julkista minäänsä jyrkän kielteisillä adjektiiveilla:

Kun luin haastattelut, häpesin silmät päästäni. Makasin yökaudet valveilla miettiessäni mikä idiootti olin. Jos seurasi muutaman viikon hiljaisuus, se tuntui täysin tyhjältä. Halusin lisää, ja kun sitä tuli, se oli aina hirveää. - - Punastuin, luin epätasaisesti, kiemurtelin kuin kastemato, ja läsnä olevat ystäväni ajattelevat varmasti että olin vieläkin suurempi luuseri kuin he olivat koskaan kuvitelleet, koska tämä oli julkista, täällä jouduin tosiaan panemaan parastani, ja ajattelin vain että parodiasta tulee nyt minun itseni parodia, ja luin yhä nopeammin päästäkseni loppuun. (Knausgård 2015, 654.)

Minäkertojan kirjailijaidentiteetti-projekti näyttää näin ongelmallisena, kun hän ikään kuin katsoo sitä muiden silmin. Romanttiset käsitykset osana kertojan minäkuvaa joutuvat muiden syynin alle; ne on laskettu sisäisestä maailmasta julkiseen arviointiin. Sen valossa minäkertoja mieltää itsensä kokemattomaksi kirjailijaksi. Kertoja ei ikään kuin kykene ottamaan identiteettiään vastaan tai ainakaan koe ansaitsevänsä sitä. Hänen kirjoittajan kehitykselleen oleellinen aitouden vaatimus on saavutetun kirjailijuuden myötä kääntynyt itseään vastaan. Pyrkimys valmiin kaunokirjallisen teoksen julkaisemiseen ja siten kirjailijaidentiteetti-projektin täydellistämiseen ei olekaan tehnyt kertojasta valmista kirjailijaa. Tämän tiedostaessaan kertojahahmo kokee valheellisuutta ja liittää ne oman kirjailijuutensa määreiksi (”omahyväinen”, ”teennäinen”). Samalla kerronnassa toistuu upotetun monologin yksipuolisuus. Ulkopuolinen katse tuottaa voimallisia riittämättömyyden tunteita kertojan kirjalliseen ammatti-identiteettiin. Unelmien täydellistyminen on vaihtunut kyvyttömyyteen:

– Aion lukea tekstin joka kertoo kuolemasta, sanoin. Jotkut kuulijoista alkoivat tirskaa. He eivät lopettaneet edes silloin, kun aloin lukea, ja hilpeys levisi. Kuolema, hahhah. Ymmärsin heitä, olin omahyväinen ja teennäinen nuori kirjailija, joka luuli tietävänsä jotakin elämän suurista kysymyksistä. (Knausgård 2015, 655.)

Kertoja ilmaisee myös suoraan, että ammattikirjailijana toimiminen vähentää hänen merkityksellisyyden kokemuksiaan. Hän on julkisuuden henkilö, ”joku”, mutta pitää statustaan sisällöttömänä: ”Minua ihmiset olivat alkaneet kohdella eri tavalla, nythän olin ’joku’. Vihasin sitä. Kaikista asioista oli kadonnut merkitys”. (S. 656.) Kirjallisesta

julkisuudesta voi vetää yhtäläisyysmerkin kirjailijan medianäkyvyyteen. Jokisen (2010, 393) mukaan media on avainroolissa nykykirjailijoihin kohdistettujen mielikuvien rakentamisessa. Mielikuvia synnytetään paitsi kirjailijan henkilöstä, myös tämän kaunokirjallisesta tuotannosta ja kirjailijan toiminnasta osana kirjallisuusinstituutiota. VK:n minäkertoja disidentifoi itsensä omasta julkisesta kirjailijuudestaan, jonka mielikuvat ovat synnyttäneet sekä media että Norjan kirjallisuusinstituutio. Kertoja reflektoi suoraan annettua ”kirjallista identiteettiään” ja mieltää varsinaisen kirjailijaidentiteettinsä olevan muiden ulottumattomissa. Toisaalta minäkertoja aavistaa itse tuottaneensa oman julkisen minänsä ”kuvan”. Tämän oivalluksen kautta minäkertoja tuottaa sellaista kirjailijanarratiivia, jossa hän on sekä itselleen tyypillisessä alistuneessa että toisaalta väärinymmärretyssä subjektipositiossa. Hänen aikalaikirjailijoidensa ja maanmiestensä luettelo korostaa kirjailijaidentiteetin kehityksen kuuluvaa erontekoa muihin ammattikirjailijoihin:

Kirjalliselta identiteetiltäni minun katsottiin Ute av verdenin ilmestyttyä edustavan täysmodernismia jonka taivaan alle kuuluivat sellaiset norjalaiset kirjailijat kuin Ole Robert Sunde, Svein Jarvoll, Jon Fosse, Tor Ulven ja varhainen Jan Kjørstad. Lillehammerin aikoina kirjani ilmestymisestä oli kulunut runsaat puoli vuotta, se myi hyvin, olin antanut sanomalehdille idioottimaisen haastattelun toisensa jälkeen, sanonut typeriä asioita radiossa, ollut televisiossa, esiintynyt kirjastoissa ja kirjakaupoissa, ja hitaasti minulle alkoi valjeta ettei oma käsitykseni itsestäni kirjailijana ehkä vastannutkaan muiden saamaa kuvaa. (Knausgård 2015, 658.)

Myös kumppanina ja aviomiehenä oleminen problematisoi kertojan kirjailijaidentiteettiä: nämä roolit tuntuvat heikentävän hänen pyrkimystään kiinnittyä kirjailijuuteen identiteettiprojektilleen ominaisessa ehdottomimmassa muodossaan. Knausgårdin minäkertoja käyttää tämän ilmaisemiseen jälleen VK:n yhtä keskeisimmistä kaunokirjallisista metaforista: valo/pimeys-dikotomiaa. Nyt tosin jäljellä on vain pimeys, joka vertautuu suoraan sekä kasvavaan itseinhon (”vihasin itseäni”) että oman itsetuntemuksen kadottamiseen. Onnen löytäminen kirjailijuuden kautta oli kertojan kirjailijaidentiteettiprojektin primääritavoite (”Minulla oli kaikki mitä halusin”), mutta kirjailijuus ei riitäkään jonkin pysyvän identiteetin rakennusaineeksi (”en enää tiennyt mitä halusin”). Ristiriita johtaa nyt hallitsemattomuuden kokemuksiin: fokalisaatiossa korostetaan tästä juontuvia sisäisen tyhjyyden tuntemuksia (”olin vain muotti”). Kertojan voi siis tässäkin mielessä nähdä olevan ikään kuin kyvytön

lunastamaan saavutettua kirjailijan ammatti-identiteettiään:

Pimeys laskeutui. Minulla oli kaikki mitä halusin. Olin kirjailija ja elin sillä, ainakin niin kauan kuin apuraha riitti, olin saanut vaimokseni kauniin naisen jota rakastin ja joka antoi minun tehdä mitä halusin. Hän ei vastustellut kun kerroin olevani poissa kaksi kuukautta, hän ei sanonut mitään kun lähdin illalla ulos ja tulin takaisin ympäripäissäni viiden aikaan aamulla, eikä hän koskaan uhannut jättää minua, vaikka olin ollut alakuloinen kaksi vuotta ja mitä ilmeisimmin vihasin itseäni. - - pimeys tiivistyi sisälläni, ilo katosi minusta, en enää tiennyt mitä halusin tai mitä tekisin, tiesin vain että poljin paikallani, olin jumissa, tunsin ettei minua ollut muovattu sisältä, olin vain muotti joka muotoutui kaiken ulkoisen perusteella. (Knausgård 2015, 664.)

4.3.3. ...työn siunaukseen

Kirjailijan alemmuuden ja syyllisyyden tunnot nostavat jälleen VK:n performatiiveihin itsetuhoisen käyttäytymisen. Kirjailijaidentiteettiprojektia ongelmallistanut ja kuitenkin sen sisäiseen kamppailuun oleellisesti kuulunut alkoholin käyttö palaa jälleen narratiiviin. Sen performatiivit ovat jo tutut, mutta nyt ne kertovat aiemmin kuoriutuneen kirjailijan kyvyttömyydestä sopeutua uuteen ammatti-identiteettiinsä. Kertoja on lukossa toisen romaaninsa kanssa: ”Päivät kuluivat, kuukaudet kuluivat, esikoisteokseni ilmestymisestä oli pian kaksi vuotta, en tuottanut mitään... (s. 663)”. Hän pakenee tätä kirjoituslukkoa alkoholiin sekä sen mukanaan tuomiin pinnallisiin ihmissuhteisiin. Narratiivissa ilmenee samalla vastaavuus aiempien hedelmättömiksi osoittautuneiden boheemikirjailijapyrintöjen kanssa. Nyt VK:n minäkerronnassa on riisuttu viimeinenkin glorifiointi kertojansa humalahakuisuudesta. Alkoholin käyttö assosioituu julkisen kirjailijaelämän sisäiseen tyhjyyteen: kertoja kokee, että hänellä on öisten, usein kirjallisten piirien kanssa vietettyjen ryyppyreissujen aikana jäljellä ”vain jonkin muun kaipuu” (s. 665).

Knausgårdin kertojahahmon alkoholin käyttö kärjistyy narratiivissa humalaiseen aviorikokseen ja sitä seuranneeseen vuoden mittaiseen piinaan. Maailmankirjallisuudella on paikkansa kertojan elämän taitekohdissa myös kirjailijauran käynnistymisen jälkeisessä ajassa. Nyt se ilmenee Knausgårdin metaforiikassa, minkä voi tulkita kertojan liittävänsä itsensä länsimaisen kirjallisuuden perinteeseen paitsi kaunokirjallisen äänensä etsijänä, myös elämähallintaongelmiensa kanssa kamppailevana ammattikirjailijana. Sosiaaliset suhteet ovat

yhä raastavammin kirjailijan nemesis. Esimerkiksi juuri pettämistä kuvaava teko ja sen aikaansaama syyllisyys esittää VK:n kertojan kärsivänä subjektina, jonka elämä on kuin kaukainen paralleeli-ilmiö Danten – niin ikään runoilijan itsensä mukaan nimetylle – *Jumalaisen näytelmän* päähenkilölle. Knausgårdin omaelämäkerrallinen narratiivi tuntuu samalla muistuttavan omasta romaaniluonteestaan, vaikka ratkaisu ei olisikaan täysin tietoinen. Vaikutelmat syntyvät allegorisesta dialogisuudesta kerronnan aikaisemmista teemoista eli tässä tapauksessa Danten helvetistä: ”...avasin oven, riisduin ja menin nukkumaan Tonjen viereen. Kun heräsin, olin helvetissä. (s. 666)”

Kertojahahmo ei uskalla kertoa pettämisestään vaimolleen Tonjelle. Tarve tunnustaa purkautuu kuitenkin kirjailijakollega ja ystävä Tomakselle, mutta se ei tuo helpotusta. Tämän jälkeen minäkertoja perkaa minuuttaan itseinhon performatiivisin toistumin, joita fokalisaatiossa yhteennivovat samat häpeän ja syyllisyyden tunteet. Nämä affektit myös halvaannuttavat Knausgårdin kirjailijahahmon luomiskykyä. VK:ssa siis keskeisenä esitetty ammatillisen identiteettitavoitteen eli kirjailijuuden saavuttaminen suorastaan vähentää kertojan tekstintuottamiskykyä. Minäkertoja myös kyseenalaistaa jälleen koko kirjailijaidentiteettiprojektinsa. Fokalisaatio kuvaa tuntemusten dramaattista ehdottomuutta, mikä kertoo kirjailijan yhtäaikaisesta ammatillisesta ja eksistentiaalisesta kriisistä (”kaikki oli pilalla”, ”minulla ei ollut mitään”):

Huono omatuntoni oli jatkuvaa, teimmepä mitä tahansa, olin teennäinen ja valheellinen, petturi, huono ihminen, ja mitä lämpimämpi hän oli minua kohtaan, mitä lähemmäs hän tuli, sitä pahempi olo minulla oli. En ollut millänsäkään, mutta kaikki oli pilalla, kaikesta oli tullut peliä - - Kirjoittamaan en pystynyt, esikoisteokseni ilmestymisestä oli nyt neljä vuotta, minulla ei ollut mitään enkä todennäköisesti saisi ikinä aikaiseksi mitään. (Knausgård 2015, 670.)

VK:n narratiivissa kirjailija voi lopulta vapautua ahdistuksestaan vain oman sisäisen maailmansa ja siihen kiinnittyvän kirjoittamistyön avulla. Minäkertoja esittää tiedostavansa tämän, kun hän itsereflektoi julkisia esiintymisiään (lukutilaisuuksia ja sanomalehtihaastatteluita) koskevia pelkotilojaan: ”Jos vain olisin osannut kirjoittaa, se ei ehkä olisi ollut niin vaarallista. (s. 656)” Ennen kolmatta ydinepifaniaa VK:n kerronnan voi

tulkita vihjaavan kirjailijaidentiteetin uudistumistarpeesta. Minäkertoja saa näet romaanikirjoittamisen polkiessa paikallaan puristettua kirjallisista hahmotelmistaan ”Tuli” nimisen lyhytproosatekstin. Minäkertoja upottaa tekstin kokonaisuena fragmenttina (s. 660–663) VK:n kerrontaan. Sillä on siis merkitystä kirjailijaidentiteetin muokkausprosessissa: metafyyminen tulen olemusta ja sen yhteyttä kuolemaan pohtiva kirjoitus ennakoii jo uutta kirjallisen luovuuden kautta. Samalla fokalisaatiossa voi erottaa toistuvan kirjailijakutsumuksen hylkäämisen ja uudelleenlöytämisen tuli-metaforan. Nyt sen voi tulkita painottavan kirjailijaidentiteetin palavan kutsumuksen jatkuvuutta, mutta myös tämän jatkumon vaatimaa ilmestyksenomaista inspiraatiota: ”...ilmestyksen ja tulen muoto on sama. (s. 661)”

Toisen romaanin *Aikansa kutakin* (norj. *En tid för alt*, 2004) syntyhetki kuvataankin esikoisromaanin aloittamisen kaltaisena ilmestyksenä. Narratiivissa tätä edeltää aviorikoksen aikaansaama transgressio, kun syyllisyyden tunteet eskaloituvat paljastumiseen ja minäkertojaan kohdistuneisiin raiskausepäilyihin. Epäilykset osoittautuvat perusteettomiksi, mutta minäkertojan avioliitto ja elämä kriisiytyvät entisestään. Kertoja sananmukaisesti pakenee elämäntilannettaan työnsä ääreen, mutta tästä huolimatta kirjoittaminen vielä takkuu ja sen myötä kerronnalle tyypillisesti kaikki. Minäkertoja myös esittää kirjailijuudelleen langetetun julkisen katseen yleisen tuomion: epäpersonoidut tiedotusvälineet (”toimittajat”, ”he”) huomioivat hänet enää yhden teoksen tähdenlentina. Pian kuitenkin kirjoittamisen reflektoinnin performatiivi kertoo täydellistymisestä: ”Vihdoinkin, siinä on romaani.” Inspiraatio on liki raamatullisen ilmestyksenomainen: narratiivissa dantemainen helvetti on vaihtunut taivaalliseen enkelimetaforaan, jonka kertoja sisällyttää osaksi kirjoittamaansa romaania. Tämä kirjailijaidentiteettiprojektin uudelleenkiinnittymishetki myötäilee myös Ben-Shirin (2008) tutkimuksia, kun kirjallinen inspiraatio auttaa kertojahahmoa selviytymään arki- ja sosiaalielämän haasteista. Itse asiassa VK:ssa kerrotaan tästä täydellistymisestä seuraavan hetkellisen megalomaaninen minäkuva: ”kaikki on taas mahdollista”. Samalla kirjailijuus lunastetaan uudelleen emotionaalisten huippukokemusten myötävaikuttamana. Kerronta implikoi, että VK:n kirjailijan minäkuvan vahvuus on riippuvainen työn jatkuvuudesta, joka taas auttaa paikantamaan elämälle mielekkään menosuunnan:

Pakenin kirjoittamiseen, istuin työhuoneessa aamusta iltaan, mistään ei tullut mitään. Toimittajat olivat kauan sitten lakanneet soittamasta, ja silloin harvoin kun sitä sattui he kysyivät halusinko olla mukana artikkelissa jossa puhuttiin kirjoittamislukosta tai yhden kirjan julkaisseista kirjailijoista. Mutta helmikuussa 2002 tapahtui jotakin. - - Kuvasin yön yön sellaisena kuin sen muistin, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta: kun isä valaisi kuollutta lokkia taskulampulla, sen siipien alla oli pari pientä, ohutta kädentapaista lisuketta. Ne olivat olleet enkeleitä, annoin hänen sanoa, ja silloin tiesin: siinä on romaani. Vihdoinkin, siinä on romaani. Innostuin tosissani. Yhtäkkiä minulla oli paljon energiaa, kävin kaupassa ja tein ruokaa ja juttelin kaikesta mahdollisesta, täynnä aloitteita Tonjea kohtaan, me voisimme lähteä sinne, tehdä sitä, kaikki oli taas mahdollista. (Knausgård 2015, 680–681.)

Kertojahahmon kirjailijaidentiteetin osana ovat kuitenkin loppuun asti eriasteinen ulkopuolisuus ja sopeutumattomuus. Ne ilmenevät paitsi sopeutumattomuutena arkielämään, julkisuuteen ja kirjallisuusinstituutioon, myös norjalaiseen yhteiskuntaan yleensä. Knausgårdin minäkertojan kirjailijuus ei lopulta ole sidottu kansallisuuteen tai muihinkaan paikallisiin rajoitteisiin. Kertoja tarjoaa tälle tulkinnalle konkreettisen kaikupohjan VK:n lopetuksessa. Hän haluaa ”pois tästä kaikesta” (s. 682). Lukijan on mahdollista ymmärtää tämä niin, että kertoja viittaa tällä paitsi ongelmalliseen avioliittonsa, myös omaan sosiaaliseen yhteisönsä ja laajemmin siihen yhteiskuntaan, jossa hän kirjailijana toimii. Kirjailijaidentitettinarratiivi kiertyy kokoavaan lopetukseen, kun kertoja saapui sen alussa Bergeniin ja lopussa jättää taakseen paitsi kyseisen kaupungin, myös Norjan: ”...nousin Tukholmaan menevään junaan, menin istumaan aloin lukea. Niin jätin taakseni Bergenin.” (s. 683.) *Ensimmäisen kirjan* (2011) perusteella on mahdollista tietää, että Knausgårdin kertojahahmo lähtee Ruotsiin jäädäkseen.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Minäkertoja esittää oman kirjailijaidentiteettinsä kehityksen sekä kertomuksellisten taitekohtien että fokalisaation vaihteluiden keinoin. Kirjoittaminen on hänen keskeisin identiteettitavoitteensa. Tämän kirjailijaidentiteettiprojektin dynamona on kirjailijan kutsumus, joka on perustaltaan romanttinen. Minäkertoja näet esittää kirjailijuuden olevan hänen minäkuvansa ehdottomin ja oleellisin osa, so. kokonaisvaltainen kutsumus. Kutsumus on samalla niin itsestään selvä, että hän ei osaa selvittää sen alkuperää itselleen tai narratiivissa esiintyville tekstuaalisille toisille. Kertoja kuitenkin vaalii nimenomaan julkaisemista ja sen synnyttämää kuuluisuutta kirjailijaihanteinaan. Hän myös hyödyntää kirjoittamistavoitteitaan esiintymällä kirjoittajana ja kirjailijana VK:n kerronnassa käydyissä dialogeissa, vaikka ei ole vielä kirjailijuutta saavuttanut. Minäkertojan kirjailijaidentiteettiin kiinnittykin tarve tehdä itsensä näkyväksi. Kirjoittamalla hän haluaa kirjoittaa itsensä maailmaan – tulla joksikin ja olla jotain. Samanaikaisesti tämä tavoite on niin voimallinen, että kertojahahmon voi nähdä pyrkivän kirjailijaidentiteettiprojektillaan pysyvään tai jopa ikuiseen identiteettiin.

Nämä kirjalliset tavoitteet sekä voimaannuttavat että lamaannuttavat minäkertojaa. Ne usein kannattelevat häntä sosiaalisten riittämättömyyden tunteiden yli, mutta toisaalta problematisoivat koko kirjailijaidentiteettiprojektin. Syntyneitä tuntemuksia kuvataan paitsi optimismin ilmaisuin, myös ennen muuta jatkuvin itse-epäilyn performatiivein. VK:n narratiivissa esimerkiksi kirjoittamista koskevien kunnianhimoisten tavoitteiden ja toisaalta epäonnistuneiden kirjoittamisten aktien välinen ristiriita on toistuva. Ylipäätään kirjoittamisen ja sen pohdinnan performatiiviset toistot hahmottuvat minäkertoja Knausgårdin kerronnalliseksi strategiaksi, jolla hän ilmentää pitkällistä ja vaikeaa tavoitettaan saavuttaa pysyvä onni kirjoittamalla. Tämä kirjoittamista koskeva ajatuspuhe on kirjailijaidentiteetin rakentumisessa avainroolissa, koska se ilmentää sekä minäkertojan tarvetta kehittyä kirjoittajana että varsinaista kirjailijakehitystä.

VK:n minäkertojalle kirjailijan ura on siis ammattitavoite, mutta tämä ammattilaisuus on vain

välillistä. Enemmän kirjailijuus on hänelle eräänlainen korkeamman olemassaolon muoto, joka on vapautta esimerkiksi rahan ansaintalogiikkaan perustuvan työnteon paineista. Tässä on merkittävä yhtymäkohta Jokisen (2010) viimeisen romantikon kirjailijatyyppeihin, joka kokee kirjailijan ammatin enemmän kaiken ylittäväksi elämäntavaksi. Tämä näkyy ennen muuta siinä, kuinka minäkertoja polarisoi kirjailijuuden muiden ammattien kanssa. Vastakkainasettelu ulottuu nimenomaisesti näitä ammatteja harjoittaviin ihmisiin. Minäkertojan peilatessa itseään näihin toisiin hän tuntee ulkopuolisuutta ja kyseenalaistaa täydellisesti muut tavat elää kuin kirjailijana. VK:ssa kirjailijaidentiteetin osana voi siis nähdä romanttisen käsityksen ikään kuin predestinoituneesta kirjailijan tiestä.

Minäkertoja rakentaa kirjailijaidentiteettiään myös leppymättömällä lukemisella ja positioimalla itseään maailmankirjallisuuden perinnejatkumoon. Hänelle lukeminen on sekä sisäisen maailman merkityksellistämistä että toisaalta oman kirjoittamisen vertailua, joiden avulla hän rakentaa käsityksiään kirjailijuudesta. Kirjailijaidentiteetti rakentuu tällöin esteettisten vaatimusten kautta: kaunokirjallisuus on minäkertojalle korkein luomisen muoto ja nimenomaan muoto, sillä kirjallisuuden kieli ja kuvaustavat ovat hänelle arvokasta itsessään. Samalla hän toistuvasti mieltää tyyllisesti kestävästä kirjallisuudesta kirjoittavilla olevan salainen taito ja sisäinen varmuus – mystinen ”se”. Minäkertoja siis sisällyttää kirjailijaidentiteettiinsä käsityksen kirjailijasta taiteilijana, joka välittää lukijalle poikkeuskykyjensä ilmentymiä ja siten tuo reaali maailmaan uusia, arkitodellisuutta latautuneempia merkitystasoja. Samalla kirjallisuus laajentaa kertojan ajattelua ja tarjoaa välineitä tunteiden käsittelyyn. Yhtäältä VK:n minäkertoja siis esittää kirjailijaidentiteettiänsä kehittyvän lukukokemusten tarjoamassa omakohtaisessa elämyksellisyydessä. Toisaalta lukeminen tarjoaa hänelle myös samastumispintaa ja kokemusten jakamisen tarpeen.

VK:n kertojan kirjailijaidentiteetti rakentuu myös vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Tämä vuorovaikutus ei ole yksitahoista. Minäkertojan kirjailijaidentiteetti projektissa muihin kirjoittajiin myönteisessä mielessä samastumisen vaatimuksena voi nähdä etäisyyden: kertoja reflektoi kuuluisten kirjailijoiden kautta omia kirjallisia tavoitteitaan ja hakee näiltä eräänlaista kohtalotoveruutta, mutta toisaalta he ovat hänelle olemassa vain tuotantonsa ja

elämäntarinoidensa kautta. Minäkertojan sosiaaliseen elämänpiiriin kuuluvat tekstuaaliset toiset ovat hänen toiset keskeiset vertailukohtansa, johon kirjailijaidentiteettiä kerronnassa heijastetaan. He kuitenkin ajavat kertojahahmon kateuden ja riittämättömyyden tunteista juontuviin, alistuneisiin subjektipositioihin. Toisaalta minäkertoja toimii näin ylipäättään osana kirjoittamista ja kirjallisuutta arvostavia sosiaalisia yhteisöjä, minkä voi nähdä vievän eteenpäin hänen kirjailijan kehityskertomustaan.

Tätä kehityskertomusta kyllästävätkin myös kaunokirjalliset valinnat; minäkertoja käyttää niitä kirjailijan kehityskertomuksensa tarinallistamiseen. Metaforat ovat voimakkaita ja perustuvat usein vastakohtiin. Yhden oleellisimmista eli tulen lopullisuus, kiirastulimainen koettelemus ja lopulta uudelleensyntymisen potentiaali limittyy tarinallisesti kirjailijan kutsumuksen alituisen menettämiseen ja uudelleenlöytämiseen. Minäkertojan kirjailijaidentiteetin osana hahmottuukin elämänmittainen kilvoittelu: kirjailijan kutsumus on jatkuvasti lunastettava uudelleen. Tätä ymmärrystä Knausgårdin kertojahahmo ei kuitenkaan tunnu tavoittavan, mutta narratiivissa usein toimii sen mukaisesti. VK:ssa kirjailijaidentiteettiä kerrotaan ristiriitojen ja kontrastien kautta, joissa tiivistyy kertojan sisäinen kamppailu kirjallisten unelmien saavuttamiseksi. Minäkertojan kirjailijaidentiteettiä tähtää elämän- ja tulevaisuudenhallintaan. Kuitenkaan kyseisessä identiteettiprojektissä ei toteudu tasapaino, vaan kirjailijuus on jatkuvassa jännitteessä. Samalla kirjailijan kehityskertomusta kuljettavat tunteiden ääriä: VK:n kaunokirjallinen ääni on itseään epätoivoisesti etsivän ja samalla kärsivän taiteilijanalun ääni.

Knausgårdin minäkertoja on kirjallisena hahmona myös herkkä poikkeusyksilö, jonka ulkopuolisuuden tunne ajaa häntä transgressiiviseen toimintaan. Tähän toimintaan kiinnittyvät taiteilijaelämäkerroille tyypillinen alkoholi sosiaalisena voiteluaineena ja kertojan kokema kyvyttömyys sopeutua kulloiseenkin yhteisöönsä. Minäkertoja asettuu tällöin suoraan konfliktiin oman yhteiskuntansa sosiaalisesti konventionaalisten normikäsitteiden kanssa. Minäkertojalle alkoholin käyttö on paitsi yritys peittää sosiaalista epävarmuutta, myös kirjoittamiseen kiinnittyvää epäonnistumista. Kuitenkin kertoja toistuvasti ahdistuu toiminnastaan. Siten VK:n kerronnasta piirtyy sellaisen nykykirjailijan kuva, jolle alkoholi on

kirjailijaidentiteettiprojektin problematisoija luovuuden lähteen asemesta. Knausgårdin fokalisaatio purkaakin näin osaltaan boheemisen kirjailijan myyttiä, joka ei yhteensovitu kirjailijuuteen: kertojahahmon ihannoima epäkonventionaalinen ja boheeminen elämäntapa törmäytyy arkitodellisuuden kanssa.

Kirjailijan tie kulkee lopulta äärimmäisyyksien kautta, kun alkoholi on katalysaattorina minäkertojan itsetuhoisuuden performatiiveille. Samalla VK:n kirjailijaidentiteettiprojektin ongelmakohtia voi pitää etenkin eksistentiaalisina ongelmia: kirjailija epäilee koko olemassaolonsa mielekkyyttä, mutta päätyy toistuvasti periksiantamattomuuteen. Kirjailijaidentiteetinarratiivi on samalla selviytymistarina: minäkerronnassa itsetuhoista käyttäytymistä ja ajattelua seuraavat kirjailijaidentiteetin kiinnittymis- ja täydellistymishetket. VK:n minäkerronnassa nämä hetket ovat merkityksellisiä epifaaneja, jotka kuvaavat kirjailijuuden saavuttamista ja edelleen kirjailijan työn onnistumista. Niiden draamallisena kärkinä toistuvat minuuden eheytymistä kuvaava kerronta sekä uskonnollinen symboliikka. Minäkertoja esittääkin kirjoittamisen parhaillaan käännteentekevien inspiraatioiden ohjaamana, vaistonvaraisena luomistyönä. Tällaisista epifaaneista ensimmäinen on minäkertojan esikoisromaanin *Ute av verdenin* (1998) aloitushetki, jonka myötä narratiivi kiertyy kirjailijan kehitysaskeleiden suurimpaan harppaukseen eli kirjailijuuden saavuttamiseen.

VK:n fokalisaatiossa korostuu edelleen tekstuaalisen itseilmaisun tarve, joka myötävaikuttaa syntyneen kirjailijan ammattimaistumiseen. Ilmaisutarve kiinnittyy oman sisäisen maailmansa merkityksellistämiseen taiteellisessa, so. kaunokirjallisessa muodossa. Kirjailijuuden saavuttaminen on samalla minäkertojalle vapahdus henkisistä painolasteista. Minäkertojan toinen epifaani onkin esikoisromaanin lopullinen hahmottuminen julkaistavaan muotoon ja hänen julistautumisensa kirjailijaksi. Samalla Knausgårdin kertojahahmon kirjailijaidentiteetti rakentuu myös omakohtaisen kirjailijanaän löytämisen kautta: kertoja saavuttaa ammattikirjailijuuden kirjoittamalla traumaattisesta isäsuhteestaan ja siten vapautuu häneen nähden alistuneesta subjektipositioistaan. Minäkertojan voi näin nähdä liittävän kirjalliseen työhönsä aitouden ja rehellisyyden määreen, missä on yhtymäkohta Jokisen (2010) modernien kirjailijatyyppeiden edustajien kirjallisiin ihanteisiin. Fokalisaatiossa kuuluva dialogi teoksen

kirjoittamishetken ja kertomuksen ajankohdan kesken on merkillepantavaa. Kertojan kirjailijaidentiteetti projekteissa on näet helppo nähdä rinnastuksia VK:n kirjoittaja Karl Ove Knausgårdin sanomisen pakkoon ja sen aikaansaamaan mammuttimaiseen *Taisteluni*-sarjaan. Narratiivista ilmenee niin kertomuksellisella kuin metatasollakin kirjailijaidentiteettiin kuuluva oman äänen etsintä. Kertojahahmon tapauksessa ääni löytyy hyödyntämällä omaa persoonaa ja elämäkokemuksia luomistyössä.

Toisaalta romanttista kirjailijakuvaa ja selviytymistarinaa ristivalottavat kirjailijan työn käytänteet, jotka eivät ole yhteneväisiä minäkertojan esittämien lähes transsendentaalisten inspiraatioiden kanssa. Kirjoittajaksi kasvu on täynnä Jokisen (2010) erottelemien viimeisten romantikkojen kaltaisia suhtautumistapoja, mutta ammattikirjailijana myös Knausgård on riippuvainen rutiineista ja vakiintuneista olosuhteista. Ylemmydentuntoinen ja romanttinen käsitys kirjailijuudesta on läsnä nyt enemmän kirjoittamisen prosessiin liitetyissä mielikuvissa, joiden merkitys on samalla yhtä todellinen kuin kirjailijan ammatillinen arki: mielikuvat motivoivat kirjoittamistyötä.

Tämän kirjoittamistyön ja laajemmin kirjailijan ammatti-identiteetin osana on sama yksinäisyyden ja omaehtoisuuden vaade kuin kirjailijan identiteettitavoitteessakin. VK kertoo tästä käsityksestä minäkertojan esikoisromaanin menestyessä ja kertojahahmon noustessa kuuluisuuteen. Minäkertojan sisäinen ja kaunokirjallisuutta synnyttävä maailma näyttäytyy hänen kaikkein henkilökohtaisimpana elämänalueenaan, puhtaimpana omanaan. Ulkopuolisen katseen määriteltäessä hänen kirjailijuutensa, myös kirjailijaidentiteetti projekti problematisoituu. Knausgårdin minäkertojan voikin nähdä julkisen elämän sivullisena: hän esittää itsensä sekä konventionaaliseen arkeen että kirjallisuusinstituutioon sopeutumattomana toimijana. Minäkertoja disidentifoiutuu omasta julkisesta kirjailijaminästään ja ajautuu kirjoittamislukkaan. Fokalisaatio esittää julkisuuden sisällöttömänä: kirjailijaidentiteetti projektin lähtökohta eli kuuluisuus on itse asiassa ammattikirjailijan työn hidaste. Knausgårdin kertojahahmo täyttää syntynyttä tyhjiötä sekä riittämättömyyden tunnetta alkoholilla ja lopulta myös uskottomuudella. Minäkertojan kirjailijan ammatti-identiteetin problematiikan myötä siis koko hänen elämänsä kriisiytyy. Näiden havaintojen

pohjalta on myös mahdollista päätellä, ettei Knausgårdin kertojahahmo täysin sopeudu Jokisen (2010) erottelemien postmodernien ammattikirjoittajien korostamaan kirjallisuuden leipätyöhön ja kirjailijuuden pitämiseen vain yhtenä elämänalueena: esimerkiksi hänen ihmissuhteensa ja minäkuvansa kärsivät alkuperäisen kirjailijaidentiteettitavoitteen saavuttamisesta huolimatta.

VK:n minäkertoja on samalla tunnustava romaanisubjekti: kertojahahmo tunnustaa omat heikkoutensa ja häpeän tunteen aiheuttajansa. Samalla tunnustamisen käytännöt vaikuttaisivat olevan aina moninkertaisia. Kertomuksessa on näet yhä vahvemmin myös tekstuaalisen itserusokinnan elementti; kirjoitetussa kertomusmuodossa Knausgårdin kertojahahmolla on pyrkimys puhdistautumiseen. Tämä puhdistautuminen saavutetaan narratiivin tasolla, kun minäkertoja aloittaa toisen romaaninsa: se on ekstaattisessa elämyksellisyydessään ja uskonnollisessa metaforiikassaan VK:n kolmas ydinepifaani. VK:n kirjailijakertomus on siis selviytymistarina tässäkin mielessä, kun kertoja löytää ehtyneen elämänhalunsa jälleen sisäisestä maailmastaan, ts. kaunokirjallisuuden luomistyöstään. Minäkertoja esittääkin kirjailijaidentiteettinsä kehityksen jälleen romanttisessa mielessä: dantemainen julkinen ja eksistentiaalinen helveti vaihtuu inspiraation taivaallisuuteen. Toisaalta VK:n kirjailijan selviytymiskertomuksen voi nähdä myös temaattisesti arkisempana: kirjailijuus käytännön työnä – ei kertojan aiemmin haikailemanaan kuuluisana nimenä – esitetään minäkertojan kirjailijan ammatti-identiteetin vahvistajana.

Knausgårdin kerronnan kirjailijaidentiteetissä on kuitenkin myös perustavanlaatuisia vahvuutta: se on valinta, jonka vääjäämättömyys kannattelee VK:n kasvutarinaa. Tulkinnan avaimena ovat juuri kertomuksen moninaiset, romaanitaiteelliselta tuntuvat konstruktiot kuten metaforat ja kielikuvat. Niitä voi pitää ensinnäkin narratiivin vihjeinä siitä, että todellisen kirjailija Karl Ove Knausgårdin minuus on kertojaansa monikerroksisempaa; onhan jälkimmäisen kerronta verhottu kaunokirjallisuuden muotokieleen. Ennen muuta niillä kuitenkin terävöitetään kerronnassa kehittyvän kertojan polkua. Knausgårdin kerronta ei näet ole täysin lineaarista, mutta pyrkii silti rakenteelliseen ja taiteelliseen koherenttisuuteen. Pyrkimyksen voi jo itsessään nähdä kerronnallisena kirjailijan polun ja siten

kirjailijaidentiteetin vahvistumisen kuvauksena.

Tutkielmani voi nähdä autofiktiivisen romaanin sisäisenä omana narratiivinaan. Tämä narratiivi on kokoelma ristiriitaisia näkemyksiä ja siten luonnollisesti risteäviä tulkintoja, joista sukeutuu Karl Ove Knausgård nimisen minäkertojan kivulias kasvutarina kirjailijaksi. Knausgårdin *Taisteluni*-romaanisarjan tieteellisessä tutkimuksessa haastavinta on aineiston laajuus – myös VK:n kaltaisen kokonaisuudesta irrotetun ja silti itsenäisen teoksen kohdalla. Rajallisessa muodossaankin pro gradu -tutkielmani tarjoaa kuitenkin uusia avauksia kirjallisuussosiologiseen tutkimukseen ja kulttuurintutkimukseen. Se resonoi Jokisen (2010) kirjailijaidentiteettityyppien, varsinkin viimeisten romantikkojen ja modernien kirjailijatyyppeiden edustajien, kanssa. Kuitenkin minäkertojan kirjailijakehitys on omalakinen kirjailijaidentiteettinarratiivinsa. Se tarjoaa jäsenytyneen näkökulman esimerkiksi autofiktiivisen kirjailijaluonteen poikkiteollisen tutkimukseen laajemminkin. Näkökulma on painokas ja ajankohtainen; onhan Knausgård tämän lajityypin kärkinimiä 2010-luvun korkeakirjallisuudessa.

Samalla tutkielmani on yksi avaus sosiologiseen kirjailijaidentiteetti- ja omaelämäkertatutkimukseen lisäämällä ymmärrystä nykykirjailijasta yhteiskunnallisena toimijana. Tämän toiminnan lainalaisuudet näet kumpuavat kirjailijan ammatilliseen kehitykseensä ja kirjalliseen työhönsä liittämistä mielikuvista ja suhtautumistavoista sekä näiden pukemisesta yhtenäiseen tarinalliseen muotoon. Knausgårdin kertojanääni on tästä edustava esimerkki. Toisaalta tutkielmassani ilmitullut kirjailijakertomus tarjoaa mahdollisuuksia myös erontekoihin Knausgårdin kertojaminän ja todellisen kirjailijaminän välillä. Onhan tutkielmani yhtenä temaattisena juonteenakin kirjailijahahmon minäkuvan ja muiden hänestä muodostuvien käsitysten törmäytyminen kirjallisuuden julkisella kentällä. Tutkielmani analyysia onkin mahdollista jatkaa kirjailija Knausgårdia koskevaan ja instituutiolähtoisempään kirjallisuussosiologiseen analyysiin. Tällöin aineistona voisi olla esimerkiksi hänen julkista minäänsä käsittelevät kirjoitukset, kuten kirjailija Knausgårdin haastattelut ja artikkelit tai häntä koskevat kirjallisuuskommentaarit ja -kriitikit.

Karl Ove Knausgårdin minäkertoja ei suostu kaikenkattaviin selityksiin: hän on kirjallisenä hahmonakin kompleksinen ja juuri siksi myös kestävä tarkastelukohde. Kertojahahmo on tallettanut minuuttaan taideteoksen muodossa, joten luonnollisesti hänen kirjailijaidentiteetissäänkin on kaikuja tällaisesta elämän ideasta. Samalla VK on osa jatkumoa samanaikaisesti todellisen ja fiktiivisen kirjailijan omakuvassa. Sain tutkielman teon loppuvaiheessa käsiini tuoreimman *Taisteluni*-sarjan suomennoksen eli sen päättävän *Kuudennen kirjan* (2016). Knausgårdin minäkertojan kirjailijaidentiteetin tutkimista onkin mahdollista jatkaa paitsi *Taisteluni*-sarjan muihin osiin, niin ennen muuta tähän päätökseen. Temaattisesti se on runsas minäkertoja/kirjailijan muotokuva. Esimerkiksi Knausgårdin kertojanaani on siinä metafiktiivisimmillään. Kertoja julkaisee sen kuluessa jo ensimmäisen *Taisteluni*-sarjan teoksen ja käsittelee edelleen julkisuuden vaikutusta minuuteensa ja kirjalliseen kehitykseensä. Hän myös pohtii suoraan omaa kirjallista identiteettiään ja oman kirjoittamisensa sekä autofiktiivisen romaanisarjansa merkitystä.

Kuitenkin romaanisarjan kuudennen osan kirjailijaidentiteettiprojektin ymmärtämisen välttämättömänä siltana on sitä edeltävä ja kirjailijaidentiteettiä rakentava VK. Saman kirjailijaidentiteetin analytiikkaa on ehkä tulevaisuudessa mahdollista täydentää minämuotoisella kertomuksella, joka on *Taisteluni*-sarjaa autenttisempi tai kuten kirjailija Knausgård itse on todennut Helsingin Sanomien (2014) haastattelussa: ”Päiväkirjoissani luulen pystyväni kirjoittamaan ilman nimimerkkiäni liittyviä odotuksia. Mutta en ole ajatellut niitä julkaista. Vielä.”

KIRJALLISUUS

Aineisto

Knausgård, Karl Ove (2015): *Taisteluni. Viides kirja*. Suom. Katriina Huttunen. Like, Helsinki. (Alkuteos *Min kamp. Femte bok*, 2010.)

Lähteet

Ben-Shir, Deborah (2008): "Born to Write. Discovery and Construction of Self in the Identity Stories of Poets and Writers." *Qualitative Sociology Review*, 4:1. 21–45.

Bosseaux, Charlotte (2007): *How does it feel? The Point of View in Translation. The Case of Virginia Woolf into French*. Rodopi, Amsterdam.

Cohn, Dorritt (1983): *Transparent minds. Narrative modes for presenting consciousness in fiction*. Princeton University Press, Princeton.

Erasga, Dennis S. (2014): "Lives in Fiction. Auto/Biographies as Theoretical Narratives" *Asia-Pacific Social Science Review*, 2:14. 94–111.

Escarpit, Robert (1971): *The Sociology of Literature*. E. Pick, London.

Freeman, Mark (2001): "From substance to story. Narrative, identity, and the reconstruction of the self." Teoksessa Brockmeier, Jens & Carbaugh, Donald (toim.) (2001): *Narrative and Identity. Studies in Autobiography, Self and Culture*, 283–298. John Benjamins, Amsterdam.

Gollwitzer, Peter M. & Kirchhof, Oliver (1998): "The Willful Pursuit of Identity." Teoksessa Heckhausen, Jutta & Dweck, Carol S. (toim.) (1998): *Motivation and Self-Regulation Across the Life-Span*, 389–423. Cambridge University Press, New York.

Hallila, Mika (2011): "Autonomian ja esittävyiden ongelmia. Modernin kirjallisuuden pääsuuntausten sosiologiaa." Teoksessa Ruohonen, Voitto, Sevänen, Erkki & Turunen, Risto (toim.) (2011): *Pahu maailmaan: Kirjallisten tekstien sosiologiaa*, 394–427. SKS, Helsinki.

Hall, Stuart (1999): *Identiteetti*. Suom. ja toim. Lehtonen, Mikko & Herkman, Juha. Vastapaino, Tampere.

Hägg, Samuli, Lehtimäki, Markku & Steinby, Liisa (toim.) (2009): *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. SKS, Helsinki.

- Hägg, Samuli (2011): ”Kerrontakeinojen sosiologiaa.” Teoksessa Ruohonen, Voitto, Sevänen, Erkki & Turunen, Risto (toim.) (2011): *Pahu maailmaan: Kirjallisten tekstien sosiologiaa*, 428–456. SKS, Helsinki.
- Hyvärinen, Matti (1998): ”Lukemisen neljä käännettä.” Teoksessa Hyvärinen, Matti, Peltonen, Eeva & Vilkkö, Anni (toim.) (1998): *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*, 311–336. Vastapaino, Tampere.
- Hyvärinen, Matti, Peltonen, Eeva & Vilkkö, Anni (toim.) (1998): *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Vastapaino, Tampere.
- Hyvärinen, Matti, Oinonen, Eriikka & Saari, Tiina (2015): *Hajoava perhe. Romaani monitieteisen tutkimuksen välineenä*. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, Elina (2010): *Vallan kirjailijat. Valtion apurahoituksen merkitys kirjailijoille vuosituhaten vaihteen Suomessa*. Avain, Helsinki.
- Karkama, Pertti (1994): *Kirjallisuus ja nykyaika*. SKS, Tampere.
- Kaskisaari, Marja (1998): ”Rakkauden täyttymys. Seksuaaliset erot ja romanttinen rakkaus.” Teoksessa Hyvärinen, Matti, Peltonen, Eeva & Vilkkö, Anni (toim.) (1998): *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*, 273-309. Vastapaino, Tampere.
- Kaskisaari, Marja (2000): *Kyseenalaiset subjektit*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Knausgård, Karl Ove (2011): *Taisteluni. Ensimmäinen kirja*. Suom. Katriina Huttunen. Like, Helsinki. (Alkuteos *Min kamp*, 2009.)
- Knausgård, Karl Ove (2016): *Taisteluni. Kuudes kirja*. Suom. Katriina Huttunen. Like, Helsinki. (Alkuteos *Min kamp. Sjette bok*, 2011.)
- Koivisto, Päivi (2011): *Elämästä autofiktioksi. Lajitraditon jäljillä Pirkko Saision romaanisarjassa Pienin yhteinen jaettava, Vastavalo ja Punainen erokirja*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Komulainen, Katri (1998): *Kotihiiriä ja ihmisiä. Retorinen minä naisten koulutusta koskevissa elämäkertomuksissa*. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Kosonen, Päivi (2009): ”Moderni omaelämäkerta kertomuksena.” Teoksessa Hägg, Samuli, Lehtimäki, Markku & Steinby, Liisa (toim.) (2009): *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*, s. 282–293. SKS, Helsinki.

- Laitinen, Arto (2002): ”Charles Taylor and Paul Ricoeur on Self-interpretations and Narrative Identity.” Teoksessa Huttunen, Rauno, Heikkinen, Hannu & Syrjälä, Leena. (toim.) (2002): *Narrative Research: Voices of Teachers and Philosophers*, s. 57–71 Jyväskylän Yliopisto, Jyväskylä.
- Lee, Hermione (2006): *Biography. A Very Short Introduction*. Oxford University Press, New York.
- Meyer, Therese-Marie (2006): *Where fiction ends. Four Scandals of Literary Identity Construction*. Königshausen, Würzburg.
- Niemi, Juhani (1991): *Kirjallisuus instituutiona. Johdatus sosiologiseen kirjallisuudentutkimukseen*. SKS, Helsinki.
- Niemi, Juhani (2000): *Kirjallinen elämä. Kirjallisuuden yhteiskuntasuhteiden kartoitusta*. WSOY, Helsinki.
- Paananen, Soili (2008): ”Saksalainen elämäkertametodologia oppimisen tutkimuksessa.” Teoksessa Kaasila, Raimo, Rajala, Raimo & Nurmi, Kari E. (toim.) (2008): *Narratiivikirja. Menetelmiä ja esimerkkejä*, 19–39. Juvenes Print, Tampere.
- Palmer, Alan (2004): *Fictional Minds*. University of Nebraska Press, Lincoln.
- Riessmann, Catherine (1993): *Narrative analysis*. Sage Publications, London.
- Ruohonen, Voitto (2011): ”Sosiologisen tekstintutkimuksen lähtökohtia.” Teoksessa Ruohonen, Voitto, Sevänen, Erkki & Turunen, Risto (toim.) (2011): *Paluu maailmaan: Kirjallisten tekstien sosiologiaa*, s. 76–99. SKS, Vantaa.
- Saastamoinen, Mikko (2006): ”Yksilö, riskitietoisuus ja psykokulttuuri.” Teoksessa Rautio, Pertti & Saastamoinen, Mikko (toim.) (2006): *Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma*. Tampere University Press, Tampere.
- Saresma, Tuija (2007): *Omaelämäkerran rajapinnoilla. Kuolema ja kirjoitus*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Saresma, Tuija (2011): ”Sosiologinen elämäkertatutkimus. Muunnelmia ja murtumia.” Teoksessa Ruohonen, Voitto, Sevänen, Erkki & Turunen, Risto (toim.) (2011): *Paluu maailmaan: Kirjallisten tekstien sosiologiaa*, 457–485. SKS, Helsinki.
- Sarjala, Jukka (2012): ”Yksilö ja historia taiteilijaelämäkerroissa.” *Historian aikakauskirja*, 4. 412- 420.

Sevänen, Erkki (2011): ”Kirjallisuus maailman merkityksellistäjänä.” Teoksessa Ruohonen, Voitto, Sevänen, Erkki & Turunen, Risto (toim.) (2011): *Paluu maailmaan: Kirjallisten tekstien sosiologiaa*, 246–297. SKS, Helsinki.

Smith, Sidonie & Watson, Julia (2010): *Reading Autobiography. A Guide for Interpreting Life Narratives*. University of Minnesota Press, Minneapolis.

Steinby, Liisa (2011): ”Sosiologinen näkökulma kirjallisuuden lajeihin.” Teoksessa Ruohonen, Voitto, Sevänen, Erkki & Turunen, Risto (toim.) (2011): *Paluu maailmaan: Kirjallisten tekstien sosiologiaa*, 365–393. SKS, Vantaa.

Tuohela, Kirsi (2008): *Huhtikuun tekstit. Kolmen naisen koettu ja kirjoitettu melankolia 1870–1900*. SKS, Helsinki.

Vilkko, Anni (1996): ”Muistan kuinka... Elämäkertamuisteleminen elämäkertakirjoituksissa.” Teoksessa Kirsti Määttä & Tuomas Nevanlinna (toim.) (1996): *Muistikirja. Jälkien jäljillä*, 98–113. Like, Helsinki.

Wegner, Étienne (1998): *Communities of Practice. Learning, Meaning and Identity*. Cambridge University Press, Cambridge.

Aikakauslehtiartikkelit

Itkonen, Juha (2012): ”Minun elämäni (ja vähän muidenkin). Karl Ove Knausgård.” *Image*, 8:28 [viitattu 08.05.2016] Luettavissa osoitteesta Image-lehden verkkosivuilta osoitteessa: <<http://www.image.fi/image-lehti/minun-elamani-ja-vahan-muidenkin-karl-ove-knausgard>>

Rossi, Oscar (2014): ”Karl Ove Knausgård: Päiväkirjojani en ole julkaissut – vielä.” *Helsingin Sanomien Kuukausiliite*, 11:30. [viitattu 09.05.2016] Luettavissa Helsingin Sanomien verkkosivuilta osoitteessa: <<http://www.hs.fi/kuukausiliite/a1305893825322>>